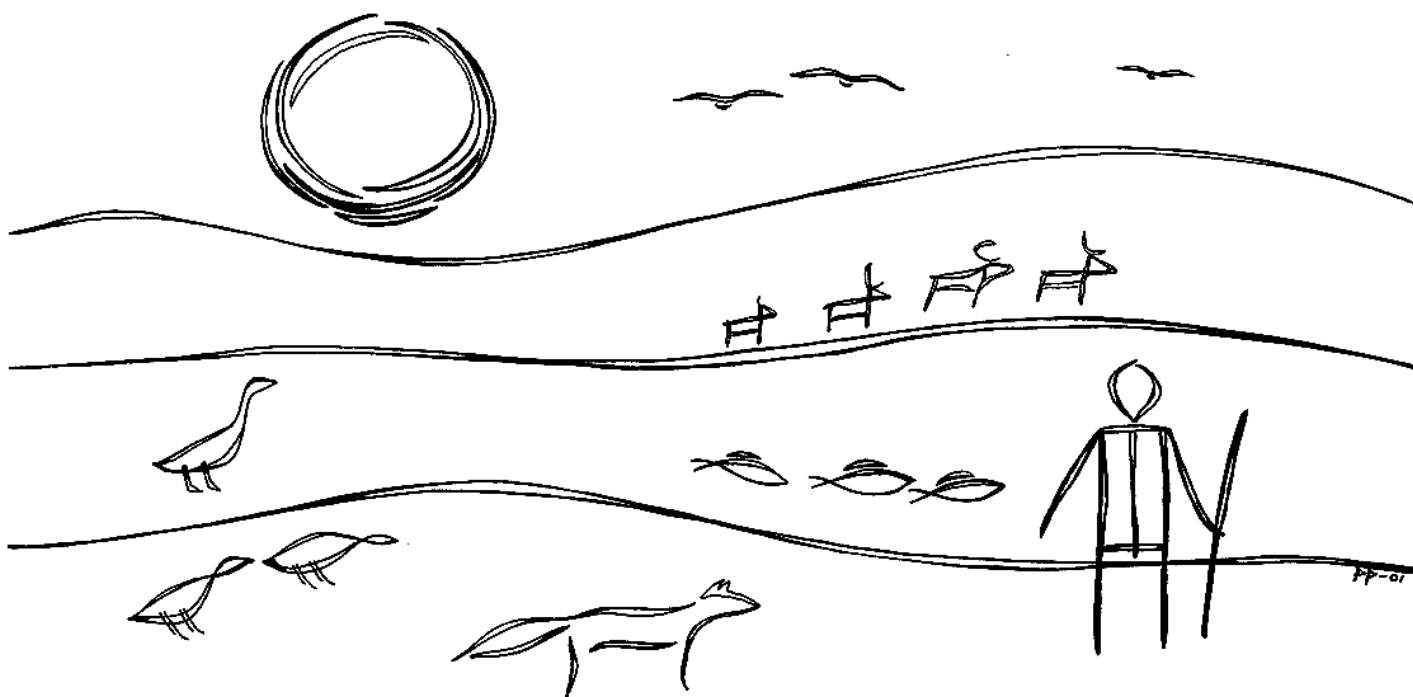

**Pöyrisjärven erämaa-alueen hoito- ja
käyttösuunnitelma**
**Pöyrisvuoman soidensuojelualueen hoito-
ja käyttösuunnitelma**
**Saaravuoman–Kuoskisenvuoman soiden-
suojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma**

ISSN 1235-8983

ISBN 952-446- 314-8 (nidottu)

ISBN 952-446-315-6 (URL: <http://www.metsa.fi/julkaisut/pdf/luo/b59.pdf>)

Oy Edita Ab
Helsinki 2001

Kansikuva: Pirita Palismaa

© Metsähallitus 2001

ESIPUHE

Erämaalaki (62/1991) ja asetus soidensuojelualueista (852/1988) velvoittavat Metsähallituksen laatimaan erämaa-alueille ja tarvittaessa hallinnoimilleen soidensuojelualueille hoito- ja käyttösuunnitelmat, jotka ympäristöministeriö vahvistaa. Ympäristöministeriön vahvistettua hoito- ja käyttösuunnitelmat Metsähallitus on velvollinen toimimaan suunnitelmien mukaisesti.

Pöyrisjärven erämaa-alueen suunnittelun yhteydessä laadittiin erämaa-alueen sisällä sijaitsevan Pöyrisvuoman soidensuojelualueen ja erämaan etelärajaan rajoittuvan Saaravuoman-Kuoskisenvuoman soidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelmat.

Suunnitelmien laadintaa on ohjannut Metsähallituksen Enontekiön kuntaa koskeva neuvottelukunta, jossa on jäsenenä kolme Enontekiön kunnan edustajaa, kaksi Saamelaiskäräjien edustajaa ja Metsähallituksen Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen aluejohtaja. Neuvottelukunnan jäsenenä ovat suunnitteluprosessin aikana toimineet aluejohtaja Pertti Veijola, aluejohtaja Olavi Joensuu, Aarne Kultima (Enontekiön kunta), Hilikka Joki (Enontekiön kunta), Jouni Valkeapää (Enontekiön kunta), Veijo Peltovuoma (Enontekiön kunta), Maaren Palismaa (Saamelaiskäräjät), Juha Magga (Saamelaiskäräjät) ja Oula Jp Magga (Saamelaiskäräjät). Lisäksi Metsähallituksen luonnonsuojelun keskusyksiköstä suunnittelua on ohjannut ylitarkastaja Heikki Ravela, joka on tarvittaessa osallistunut asiantuntijana neuvottelukunnan kokouksiin.

Suunnitelmat perustuvat lakeihin ja asetuksiin, alueen luonnon ja käytön perusselvityksiin (ks. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja Sarja A: 96), maastokäynteihin, Metsähallituksen henkilöstön alueiden hoidosta kertyneisiin kokemuksiin ja tietoihin, sidosryhmien esittämiin näkemyksiin, lakisääteisiin neuvotteluihin Saamelaiskäräjien kanssa sekä paikallisen väestön tietoihin ja palautteeseen.

Paikallisella väestöllä on ollut tilaisuus osallistua suunnitteluun muun muassa kaikille avoimissa yleisötilaisuuksissa, joita järjestettiin Hetassa, Näkkälässä, Leppäjärvellä, Vuontisjärvellä, Peltovuomassa ja Nunnasessa. Kirjallisella lausuntokierroksella suunnitelma kävi keväällä 1997. Lopulliseen asuunsa suunnitelmat on muokattu Metsähallituksen Enontekiön kuntaa koskevan neuvottelukunnan kokouksessa elokuussa 1997, jossa käytiin seikkaperäisesti läpi saatujen kirjallisten lausuntojen aiheuttamat muutokset sekä Metsähallituksen ja Saamelaiskäräjien välisessä neuvottelussa lokakuussa 1997. Ympäristöministeriöön vahvistettavaksi suunnitelmat lähtivät keväällä 1998. Ympäristöministeriön pyynnöstä Pöyrisjärven erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmaa täydennettiin luvulla 7: Ympäristövaikutusten arviointi. Ympäristöministeriö vahvisti suunnitelmat kirjeellään 22.01.2001 (liite 1).

Pöyrisjärven erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma on järjestyksessä kolmas ympäristöministeriön vahvistama erämaa-alueiden hoito- ja käyttösuunnitelma. Tätä ennen ovat valmistuneet Hammastunturin ja Kemihaaran erämaa-alueiden

hoito- ja käyttösuunnitelmat, jotka ovat olleet mallina Pöyrisjärven erämaa-
alueen suunnitelman jäsentelyä, esitystapaa ja asioiden painotuksia mietittäessä.

SISÄLLYS

PÖYRISJÄRVEN ERÄMAA-ALUEEN HOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMA

1	SUUNNITELMAN TAVOITTEET JA SISÄLTÖ	9
1.1	Erämaaluonteen säilyttäminen	9
1.2	Saamelaiskulttuurin turvaaminen	11
1.3	Luontaiselinkeinojen turvaaminen.....	12
1.4	Luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittäminen.....	12
2	PAIKALLISEN VÄESTÖN JA KANSALLISET TOIVEET	13
3	ERÄMAALAIN TAVOITTEIDEN PAINOTTAMINEN PÖYRISJÄRVEN ERÄMAASSA.....	14
4	ERÄMAAN TULEVA KÄYTTÖ JA SEN OHJAUS	14
4.1	Metsästys ja riistanhoito.....	14
4.2	Kalastus ja kalavesien hoito.....	15
4.3	Keräily	16
4.4	Porotalous	16
4.5	Kaivostoiminta ja maa-ainesten otto	17
4.6	Puunkäyttö.....	17
4.6.1	Rakennuspuuhakkuut.....	17
4.6.2	Polttopuuhakkuut	18
4.7	Retkeily.....	19
4.7.1	Retkeilyn näkymät	19
4.7.2	Retkeilyn ohjaus	19
4.7.3	Retkeilyn rakenteet	20
4.8	Opastus.....	21
4.8.1	Opastuksen tarkoitus ja sisältö.....	21
4.8.2	Opastustavat	22
4.9	Liikenne ja kulkuyhteydet	22
4.9.1	Tieliikenne.....	22
4.9.1.1	Maantiet.....	22
4.9.1.2	Talvitiet.....	22
4.9.1.3	Rasitteet	23
4.9.2	Ilmailu ja vesiliikenne.....	23
4.9.3	Maastoliikenne	23
4.9.4	Talviajan maastoliikenne	24
4.9.5	Kesäajan maastoliikenne.....	25
4.9.5.1	Uudet kulkurasitteet.....	28
4.9.6	Jokamiehenoikeudet	28
4.10	Maanvuokraus ja -luovutus.....	28
4.10.1	Nykyiset sopimukset	29
4.10.1.1	Porotalouden sopimukset	29
4.10.1.2	Metsästys- ja kalastustukikohta-alueet	29
4.10.1.3	Rajavartioston vuokra-alueet	30
4.10.1.4	Muut sopimukset	30

4.10.2	Uudet sopimukset.....	30
4.10.2.1	Luontaiselinkeinotukikohdat	30
4.10.2.2	Vanhon rakennusten käyttöoikeussopimukset....	30
4.11	Luonnonsuojelu.....	32
4.11.1	Erämaan sijainti eri tarkoituksiin varattujen alueiden suhteen.....	32
4.11.2	Luontoa muuttaneet tekijät.....	32
4.11.2.1	Metsäpalojen torjunta	32
4.11.2.2	Pyynti.....	32
4.11.2.3	Porotalous	33
4.11.2.4	Puunkäyttö.....	33
4.11.2.5	Maastoliikenne	33
4.11.2.6	Retkeily.....	34
4.11.2.7	Muutokset ilman laadussa.....	34
4.11.3	Luonnonsuojelun tavoitteet ja mahdollisuudet.....	34
4.11.4	Luonnonsuojelun keinot.....	34
4.11.4.1	Maastoliikenteen ohjaus.....	35
4.11.4.2	Siirtoistutukset.....	35
4.11.4.3	Elinympäristöjen suojelu.....	35
4.11.4.4	Uhanalaisten ja harvinaisten lajien suojelu ja seuranta	36
4.11.4.5	Muinaismuistojen suojelu	37
4.11.4.6	Valvonta	37
5	ERÄMAAN TILA NYT JA TULEVAISUUDESSA – MUUTOSTEN TOTEAMINEN JA NIIHIN REAGOIMINEN	38
5.1	Erämaan tilan ja käytön seuranta	38
5.1.1	Seurantakohteet.....	38
5.1.2	Seurantamenetelmät	38
5.1.3	Metsähallituksen vaikuttamismahdollisuudet	39
6	SUUNNITELMAN TALOUDELLISIA VAIKUTUKSIA.....	40
6.1	Vaikutukset Metsähallitukseen.....	40
6.1.1	Investoinnit	40
6.2	Vaikutukset yksityisiin käyttäjiin	42
6.3	Vaikutukset paikalliseen työllisyyteen	42
6.4	Verotulot.....	42
6.5	Kansantaloudelliset vaikutukset.....	42
7	YMPÄRISTÖVAIKUTUSTEN ARVIOINTI	43
7.1	Johdanto	43
7.2	Ympäristövaikutusten arviointi erämaasuunnittelussa	44
7.2.1	Arvioinnin lähtökohdat.....	44
7.2.2	Ympäristövaikutusten jaottelu	45
7.2.2.1	Ekologiset vaikutukset	45
7.2.2.2	Sosiaaliset ja kulttuuriset vaikutukset.....	45
7.2.2.3	Taloudelliset vaikutukset.....	46
7.2.3	Suunnitteluprosessin merkitys ympäristövaikutusten arvioinnin näkökulmasta	46

7.3	Suunnitelman ympäristövaikutukset.....	47
7.3.1	Alueen erämaaluonteen säilyttäminen	47
7.3.1.1	Sosiaaliset ja kulttuuriset vaikutukset.....	47
7.3.1.2	Ekologiset vaikutukset	47
7.3.2	Luontaiselinkeinojen turvaaminen.....	48
7.3.2.1	Lähtökohdat	48
7.3.2.2	Porotalous	48
7.3.2.3	Muut luontaiselinkeinot.....	51
7.3.3	Luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittä- minen	53
7.3.3.1	Lähtökohdat	53
7.3.3.2	Kulttuuriset ja sosiaaliset vaikutukset	54
7.3.3.3	Taloudelliset vaikutukset.....	55
7.3.3.4	Ekologiset vaikutukset	55
7.3.4	Saamelaiskulttuurin turvaaminen	55
7.3.4.1	Yleiset lähtökohdat	55
7.3.4.2	Saamelaiskulttuurin ja poronhoidon historiallinen tausta.....	56
7.3.4.3	Poronhoidon harjoittamismahdollisuuksien tur- vaaminen	57
7.3.4.4	Kesäaikainen maastoliikenne	57
7.3.4.5	Talviaikainen maastoliikenne.....	58
7.3.4.6	Virkistyskäyttö	59
7.4	Yhteenveto ja johtopäätökset.....	59
7.4.1	Seuranta ja valvonta.....	61

PÖYRISVUOMAN SOIDENSUOJELUALUEEN HOITO- JA KÄYTTÖSUUN- NITELMA

1	JOHDANTO	62
2	LUONNONSUOJELUN TAVOITTEET	63
3	TEHTÄVÄ SUOJELUALUEVERKOSSA	63
4	MAANKÄYTÖN VYÖHYKKEET.....	63
5	LIIKKUMIS- JA RETKEILYVYÖHYKKEET	64
5.1	Kesäaikaiset maastourat.....	65
6	LUONNONKOHTEIDEN SEKÄ ELÄIMISTÖN JA KASVILLISUUDEN SUOJELU.....	65
7	PALVELUVARUSTUS.....	65
8	LUONNON HYÖDYNTÄMINEN.....	65
8.1	Keräily	65
8.2	Kalastus	65
8.3	Metsästys.....	65
8.4	Porotalous	66
8.5	Polttopuunotto	66

9	ULKOPUOLISTEN TOIMINTOJEN VAIKUTUS.....	66
10	SOPIMUKSET	66
	10.1 Vanhat sopimukset	66
	10.2 Uudet sopimukset.....	66
11	TUTKIMUS.....	67
	11.1 Perusselvitykset.....	67
12	HALLINTO JA HENKILÖKUNTA.....	67
13	KUSTANNUKSET	67
SAARAVUOMAN-KUOSKISENVUOMAN SOIDENSUOJELUALUEEN HOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMA		
1	JOHDANTO	68
2	LUONNONSUOJELUN TAVOITTEET	69
3	TEHTÄVÄ SUOJELUALUEVERKOSSA	69
4	MAANKÄYTÖN VYÖHYKKEET.....	69
5	LIIKKUMIS- JA RETKEILYVYÖHYKKEET	70
	5.1 Maastoliikenne	70
6	LUONNONKOHTEIDEN SEKÄ ELÄIMISTÖN JA KASVILLISUUDEN SUOJELU.....	71
7	OPASTUS JA PALVELUVARUSTUS	71
8	LUONNON HYÖDYNTÄMINEN.....	71
	8.1 Keräily	71
	8.2 Kalastus	71
	8.3 Metsästys.....	72
	8.4 Porotalous	72
	8.5 Polttopuunotto	72
9	ULKOPUOLISTEN TOIMINTOJEN VAIKUTUS.....	72
10	SOPIMUKSET	72
	10.1 Vanhat sopimukset	72
	10.2 Uudet sopimukset.....	73
11	TUTKIMUS.....	73
	11.1 Perusselvitykset.....	73
12	HALLINTO JA HENKILÖKUNTA.....	73
13	KUSTANNUKSET	73
LIITE 1: YMPÄRISTÖMINISTERIÖN VAHVISTAMISKIRJE.....		75

PÖYRISJÄRVEN ERÄMAA-ALUEEN HOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMA

1 SUUNNITELMAN TAVOITTEET JA SISÄLTÖ

Erämaalain 1 §:ssä sanotaan erämaalain tavoitteena olevan erämaaluonteen säilyttäminen, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaaminen sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittäminen. Näiden erämaalain tavoitteiden yhteensovittaminen eri käyttäjäryhmien kesken on hoito- ja käyttösuunnitelman tavoitteena.

Lukuun ottamatta erämaalaissa olevia alueen luovutuskieltoa (4 §) ja teiden rakentamiskieltoa (5 §), aluetta käytetään pääsääntöisesti kutakin toimintaa säätelevän lainsäädännön mukaisesti. Niinpä esimerkiksi poronhoitoa, metsästystä, kalastusta ja maastoliikennettä säädellään niistä annetuin yleisin säännöksiin. Siten esim. maastoliikennelain muutos vaikuttaa suoraan myös erämaa-alueiden maastoliikenteeseen.

Suunnitelmassa ehdotetut toimenpiteet on käsitelty yksityiskohtaisesti maankäyttömuodottain. Kunkin maankäyttömuodon kohdalla on selvitetty nykyinen käytäntö ja ehdotetut toimenpiteet sekä niiden yhteensopivuus erämaalain tavoitteiden kannalta.

Hoito- ja käyttösuunnitelman sisällöstä eduskunta sanoo perusteluissaan, että sen tarkoitus on selostaa toimet erämaa-alueen käytön edistämiseksi ja ohjaamiseksi sekä myös alueella sallittavat rakennustyöt. Suunnitelmaan ei ole tarkoituksenmukaista kirjata kovin yksityiskohtaisia toimenpiteitä, jotta toteuttamisvaiheessa voidaan tehdä joustavasti paikallisiin olosuhteisiin soveltuvia ratkaisuja voimassaolevan lainsäädännön mukaisesti.

1.1 Erämaaluonteen säilyttäminen

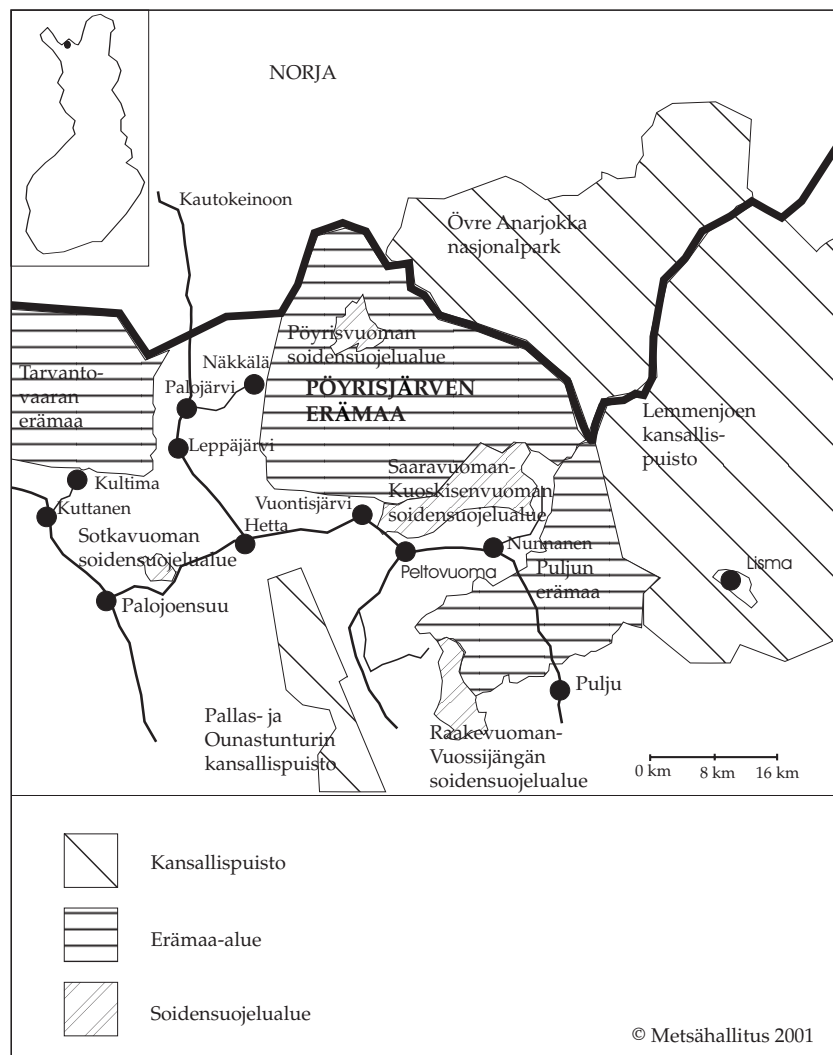
Käsite "alueen erämaaluonne" pitää sisällään ekologisen ja kulttuurillisen elementin. Biologinen elementti on erämaaluonto. Kulttuuri-elementtiin kuuluvat olennaisena osana lappilainen metsästys-, kalastus-, keräily- ja poronhoitokulttuuri. Nämä perinteiset erämaan käyttömuodot ovat vielä vallitsevia Enontekiöllä. Alue kuuluu kokonaisuudessaan saamelaisten kotiseutualueeseen.

Alue on erämainen silloin, kun se on tietön, syrjäinen, ilman vakituista asutusta, laaja ja lähes luonnontilainen.

Pöyrisjärven erämaa on tietön ja syrjäinen. Erämaan länsipuolella lähin tie tulee Näkkälään, eteläosassa Vuontisjärvelle ja itäosassa Kalmakaltiolle. Nämä tiet eivät vähennä alueen erämaaluonnetta. Kesäaikaisen maastouraverkoston ja maastoliikenteen voidaan katsoa osaltaan vähentävän alueen erämaaluonnetta.

Erämaassa ei ole vakituista asutusta. Alueella on kuitenkin huomattava määrä erilaisia kalastusta, metsästystä, porotaloutta ja keräilyä varten tehtyjä rakennuksia, jotka ovat käytössä osan vuotta. Nämä rakennukset kuuluvat osittain kulttuurillisena osana erämaahan.

Pöyrisjärven erämaa on laajuudeltaan 127 360 ha ja sijaitsee kokonaisuudessaan Enontekiön kunnan alueella. Erämaa on leveimmältä kohdaltaan itä-länsi-suunnassa n. 50 km ja pohjois-etelä-suunnassa n. 40 km. Alueen sisään jää 4 374 ha:n Pöyrisvuoman soidensuojelualue. Alueen erämaisyyttä lisää se, että alue rajoittuu useaan eri suojelualueeseen. Eteläpuolella sijaitsee Saaravuoman-Kuoskisenvuoman soidensuojelualue. Koillispuolelta Pöyrisjärven erämaa rajoittuu Norjan puolella sijaitsevaan Övre Anarjokkan kansallispuistoon. Kaakkoispuolella erämaa-alueita sijaitsevat Puljun erämaa ja Lemmenjoen kansallispuisto (kuva 1).

Kuva 1. Pöyrisjärven erämaa-alueen sijainti.

Pöyrisjärven erämaa-alueella ei ole tehty viimeisten vuosikymmenten aikana hakkuita eikä muuta metsänkäsittelyä, lukuunottamatta polttopuuhakkuita. Alueen vesistöjä ei ole säännöstelty eikä soita ojitettu. Tätä taustaa vasten aluetta voidaan pitää luonnontilaisena.

1.2 Saamelaiskulttuurin turvaaminen

Erämaa-alueiden yhtenä tavoitteena on erämaalain mukaisesti saamelaiskulttuurin turvaaminen. Saamelaiskulttuurin turvaamiseen liittyviä säännöksiä on lisäksi muissa säädöksissä, muun muassa 1.8.1995 voimaan tullessa Suomen Hallitusmuodon 14 § 3 momentissa. Tämän perusoikeussäännöksen mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Kyseisen säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, ettei säännös rajoittuisi pelkästään vähemmistöjen kielellisten oikeuksien turvaamiseen, vaan ulottuisi laajemmin turvaamaan vähemmistöjen kulttuurimuotoja. Saamelaisten kulttuurimuotoon kuuluvat perusteluiden mukaan saamelaiset perinteiset elinkeinot, kuten poronhoito, kalastus ja metsästys.

Lisäksi Suomen hallitusmuodossa on vuoden 1996 alusta turvattu saamelaisille alkuperäiskansana omaa kieltään ja kulttuuriaan koskeva kulttuuri-itsehallinto saamelaisten kotiseutualueella sen mukaan kuin siitä laissa säädetään (HM 51 a §). Kulttuuri-itsehallintoa toteuttaa Saamelaiskäräjälaissa (L 974/95) tarkoitettu Saamelaiskäräjät. Saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat mainitun lain mukaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä Sodankylässä sijaitsevan Lapin paliskunnan alue. Laki saamelaiskäräjistä velvoittaa viranomaisia ja Metsähallitusta neuvottelemaan Saamelaiskäräjien kanssa aina, kun käsiteltävänä on laajakantoinen ja merkittävä toimenpide, joka voi välittömästi ja erityisellä tavalla vaikuttaa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana. Tällaisiksi luetaan mm. toimenpiteet koskien valtionmaan, suojelualueiden ja erämaa-alueiden hoitoa, käyttöä, vuokrausta ja luovutusta tai saamen kieleen ja kulttuuriin vaikuttavaa asiaa saamelaisten kotiseutualueella.

Pöyrisjärven erämaa-alueella vaikuttanut metsäsaamelainen kulttuuri hävisi 1700-luvulla osittain suomalaistumisen ja osaksi porosaamelaisten kulttuuriexpansion alaiseksi joutumisen vuoksi. Metsäsaamelaisten verenperintöä on sekä nykyisillä saamelaisilla että suomalaisilla. Metsäsaamelainen kulttuuri on jättänyt jälkensä alueen nimistöön.

Porosaamelaisen kulttuurin suuri muutos tapahtui 1852 Norjan ja Venäjän ja 1889 Venäjän ja Ruotsin välisten rajasulkujen seurauksena. Tällöin estettiin perinteinen jutaminen Enontekiöltä Jäämerelle. Tämä tapahtuma on osaltaan muuttanut poronhoidon sellaiseksi, mitä se on nykyisin Pöyrisjärven erämaassa.

Pöyrisjärven erämaa on hyvin tärkeä osa Näkkälän paliskunnan poronhoitoaluetta. Alue on tärkeä kaikille perinteisille luontaiselinkeinoille: poronhoidolle, metsästykselle, kalastukselle ja keräilylle. Näiden elinkeinojen harjoittaminen on vapaata paikalliselle väestölle.

1.3 Luontaiselinkeinojen turvaaminen

Pöyrisjärven erämaa on yksi luontaiselinkeinonharjoittajien tärkeimmistä tukialueista Enontekiöllä. Useat luontaiselinkeinonharjoittajat saavat erämaa-alueelta elantonsa useista eri toimeentulolähteistä. Näitä toimeentulolähteitä ovat porotalous, riekonmetsästys, kalastus, keräily ja pienimuotoinen matkailuyrittäminen. Nykyisin edellämainituista ainoastaan porotalous voi yksinään antaa huomattavan osan toimeentulosta harjoittajalleen.

Erämaa-alue kuuluu kokonaisuudessaan Näkkälän paliskuntaan ja on Näkkälän, Vuontisjärven ja Nunnasen tokkakuntien talvi-, vasomis- ja kesälaidunalueita. Alueella ei ole varsinaista laidunkiertoa, vaan porot laiduntavat samoilla alueilla ympäri vuoden.

Laidunmaiden kestävä käyttö on porotalouden turvaamisen keskeinen edellytys. Timo Helle ja Ilpo Kojola ovat osoittaneet tutkimuksissaan, että tunturipaliskuntien laitumilla jäkälää on vähimmillään vain neljännes siitä, mitä pohjoisimmissa metsäpaliskunnissa. Tärkeimmäksi syyksi tunturialueiden kehoihin laitumiin tutkijat pitävät korkeita porotiheyksiä ja laidunkierron puuttumista (Suomen Luonto 11/1995 s. 17). Samaan tulokseen tultiin Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen talvilaiduninventoinnissa, joka toteutettiin vuosina 1995–1996 (Kala- ja riistaraportteja nro 93).

1.4 Luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittäminen

Metsästys, kalastus ja hillankero ovat tärkeitä toimeentulonlähteitä useille paikallisille kotitalouksille. Tämän hyötykäytön lisäksi erämaa tarjoaa myös virkistysarvoja paikkakunnan asukkaille. Näitä virkistysarvoja voidaan perustellusti verrata esim. Turun tai Ahvenanmaan saaristossa tapahtuvan veneilyn virkistysarvoihin. Virkistäytyminen erämaassa ei tosin useinkaan tapahdu veneilemällä, vaan etupäässä keväällä kelkkailemalla.

Metsätaloudellista käyttöä erämaalla ei ole. Osa paikallisista kotitalouksista hankkii polttopuunsa alueelta. Metsähallitus ottaa alueelta koivua autiotupien polttopuuhooltoon.

Ulkopaikkakuntalaisten välitön käyttö on etupäässä virkistyskäyttöä: kalastusta, metsästystä, retkeilyä ja jossakin määrin hillankeroa. Heidän määränsä ei ole ollut vielä kovin suuri, mutta on otaksuttavaa, että määrä kasvaa. Lisääntyvä ulkopuolinen käyttö tulee aiheuttamaan mahdollisesti ristiriitoja erilaisten arvo maailmojen kohdatessa.

Pöyrisjärven erämaan käyttö ajoittuu koko vuodelle kuitenkin siten, että huippukäytön ajankohdat ovat maaliskuun huhtikuun sekä heinä-syyskuun. Ainoa ajankohta, jolloin erämaan voisi sanoa olevan melkein täysin tyhjä ihmisistä, on toukokuun kelirikkokausi. Metsästäjät pyytävät riistaa elokuun kahdennestakym-

menennestä päivästä maaliskuun loppuun. Kalastajat ja poromiehet liikkuvat alueella lähes koko vuoden. Hillankero painottuu elo- ja syyskuulle. Retkeilykäyttö on suurinta maaliskuun puolivälistä huhtikuun loppuun ja kesäkuun puolivälistä syyskuun loppuun. Muulloin alueella on hyvin vähän retkeilijöitä.

2 PAIKALLISEN VÄESTÖN JA KANSALLISET TOI- VEET

Suunnittelutyön alussa pidettiin Hetassa yleinen kuulemistilaisuus. Tässä tilaisuudessa selostettiin erämaalain tarkoitus ja tuleva suunnitteluprosessi. Tilaisuudessa toivottiin kuulemistilaisuuksien pitämistä muissakin kylissä, jotta ihmiset "uskaltaisivat" tuoda paremmin omat mielipiteensä esille tutussa ympäristössä. Nämä kuulemistilaisuudet pidettiin Näkkälässä, Leppäjärvellä, Vuontisjärvellä, Peltovuomassa ja Nunnasessa.

Päällimmäisenä toiveena paikallisella väestöllä oli nykyisten oikeuksien ja käytännön säilyttäminen. Ihmisillä oli suuria pelkoja siitä, että heidän nykyisiä metsästys-, kalastus- ja maastoliikenneoikeuksiaan aletaan hivuttaa pikku hiljaa pois. Ainoa asia, johon haluttiin muutoksia, oli kesäaikainen maastoliikenne. Se haluttiin rajata tietyille paikkakuntalaisten ja Metsähallituksen yhdessä sopimille urille, jotta maaston kuluminen saataisiin kuriin. Ihmiset pitivät hyvinä erämaalain säädöksiä, jotka eivät mene muiden lakien, mm. maastoliikenne-, metsästys- ja kalastuslakien, edelle.

Paikkakuntalaiset eivät halunneet lisää retkeilyrakenteita eivätkä toivoneet ulkopuolisen käytön lisäämistä erämaa-alueelle. Erämaa-alue nykyisellään täyttää hyvin heidän käyttötarpeensa.

Enontekiöllä ihmiset elävät luonnon keskellä ja ottavat siitä osan toimeentulostaan. Kunnan työttömyysaste on 1990-luvulla ollut pitkään yli 30 %, joten luonnosta saatavalla lisätoimeentulolla on paikkakuntalaisille hyvin suuri merkitys. Enontekiöllä luonnossa liikkumiseen liittyy yleensä luonnon hyödyntäminen: poronhoito, kalastus, metsästys tai keräily.

Ihmisten arvot muuttuvat liikuttaessa pohjoisesta etelään. Mitä etelämmäksi ja mitä tiheämmin asutuille alueille mennään, sitä erilaisemmaksi erämaa mielletään. Erämaa ei ole esim. pääkaupunkilaisille paikka, josta haetaan elämisen perustarpeita, vaan se käsitetään paikaksi, jossa ihminen voi virkistäytyä koskemattoman luonnon keskellä.

Pöyrisjärven erämaahan ei ole kohdistunut sellaisia kansallisia toiveita kuten Hammastunturin ja Vätsärin (Kessi) erämaa-alueisiin.

Erämaa-alueiden tunnettuuden lisääntyessä Pöyrisjärven erämaan vetovoima mm. retkeilyalueena tulee kasvamaan. Paikallinen perinteinen luonnonhyödyntäminen, erämaan mahdolliset uudet käyttömuodot ja luonnonsuojelu voivat joutua ristiriitaan tulevaisuudessa. Tällöin voi perinteisiin käyttömuotoihin

– esimerkiksi vapaaseen metsästysoikeuteen – tulla rajoittamispaineita. Näiden mahdollisten muutospaineitten vuoksi onkin tärkeää, että erämaaluonteen säilyttäminen (mm. vapaa metsästysoikeus paikkakuntalaisilla) ja luontaiselinkeinojen turvaaminen on lailla suojattu.

3 ERÄMAALAIN TAVOITTEIDEN PAINOTTAMINEN PÖYRISJÄRVEN ERÄMAASSA

Pöyrisjärven erämaa on Enontekiön erämaista kaikista selvimmin paikallisten ihmisten erämaa. Hoito- ja käyttösuunnitelmassa tärkeimmäksi tavoitteeksi on otettu perinteisten käyttömuotojen yhteensovittaminen keskenään ja suhteessa erämaalain muihin tavoitteisiin.

Turvaamalla luontaiselinkeinojen harjoittamismahdollisuudet turvataan samalla saamelaiskulttuurin säilyminen Pöyrisjärven erämaassa.

Männyn metsänraja kulkee aivan erämaa-alueen eteläosassa, joten kaupallisiin hakkuisiin ei ole edellytyksiä. Nykyisen käytännön mukainen polttopuunotto ei ole uhkana alueen erämaaluonteelle.

On nähtävissä, että alueen virkistyskäyttö ja muu käyttö lisääntyy haluttiin sitä tai ei. Tämän seurauksena saattaa tulla hyöty- ja virkistyskäytön välille ristiriitoja. Metsähallitus ei rohkaise alueen käytön huomattavaa lisäämistä, vaan pyrkii nykyisen käytön haittojen minimointiin ja eri käyttäjäryhmien ristiriitojen vähentämiseen. Alueen monikäyttörakenteet ovat nykyiselle käytölle riittävät. Kesäaikaisen maastoliikenteen haittojen ehkäisemiseksi Metsähallitus tekee maaston kulumista ehkäiseviä rakenteita tärkeimmille maastourille.

Uhanalaisten eliölajien kuten naalin ja kiljuhanhen elinympäristöjen suojelu otetaan huomioon erämaa-alueen hoidossa ja käytössä.

Erämaa-alueen nykyinen ja ennustettavissa oleva käyttö eivät vaaranna erämaalain henkeä.

4 ERÄMAAN TULEVA KÄYTTÖ JA SEN OHJAUS

4.1 Metsästys ja riistanhoito

Erämaalaki ei sisällä metsästystä koskevia säännöksiä. Metsästys voi jatkua erämaassa sitä koskevien lakien ja asetusten mukaan.

Enontekiöläisillä on vapaa metsästysoikeus kuntansa valtion mailla. Ulkopaikkakuntalaisille Metsähallitus myy vesilintu-, jänis- ja riekkolupia, joiden määrä riippuu riistakantojen suuruudesta. Riekkoluvat on kiintiöity. Lupien myynnissä Metsähallitus varmistaa, ettei metsästyksen kestävyys vaarannu.

Kuntalaisten vapaa metsästysoikeus tulee turvata erämaa-alueella. Paikallisen pyyntikulttuurin ja pyyntioikeuksien kunnioitus on osa erämaaluonnetta, jonka säilyttämistä erämaalaki edellyttää.

Moottorikelkkaa ja mönkijää voidaan käyttää hirvenruhojen kuljettamiseen maastosta nykyisen käytännön mukaan. Kuntalaisten talviaikainen alueellinen maastoliikennelupa mahdollistaa kelkan käytön riekon ansapyynnissä.

Paikallisille metsästysseuroille on annettu lupia hirvilavojen rakentamiseen erämaa-alueen eteläosaan. Hirvilavat parantavat metsästyksen turvallisuutta. Tehdyt hirvilavat voivat olla paikoillaan, ja Metsähallitus voi tarvittaessa osoittaa joitakin muita lavojen paikkoja erämaa-alueen eteläosaan.

Hirvien nuolukivien asettaminen ja ojanvarsipajukkojen raivaaminen hirville sekä riistakantojen arvioimiseen tarvittavien riistakolmioiden perustaminen ja merkitseminen maastoon on mahdollista Metsähallituksen osoittamissa paikoissa.

Metsähallitus perustaa yhden uuden riistakolmion Kalmakaltion pohjoispuolelle ja suorittaa sillä vuosittaiset kolmiolaskennat.

4.2 Kalastus ja kalavesien hoito

Erämaalaki ei sisällä kalastusta koskevia säännöksiä. Kalastusta säätelevät kalastuslaki ja -asetus sekä niiden pohjalta annetut määräykset. Kalastus ja erämaaluonnetta säilyttäminen eivät ole ristiriidassa keskenään, ja siten kalastus voi jatkua erämaissa entiseen tapaan.

Metsähallituksella vesialueiden haltijana on kalastusoikeus alueen vesissä. Eri-tisperusteisen kalastusoikeuden haltijalla on oikeus vahvistettuihin kalastuspaikkoihin veden omistajan ohella. Kalastuksen tulee kuitenkin noudattaa veden omistajan antamia määräyksiä.

Metsähallitus voi erilaisilla luvilla antaa tai myydä kalastusoikeutta muille. Valitsevaa lupakäytäntöä ei ole syytä muuttaa. Jos siihen jatkossa ilmenee tarvetta, muutos tapahtuu paikallisen neuvottelumekanismin mukaan. Päätöksiä tehtäessä on mietittävä, miten aiotut muutokset sopivat yhteen erämaalain tarkoituksen ja alueen asukkaiden erityisperusteisten oikeuksien kanssa.

Kalassa kuljetaan usein koneellisella kulkuneuvolla. Alueen tiettyyden vuoksi kalastuksenharjoittaminen alueen vesistöissä vaatii talvi- ja kesäaikaista maastoliikennettä. Täten, vaikka itsessään kalastus ei vaaranna erämaaluonnetta, siihen liittyvät toiminnot voivat sen tehdä. Kalastuksen harjoittaminen ei sinällään anna oikeutta koneellisella kulkuneuvolla maastossa liikkumiseen.

Erämaa-alueelle on jo suoritettu kalanistutuksia pääasiassa pohjasiiialla Metsähallituksen, riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen sekä yksityisten toimesta.

Istutusten koordinointi ja siitä vastaaminen kuuluu vesialueen omistajalle, joten kaikille alueelle tapahtuville istutuksille tulee olla Metsähallituksen lupa. Näin kyetään säilyttämään alueen vielä luonnontilaiset vedet tulevaisuudessakin luonnontilaisina.

On kuitenkin perusteltua jatkaa siikaistutuksia niissä järvissä, joissa jo suoritettut istutukset ovat antaneet hyviä tuloksia ja joiden vuosittain pyydetävän saaliin arvo ja määrä nousee huomattavaksi. Tällaisia vesiä ovat Jiersti-, Muotka-, Pitkä-, Olko-, Yli-, Tohtaja-, Keski- ja Vuomajärvet, joilta paikalliset asukkaat kalastavat tehokkaasti.

Jos alueen nieriä- ja taimenkannat todetaan heikoiksi, alueella voidaan suorittaa vahvistavia istutuksia siirto- tai kalanpoikasistutuksin. Istutukset tulee kuitenkin suorittaa tarkoitukseen sopivilla kannoilla. Muiden kalalajien istutuksia alueen vesiin ei ole perusteltua aloittaa.

Erämaa-alueen vesistöihin on laadittava yksityiskohtaisempi hoito- ja käyttösuunnitelma, jonka perusteella pystytään tarkemmin hahmottamaan tarvittavat kalaston hoitotoimenpiteet. Uhanalaisia kantoja miettinyt työryhmä on todennut etenkin alueen taimen- ja nieriäkannat puutteellisesti tunnetuiksi.

Metsähallituksen tulee ryhtyä toimenpiteisiin alueen taimen- ja nieriäkantojen tilan arvioimiseksi.

4.3 Keräily

Pöyrisjärven erämaan marjoista hillalla on huomattava taloudellinen merkitys lisätulonantajana kuntalaisille. Muita marjoja ja sieniä ei erämaasta yleensä kaupallisesti kerätä. Erämaa-alueelta ja Pöyrisvuoman soidensuojelualueelta kerätään huomattava osa enontekiöläisten hillasadosta.

Huolimatta alueen tietttömyydestä ja pitkistä etäisyyksistä, maastoajoneuvojen käyttö on mahdollistanut hillan tehokkaan taloudellisen hyödyntämisen. Kesäaikainen maastoliikennelupakäytäntö maastourineen mahdollistaa erämaa-alueen hillasadon hyödyntämisen tulevaisuudessakin.

Paikkakuntalaisille annetaan maastoliikennelupia keräilyyn nykyisen käytännön mukaisesti. Ulkopaikkakuntalaisille ei anneta kesäaikaisia maastoliikennelupia.

4.4 Porotalous

Erämaalain yhtenä päätarkoituksena on porotalouden turvaaminen erämaa-alueilla. Laissa ja siten ei myöskään tässä hoito- ja käyttösuunnitelmassa ole porotaloutta ohjaavia tai rajoittavia säännöksiä.

Pöyrisjärven erämaa on erityisen tärkeä Näkkälän paliskunnan saamelaisille poronhoitajille, joiden laidunalueesta erämaa muodostaa pääosan. Erämaa-alueella palkivat Näkkälän, Vuontisjärven ja Nunnasen tokkakuntien porot.

Poron talviaikaisen ravinnon perusta on jäkälä. Jäkälän määrä lienee minimitekiä laitumien keston kannalta. Huonojen kaivuolosuhteiden aikana on tunturikoivuista saatavissa oleva jäkälä porojen tärkeä lisäravinnonlähde.

Kesäaikana porojen ravintotilanne on parempi. Kesäaikainen laidunnus näkyy kuitenkin selvästi harvojen tunturikoivikoiden kunnossa ja tunturikoivikoiden uusiutumisessa. Tämä on nähtävissä etenkin Pöyrisjärven ympäristössä.

Myös porotalouden tulisi perustua kestävän käytön periaatteeseen. Pitämällä poromäärä sopivana minimoidaan porotalouden aiheuttamia muutoksia ympäristölle. Asianomaisten tutkimuslaitosten tulisi selvittää, mikä on alueen kestävän käytön kannalta sopiva poromäärä. Poronhoitolain mukaisesti maa- ja metsätalousministeriö määrittelee kymmenvuotiskausittain suurimman sallitun eloporomäärän kullekin paliskunnalle.

4.5 Kaivostoiminta ja maa-ainesten otto

Pöyrisjärven erämaa-alueella ei ole valtauksia eikä valtausvarauksia (Toimittajan huomautus (helmikuussa 2001). Suunnitelmaa laadittaessa Pöyrisjärven erämaa-alueen itäosassa oli yksi valtausvaraus.). Erämaa-alueella ei ole ollut maa-ainesten ottotoimintaa eikä siihen ole tarvetta tulevaisuudessakaan.

Mikäli alueelle halutaan tehdä kaivospiiri, siihen on saatava valtioneuvoston lupa. Kullan ja korukivien kaivaminen maalajeista on luvallista valtausoikeudella.

Metsähallitus ei ota maa-aineksia erämaa-alueelta eikä myönnä lupia maa-ainesten ottoon.

4.6 Puunkäyttö

4.6.1 Rakennuspuuhakkuut

Erämaa-alueelta on hakattu rakennuspuita viimeksi sotien jälkeisen jälleenrakennuksen aikana. Hakkuut keskittyivät Pöyrisjoen seutuville. Jälleenrakennusajan jälkeen alueelta ei ole otettu rakennuspuita.

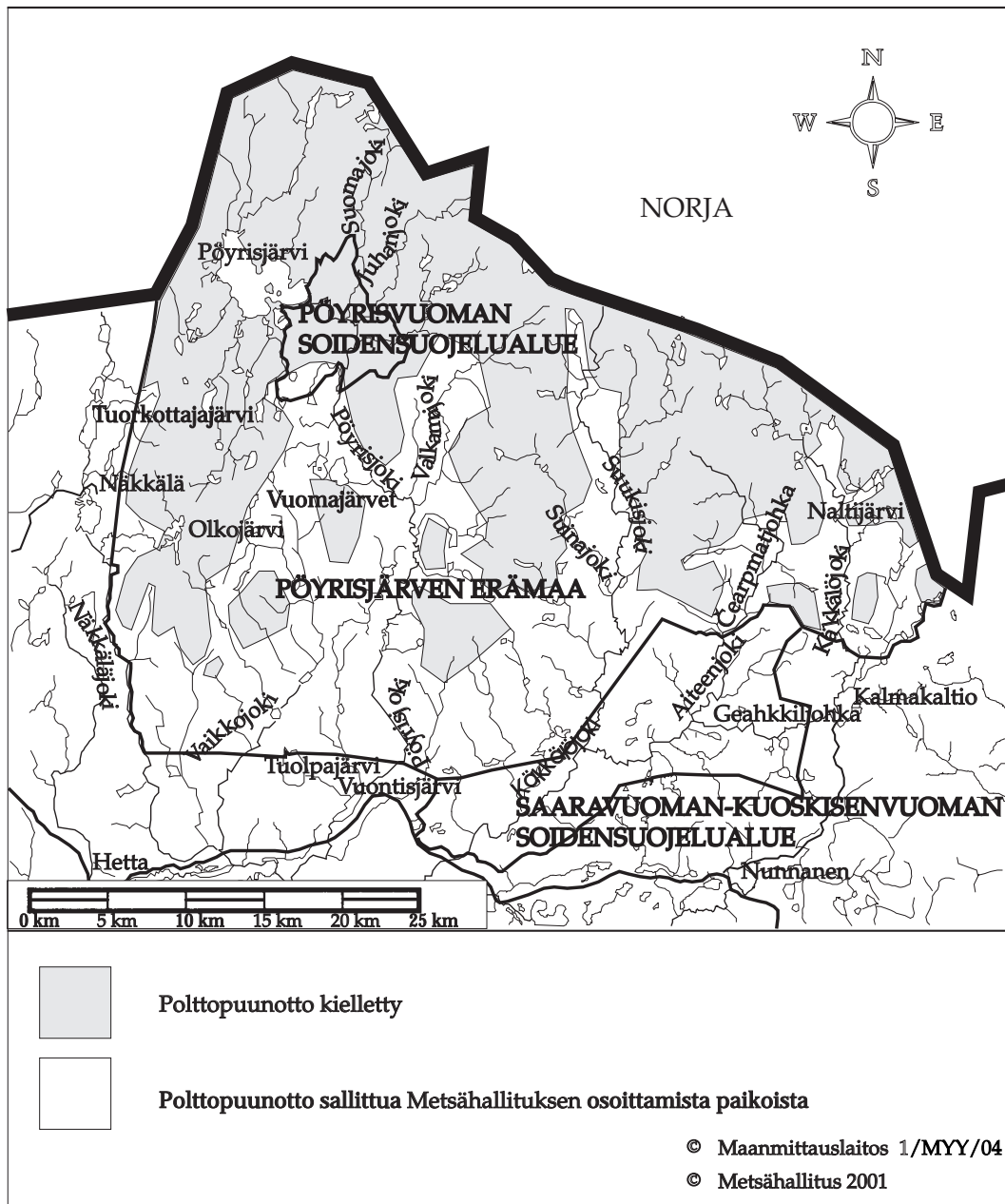
Metsähallitus ei myy rakennuspuita erämaa-alueelta.

Metsähallitus voi ottaa rakennuspuuta erämaa-alueelta omaan käyttöönsä. Hakkuita voidaan tehdä metsätaloudentarkastuksessa osoitetuille kuvioille.

4.6.2 Polttopuuhakkuut

Erämaa-alueen polttopuuhakkuut ovat keskittyneet Näkkälän ja Vuontisjärven kylien läheisyyteen ja Pöyrisjärven alueelle.

Polttopuuhakkuut voivat jatkua nykyisen käytännön ja hakkuuohjeiden mukaan. Polttopuulupia ei tule myöntää tunturikoivun metsänrajan pohjoispuolelle (kuva 2).

Kuva 2. Polttopuunottoalueet Pöyrisjärven erämaa-alueella.

4.7 Retkeily

4.7.1 Retkeilyn näkymät

Pöyrisjärven erämaan nykyinen retkeilijämäärä on ollut suhteellisen pieni alueen kokoon verrattuna. Erämaa-alueella on ainutlaatuisia maisemia, jollaisia ei muualta Suomesta löydy. Alueen tunnettavuuden lisääntyessä kävijämäärä väistämättä lisääntyy.

Retkeily on tapahtunut etupäässä kävellen ja hiihtäen. Uusina retkeilymuotoina alueelle ovat tulleet koiravaljakkoajelu ja maastopyöräily, johon alueen mönkijäurat ja maastot tarjoavat hyvät mahdollisuudet. Myös kanoottiretkeilyssä on nähtävissä kävijämäärien nousemista.

Kalmakaltion vanhalla rajavartioasemalla toimii nykyään paikallisen vetämä matkailuyritys. Matkailuyritykseltä käsin Pöyrisjärven erämaa-alueelle liikutaan sekä ohjatusti että itsenäisesti.

Enontekiön kunnan alueella retkeily on keskittynyt etupäässä Käsivarren erämaa-alueelle. Tulevaisuudessa on kuitenkin nähtävissä, että kunnan muidenkin erämaa-alueiden retkeilykäyttö tulee kasvamaan.

4.7.2 Retkeilyn ohjaus

Metsähallitus voi ohjata retkeilyä rakentamallaan palveluvarustuksella. Rakenteet ohjaavat retkeilyn sellaisille alueille, joissa niistä ei ole huomattavaa haittaa mm. poronhoidolle. Nykyinen suhteellisen harva kämppäverkosto ja merkittyjen retkeilyreittien puuttuminen pitää retkeilijämäärät kohtuullisella tasolla.

Erämaa-aluetta ei merkitä maastoon eikä sinne tehdä opastustauluja, koska ne vähentäisivät alueen erämaisyyttä.

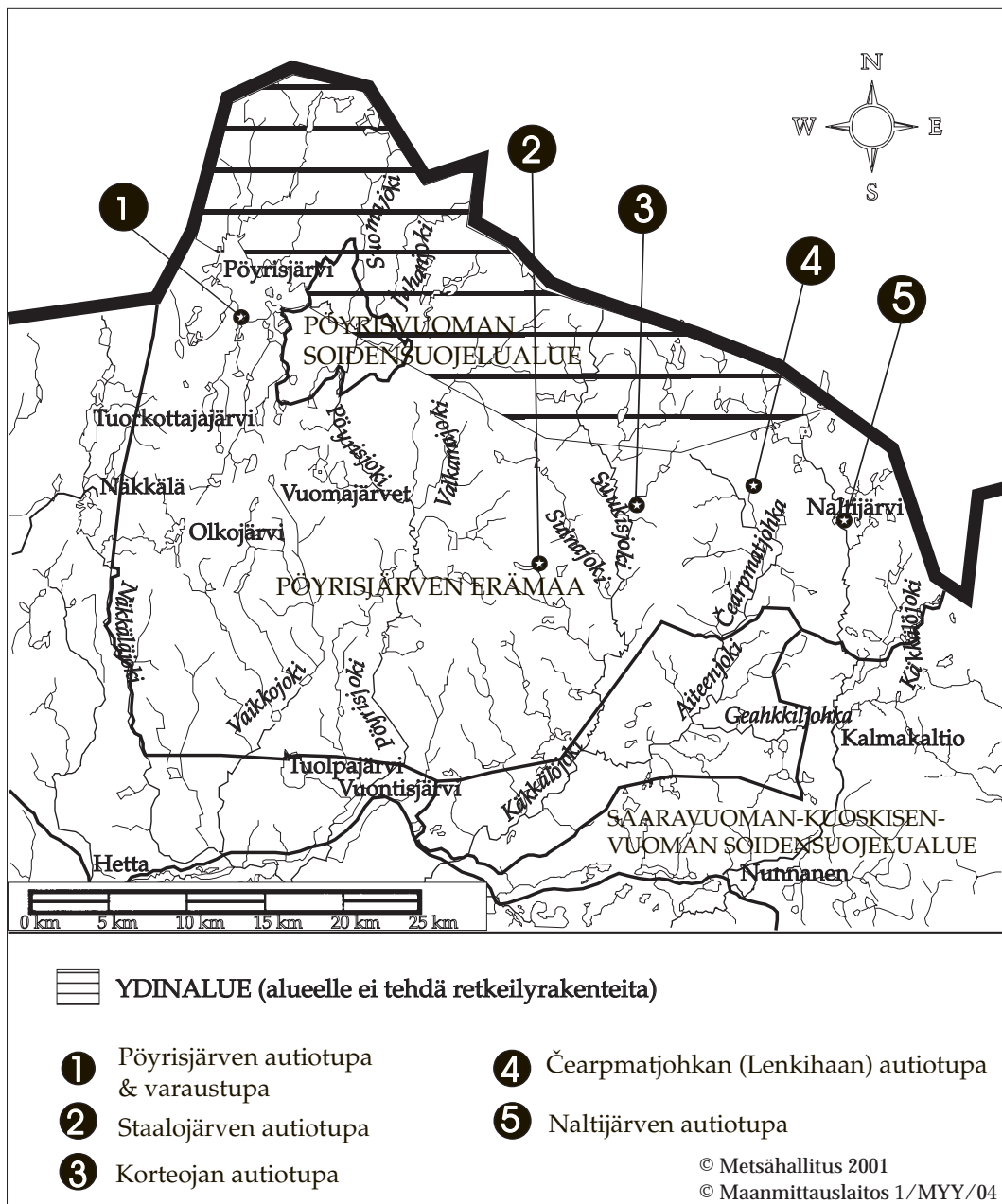
Metsähallitus voi ohjata luvanvaraista retkeilyä kuten moottorikelkkailua. Tämän suunnitelman "Liikenne ja kulkuyhteydet" -osassa (luku 4.9) selvitetään sekä kesä- että talviaikaisen maastoliikenteen luvanmyöntämisperusteet.

Porojen vasomisaikana olisi vältettävä koiravaljakkoajelua porojen vasomisalueilla. Ohjatuilla koiravaljakkoajeluilla tulee olla Metsähallituksen lupa.

Jokamiehenoikeuksin liikkuminen erämaa-alueella on vapaata, ja siitä ei ainakaan toistaiseksi ole ollut haittaa erämaaluonteelle eikä alueen perinteisille käyttömuodoille. Mikäli jokamiehenoikeuksia muutetaan, se tapahtuu lainsäädäntöä muuttamalla.

4.7.3 Retkeilyn rakenteet

Erämaa-alueen tupaverkosto on valmis. Korteojan autiotupa, joka tuli Metsähallituksen hallintaan rajavartiolaitokselta 1994, peruskorjataan vuonna 1998. Lenkihaan, Staalojärven ja Naltijärven autiotupien katot korjataan sekä rakennetaan Lenkihaan autiotuvan yhteyteen puuvarasto ja WC vuosina 1996–2000 (Toimitajan huomio: Tilanne (helmikuussa 2001) on se, että Korteojan autiotupa on peruskorjaamatta. Muut esitetyt työt on tehty.). Olemassa olevat tuvat huolletaan ja pidetään kunnossa (kuva 3).

Kuva 3. Retkeilyn rakenteet Pöyrisjärven erämaa-alueella.

Alueella ei ole merkittäviä polkuja ja moottorikelkkauria tai -reittejä eikä niitä sinne rakenneta. Merkityt polut ja reitit muuttavat alueen erämaisyyttä ja muuttavat luonnossa liikkumisen perinnettä. Perusselvityksen ”Liikenne ja kulkuyhteydet” -osiossa suunnitellut maaston kulumista estävät mönkijätelotukset voidaan tehdä. Nämä rakenteet palvelevat osaltaan myös retkeilijöitä.

Pöyrisjärvialueen, vaikka se onkin suosittu melontareitti, ei tehdä retkeilyrakenteita.

Mikäli ohjatun retkeilyn määrä lisääntyy huomattavasti, voidaan Metsähallituksen osoittamiin paikkoihin tehdä pysyvämpiä tulipaikkoja. Näiden tulipaikkojen määrä voi olla korkeintaan viisi.

4.8 Opastus

4.8.1 Opastuksen tarkoitus ja sisältö

Pöyrisjärven erämaan merkitys perinteisenä nautinta-alueena on suuri sekä kotitarvekäyttäjille, luontaiselinkeinoille että saamelaiskulttuurille. Opastuksen päätehtävinä ovat erämaan perinteisen luonnon käytön esittäminen, erämaaluonteeseen säilyttäminen ja luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittäminen.

Erämaa-alueella ovat paikalliset ihmiset harjoittaneet luontaiselinkeinoja vuosituhansien ajan. Tämä käyttö jatkuu monin tavoin vielä nykyään, ja sen voidaan katsoa olevan kiinteä osa erämaa-alueen kulttuuria ja luontoa. Koska muualta tulleille kävijöille luontaiselinkeinot ovat vieraita, heille tulee tarjota tietoa luontaiselinkeinoista, jotta he ymmärtävät niiden merkityksen osana paikallista kulttuuria ja erämaan perinteistä käyttöä. Asiallisella tiedottamisella voidaan lieventää mahdollisia ristiriitatilanteita perinteisten ja uusien käyttäjien välillä. Lisäksi pyritään siihen, että liikkuaan alueella ihmiset osaavat ottaa huomioon toimintansa merkityksen luontaiselinkeinoille aiheuttamatta näille häiriöitä.

Opastuksella pyritään nostamaan alueen erämaaluonteeseen arvostamista kaikissa käyttäjäryhmissä siten, että kukin käyttäjäryhmä omalta osaltaan pyrkisi säilyttämään alueen mahdollisimman luonnontilaisena.

Erämaa-alue on Näkkälän paliskunnan laidunalue. Opastuksessa tulee selvittää nykyisen saamelaiskulttuurin ja poronhoidon luonnetta erämaa-alueella.

Metsästyksen, kalastuksen ja maastoliikenteen osalta paikkakuntalaisilla on erilaiset oikeudet verrattuna ulkopaikkakuntalaisiin. Opastuksessa tulee selvästi tuoda esiin, mitä erämaassa itse kukin saa tehdä ja miksi tiettyjä rajoituksia on asetettu.

4.8.2 Opastustavat

Metsähallitus ei pystytä varsinaisia maasto-opasteita maastoon. Näkkälästä Pöyrisjärvelle ja Kalmakaltiolta Pierkkujärvelle menevien maastourien lähtökohtiin laitetaan kartat, joista selviää erämaa-alueen sijainti.

Metsähallitus julkaisee erämaata, sen luontoa ja käyttöä kuvaavan julkaisun. Julkaisu on jokaisen erämaasta kiinnostuneen hankittavissa. (Toimittajan huomio: Julkaisu ilmestyi vuonna 1999. Metsähallituksen Luonnonsuojelujulkaisuja Sarja A: 96).

Metsähallitus tekee Tunturi-Lapin luontokeskukseen näyttelyn, jossa esitellään erämaa-aluetta. Näyttely koostuu etupäässä erilaisista teemakartoista ja niihin liittyvistä teksteistä ja valokuvista.

Näiden opastustapojen lisäksi Metsähallitus julkaisee Suomen erämaista esitteen kieliversioineen (Toimittajan huomio: Esite valmistui vuonna 1998).

Metsähallitus tiedottaa erämaan luonnossa ja käytössä tapahtuvista muutoksista.

4.9 Liikenne ja kulkuyhteydet

4.9.1 Tieliikenne

4.9.1.1 Maantiet

Erämaan sisällä ei ole yleisiä eikä yksityisiä teitä. Näkkälästä Pöyrisjärvelle ja Kalmakaltiolta Pierkkujärvelle menevät maastourat ovat maastoautoilla ajettavissa olevaa maastoliikennelain tarkoittamaa maastoa, jolla liikennöimiseen tarvitaan maanomistajalta maastoliikennelupa.

Erämaa-alueelle ei rakenneta pysyviä teitä. Valtioneuvosto voi kuitenkin antaa luvan sellaisen tien rakentamiseen, jolla on yleisen edun tai luontaiselinkeinojen harjoittamisen kannalta suuri merkitys.

4.9.1.2 Talvitiet

Teiden rakentamiskielto koskee pysyvien teiden rakentamista. Mikäli tulee tarvetta rakentaa talvitie esim. polttopuun ottoa varten, lupa voidaan antaa. Metsähallitus osoittaa tällöin tien paikan.

Talvitien rakentamisessa on otettava huomioon erämaalain tavoitteet saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamisesta. Talvitien rakentamisesta neuvotellaan paikallisen paliskunnan kanssa.

4.9.1.3 Rasitteet

Kulkuoikeus erämaan sisällä oleville palstoille on olemassa olevia polkuja pitkin.

4.9.2 Ilmailu ja vesiliikenne

Ilmailua ohjaa ilmailulaki ja vesiliikennelaki. Niiden mukaan laskeutuminen vesialueille ja niiltä nousu on sallittua. Maastoliikennelaki (1710/95) ei koske ilma-aluksia, aluksia eikä veneitä.

Metsähallituksen tulee neuvottelemalla sopia mahdollisten lentokone- ja helikopteriyritysten kanssa erämaa-alueella tapahtuvan lentotoiminnan periaatteista, jottei lentotoiminnasta aiheutuisi haittaa luontaiselinkeinoille tai eläimistöille.

Vesiliikenne on sallittua kaikille.

4.9.3 Maastoliikenne

Maastoliikenne on lisääntynyt voimakkaasti Enontekiöllä 1970–1980-luvun vaihteesta alkaen. Etenkin kesäaikainen maastoliikenne on kasvanut mönkijöiden tulon jälkeen. Ensimmäinen mönkijä tuli Enontekiölle 1983 ja nykyinen mönkijäkanta on noin 260. Maastoliikenne ja erämaalain tarkoitus "alueen erämaaluonteen säilyttäminen" ovat vaikeasti yhteensovittavia asioita. Toisaalta erämaalain muut tarkoitukset, luontaiselinkeinojen turvaaminen sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittäminen, edellyttävät sekä talvi- että kesäaikaista maastoliikennettä. Kesäaikainen maastoliikenne aiheuttaa Pöyrisjärven erämaa-alueella paikoin pahaa maaston kulumista.

Erämaalaki ei säätele maastoliikennettä, vaan sen tekee maastoliikennelaki (1710/95). Maastoliikennelain tarkoituksena on luonnolle tai muulle ympäristölle, luontaiselinkeinoille taikka yleiselle virkistyskäytölle tai muulle yleiselle edulle aiheutuvien haittojen ehkäiseminen. Maastoliikennelain mukaan moottorikäyttöisellä ajoneuvolla ei saa liikkua maastossa ilman maanomistajan lupaa.

Lumettoman maan maastoliikenne ilman Metsähallituksen lupaa on sallittua välittömässä poronhoitoon kuuluvissa tehtävissä. Poliisin, tullilaitoksen ja rajavartiolaitoksen virkatehtäviin, sairaankuljetukseen, palo- ja pelastustoimen tehtäviin sekä muihin välttämättömiin virkatehtäviin ei tarvita maastoliikennelupaa. Energia- tai tietoliikennelaitteiden huoltotöihin ja liikkumiseen näissä tehtävissä tai töissä erityisen tärkeistä syistä ei tarvita lupaa. Myöskään vaikeasti liikuntavammaisen henkilön ja hänen saattajansa liikkuminen maastossa ei ole luvanvaraista.

Lumipeitteen aikana maastoliikennelupaa eivät tarvitse edellä mainittujen ryhmien lisäksi poronhoitotöissä olevat ja kalastuksesta merkittävän osan toimeentulostansa saavat henkilöt.

Erämaiden maastoliikenneluvista päättää Metsähallitus.

Maastoliikennelakiin liittyvässä Eduskunnan lausumassa Eduskunta edellyttää, että hallitus huolehtii siitä, että Metsähallitus tai muu valtion viranomainen myöntää Utsjoen, Enontekiön ja Inarin kunnissa pysyvästi asuville pitkäaikaisia alueellisia lupia moottorikelkan käyttöön valtion mailla edellyttäen, että luvista ei aiheudu maastoliikennelain 5 §:ssä tarkoitettua vahinkoa. 5 §:ssä todetaan, että moottorikäyttöistä ajoneuvoa on maastossa käytettävä siten, että vältetään vahingon ja haitan aiheuttamista luonnolle ja muulle ympäristölle, kiinteistölle ja luontaiselinkeinoille sekä tarpeettoman häiriön aiheuttamista asutukselle ja muulle ympäristölle.

Pysyvästi kunnassa asuvat ja ulkopaikkakuntalaiset ovat eri asemassa lupia myönnettäessä. Kesäaikaisen maastoliikenteen tulee olla rajoitetumpaa kuin talviaikaisen. Metsähallituksen tulee lupia myönnettäessä pitää huoli, ettei luontaiselinkeinoille ja luonnolle aiheudu maastoliikenteestä kohtuutonta haittaa.

Metsähallituksen Ylä-Lapin luonnonhoitoalue on omaksunut lupien myöntämistä harkittaessa seuraavan etenemisjärjestyksen:

1. Asuuko hakija pysyvästi kunnassa vai ei?
2. Haetaanko lupaa lumen vai sulan maan ajaksi?
3. Mihin tarkoitukseen lupaa haetaan?
4. Mille alueelle tai reitille ja mille ajalle lupaa haetaan?
5. Onko jotain erityisyyttä luvan myöntämiseen tai sen epäämiseen?

4.9.4 Talviajan maastoliikenne

Enontekiöläiseen elämänmenoon kuuluu olennaisena osana moottorikelkalla luonnossa liikkuminen. Riekonpyytäjät käyttävät kelkkaa käydessään riekonansoilla aina maaliskuun loppuun asti, jolloin riekonpyynti loppuu. Kalastajat käyvät kelkoilla verkoilla ja pilkillä erämaa-alueen vesistöissä. Kuntalaisten kelkkailu keskittyy maaliskuulle, jolloin kelkkailukelit ovat parhaimmillaan. Metsähallitus on myöntänyt enontekiöläisille eduskunnan tahdon mukaisesti talviaikaisia maastoliikennelupia koko kunnan alueelle useammaksi vuodeksi kerrallaan.

Ulkopaikkakuntalaiset, joilla on mökki Enontekiöllä, saavat talviaikaan määräaikaisen maastoliikenneluvan mökille kulkemiseen ja mökin lähellä sijaitseviin kalajärviin tiettyä yleisesti kuljettua uraa myöten. Hakija saa luvan mukana kartan, johon ura on merkitty. Pöyrisjärven erämaa-alueella ei ole ulkopaikkakuntalaisten mökkejä, vaan ne sijoittuvat erämaa-alueen laidoilta.

Ne ulkopaikkakuntalaiset, joilla on alueen olosuhteet hyvin tunteva opas, voivat saada määräaikaisen maastoliikenneluvan etukäteen sovittua reittiä myöten. Luvan mukana tulee kartta, johon urat on piirretty. Muuten ulkopaikkakuntalaisille ei myönnetä maastoliikennelupia.

Alueen hyvin tunteva matkailuyrittäjä voi huoltaa hiihtoretkeä moottorikelkoilla ja vetää ohjattua moottorikelkkaretkeä. Metsähallitus ja yrittäjä sopivat tapauskohtaisesti sekä kuljettavasta reitistä että ajankohdasta. Metsähallituksen ja luvansaajan tulee huolehtia siitä, että toiminnasta ei ole haittaa poronhoidolle. Mikäli ohjatulla moottorikelkkaretkellä on useampi kuin 10 moottorikelkkaa on luvansaajan sovittava paikallisten poromiesten kanssa sopivista reittivaihtoehdoista.

Nykyinen talviaikainen maastoliikenteen lupakäytäntö voi jatkua Pöyrisjärven erämaassa.

Pöyrisjärven erämaa-alueella ei ole merkittyjä kelkkauria, eikä niitä sinne perusteta.

Järjestetyt kelkkarallit, joissa pääpaino on kelkan ja sen kuljettajan kulkuominaisuuksissa, eivät kuulu erämaahan eikä niitä sallita Pöyrisjärven erämaassa.

Metsähallitus voi erityisestä syystä asettaa kelkkailukiellon tietyille alueelle tai ajankohdalle. Erityinen syy voi olla esim. kotkan tai muun uhanalaisen eläimen pesän ympäristö pesimäaikana tai poronhoidosta aiheutuva tarve. Alueellinen ympäristökeskus voi asettaa omalla päätöksellään laajemmankin kelkkailukiellon.

Erämaassa olevat autio- ja varaustuvat on tarkoitettu pääsääntöisesti omin voimin kulkeville retkeilijöille. Koska alku- ja keskitalvella on vähän retkeilijöitä, voivat kelkkailijat yöpyä autio- ja varaustuvissa nykyisen käytännön mukaan lumentulosta maaliskuun 14. päivään asti. Tällöinkin hiihtäjillä on etuoikeus tupien käyttämiseen.

Ajo-ohjeet ja tupien käyttöön liittyvät ohjeet liitetään maastoliikennelupaan. Metsähallitus voi muuttaa autio- tai varaustupien käyttöohjeita.

Vähässä lumessa kulkevaa maastoautoa, moottoripyörää ja mönkijää koskevat kesäaikaisen maastoliikenteen määräykset.

4.9.5 Kesäajan maastoliikenne

Lumettoman maan aikainen maastoliikenne aiheuttaa maaston kulumista, koska kulutusta suojaavaa lumikerrosta ei ole. Kesäaikana on luonnon aktiivisin vaihe, jolloin maastoliikenne häiritsee mm. lintujen pesintää. Metsähallitus rajoittaa kesäaikaista maastoliikennettä huomattavasti verrattuna talviaikaiseen maastoliikenteeseen.

Enontekiölle on muodostunut vakiintuneet maastourat ennen maastoliikennelain voimaantuloa. Johtuen kunnan harvasta tieverkostosta ja helppokulkuisista maastoista, ihmiset ovat hankkineet runsaasti maastomoottoripyöriä ja mönkijöitä maastossa liikkumiseen. Yleisin syy lähteä maastoon maastoajoneuvolla on

poronhoito, kalastus tai hillastus. Koska liikkuminen maastossa ei ole mönkijöillä ja moottoripyörillä mitenkään suurta huvia, ihmisillä on yleensä hyvä syy maastoon lähtemiseen. Metsähallitus on sopinut paliskunnan ja kylätoimikuntien kanssa maastouraverkostosta, jonka mukaan annetaan kesäaikaisia maastoliikennelupia. Pöyrisjärven erämaan kuulemistilaisuuksissa tätä uraverkostoa on tarkennettu erämaa-alueen osalta (kuva 4). Kesäaikaisia maastoliikennelupia myönnettäessä on käytettävä tiukkaa harkintaa.

Pöyrisjärven erämaa-alueella on kolme pääasiallista maastouraa, joiden käyttö on huomattavaa. Nämä maastourat ovat: Näkkälä-Pöyrisjärvi-Kalkujärvi, Vuontisjärvi-Kalkujärvi ja Kalmakaltio-Naltijärvi-Katajajärvi. Nämä maastourat ovat tärkeitä paitsi kalastajille ja hillastajille myös poromiehille, koska Kalkujärvellä suoritetaan Näkkälän paliskunnan vasanmerkitseminen. Näiden pääurien lisäksi on muutamia muita vähemmän kuljettuja maastouria, joiden pääasiallisia käyttäjiä ovat kalastajat ja hillastajat.

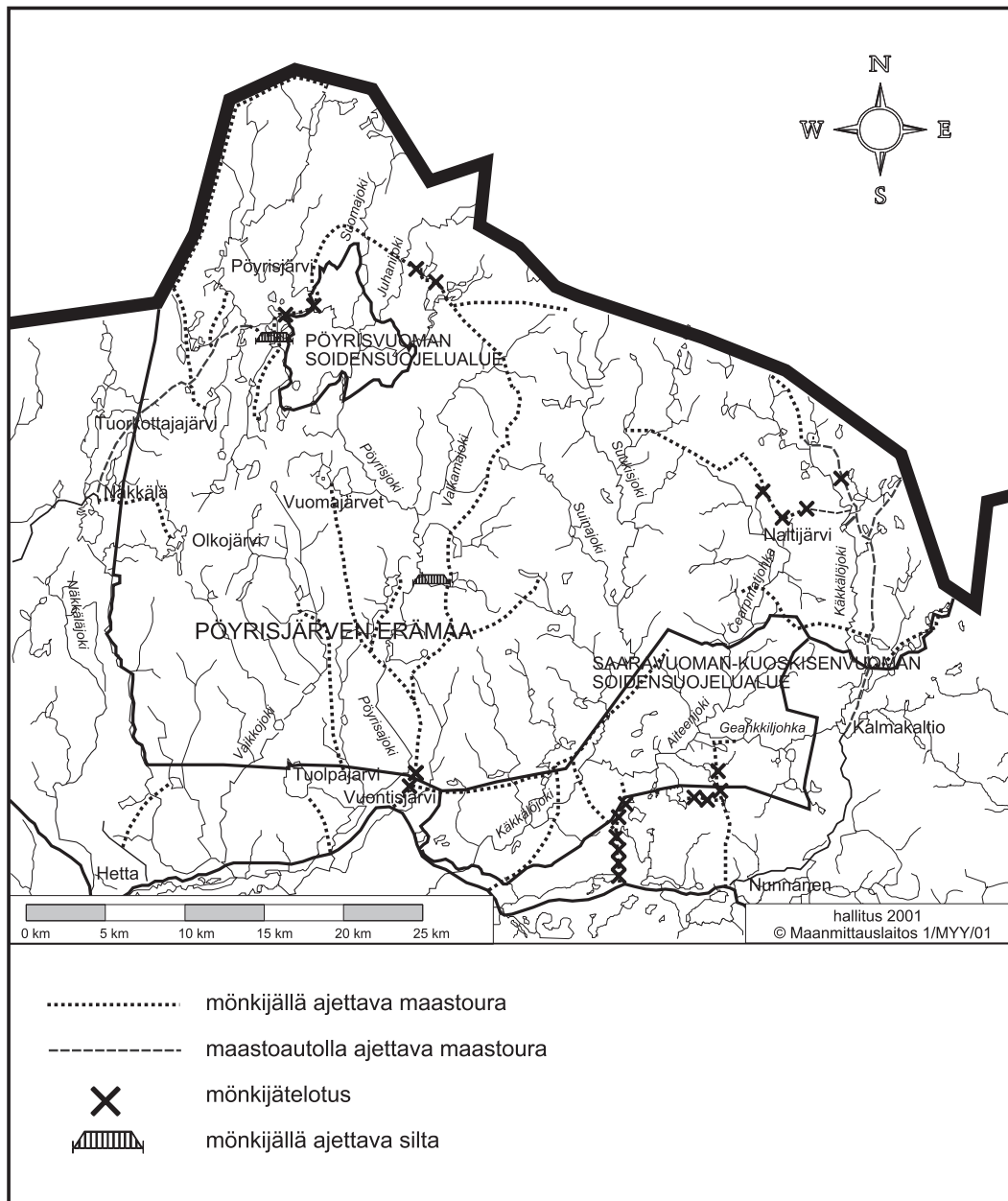
Edellä mainituille pääurille Metsähallitus rakentaa sillan Pöyrisjärvelle Kenttälompolojen väliselle kannakselle. Sillan tulee olla sellainen, että veneellä kulku Kenttälompoloilta Pöyrisjärvelle on mahdollista sillan alitse. Silta poistaa Kenttälompolut kiertävän n. 4 km:n maastouran käytön. Pöyrisjärveltä Kalkujärvelle menevälle maastouralle tehdään kolme telotusta. Vuontisjärveltä Kalkujärvelle menevälle maastouralle tehdään kaksi telotusta ja Haukilompolosta laskevaan ojaan mönkijäsilta. Kalmakaltion ja Lenkihaan väliselle maastouralle tehdään kolme telotusta. Näiden lisäksi tehdään yksi telotus Naltijärven ja Pierkkujärven välille (kuva 4). Mikäli sovituille kesämaastourille tulee pahoja kulumisjälkiä, voidaan kulumista estäviä rakenteita tehdä muuallekin kuin tässä suunnitelmassa osoitettuihin kohtiin.

Mönkijällä ajettavilla maastourilla telotuksien ja siltojen tulee olla rakenteeltaan sellaisia, ettei niitä voi käyttää mönkijää suuremmilla maastoajoneuvoilla. Näiden maastourille tulevien rakenteiden tarkoituksena on estää maaston kulumisen pehmeissä paikoissa ja estää näin maastourien leviäminen ja uusien urien syntyminen. Kun tärkeimmät maastourat ovat suhteellisen hyviä kulkea maastoajoneuvoilla, ihmisillä ei ole halua eikä tarvetta lähteä ajamaan uusia reittejä myöten. Näille maastourille tehtävillä rakenteilla saadaan myös poromiesten poronhoitotöissä tapahtuvaa kulkemista ohjattua samoille urille. Erämaa-alueella on monin paikoin nähtävissä tilanne, jossa maastouran mentyä kulkukelvottomaksi mönkijäliikenne on etsinyt uudet kulku-urat.

Enontekiöläiset saavat pitempiaikaisen kesäaikaisen maastoliikenneluvan omalle "nautinta-alueelleen". Lupa oikeuttaa maastoliikenteeseen vain sallittuja kartalle merkittyjä maastouria myöten. Muut urat paitsi Näkkälä-Pöyrisjärvi, Kalmakaltio-Naltijärvi-Pierkkujärvi ja Naltijärvi-Palokorsa on tarkoitettu muille maastoajoneuvoille kuin maastoautoille ja traktoreille (kuva 4).

Hyvin perustelluin syin voivat paikkakuntalaiset saada myös yksittäisiä maastoliikennelupia maastourien ulkopuolelle.

Ulkopaikkakuntalaisille ei anneta lupia kesäaikaiseen maastoliikenteeseen.

Kuva 4. Kesäaikaiset maastoliikenneurat ja -rakenteet Pöyrisjärven erämaa-alueella.

4.9.5.1 Uudet kulkurasitteet

Vuontisjärveltä Kalkujärvelle lähtevän maastouran alku kulkee yksityismaita pitkin. Ennen porotilojen muodostamista Metsähallituksella oli maita Markkajoen ja Pöyrisjoen välisellä alueella ja paikkakuntalaisilla kulkemismahdollisuus valtion maille. Porotilojen muodostamisen yhteydessä ei ole jätetty yleistä kulkurasitetta porotilojen pohjoispuolella oleviin valtionmailhin.

Metsähallituksen tulee hakea toimituksella yleinen kulkurasite Vuontisjärveltä Kalkujärvelle menevän maastouran yksityismaiden osalle.

4.9.6 Jokamiehenoikeudet

Jokamiehenoikeudet ovat sellaisenaan voimassa erämaassa. Siten liikkuminen omin voimin on vapaata.

4.10 Maanvuokraus ja -luovutus

Erämaalaissa todetaan alueen luovuttamisesta: "Erämaa-alueeseen kuuluvaa valtion omistamaa maa-aluetta tai siihen kohdistuvaa käyttöoikeutta ei saa luovuttaa eikä antaa vuokralle ilman valtioneuvoston lupaa. Lupaa ei kuitenkaan tarvita käyttöoikeuden luovuttamiseen porotalouden, kalastuksen, metsästyksen tai keräilyn tarpeisiin 7 §:ssä mainitun hoito- ja käyttösuunnitelman mukaisesti eikä alueen luovuttamiseen sellaista hanketta varten, joka on tarpeen puolustusvalmiuden tai rajavartiolaitoksen toiminnan kannalta."

Hallituksen esitys eduskunnalle erämaalaiksi perustelee em. lainkohtaa seuraavasti: "Säännöksellä turvataan lain tärkeintä tarkoitusta, erämaiden säilyttämistä mahdollisimman luonnontilaisina... Säännöksellä estettäisiin siten muun muassa yksityinen rakennustoiminta, kuten lomakeskusten ja laskettelualueiden rakentaminen erämaa-alueilla. Luovuttamiskielto ei kuitenkaan koskisi erämaa-alueeseen kuuluvia vesialueita, joten esimerkiksi kalastukseen liittyvät vesialueiden käyttöoikeuksien luovutukset jäisivät nykyisen käytännön varaan. Käyttöoikeus määrättyyn tarkoitukseen olisi kuitenkin mahdollista luovuttaa valtioneuvoston luvalla. Lupa alueen luovuttamiseen voitaisiin antaa, jos erämaa-alueella suunnitellulla hankkeella on yleisen edun kannalta huomattava merkitys. Tällainen hanke voisi olla esimerkiksi koko maan kannalta merkityksellisen voimalinjan rakentaminen erämaa-alueen kautta."

Hallitus perustelee edelleen: "Valtioneuvoston lupaa alueen tai sen käyttöoikeuden luovuttamiseen ei tarvittaisi, jos alue tai sen käyttöoikeus luovutetaan porotalouden, kalastuksen, metsästyksen tai keräilyn tarkoituksiin. Säännöksellä edistettäisiin lain tarkoituksia, joiden mukaan erämaa-alueet olisi säilytettävä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten turvaamiseksi luontaiselinkeiden harjoittamista ja luonnontuotteiden keräilyä varten. Alueen luovutus tulisi

kuitenkin kysymykseen vain hoito- ja käyttösuunnitelmassa määrättyssä erämaan osassa. Luontaiselinkeinolain säännösten mukaan Metsähallitus voi muutoinkin osoittaa paikan, johon luovutuksensaaja voi rakentaa rakennuksensa.”

Pöyrisjärven erämaa-alueella on useita maavuokrasopimuksia, käyttö- ja hallintaoikeuksia sekä luontaiselinkeinojen mukaisia lupapäätöksiä. Ne on esitelty perusselvityksen osassa ”Maanvuokraus ja luovutus” (Metsähallituksen luonnon-suojelujulkaisuja Sarja A: 96).

4.10.1 Nykyiset sopimukset

4.10.1.1 Porotalouden sopimukset

Porotalouden harjoittajille on annettu porotilalain 7 a §:n mukaisia rakennuspaikan hallintaoikeuksia seuraavasti: Näkkälän paliskunnalle on annettu neljä rakennuspaikkaoikeutta ja yksittäisille poromiehille viisi rakennuspaikkaoikeutta erämaa-alueelle.

Maanhankkimislain 31 §:n mukaisia porotilan hallintaoikeuksia on annettu neljä yksityisille ihmisille.

Näkkälän paliskunnalle on tehty käyttöoikeussopimus 12 kilometrin pituisesta porojen kesäaikaisesta syöttöaidasta. Sopimus on voimassa 31.12.2000 saakka. Tätä sopimusta voidaan jatkaa voimassaolon päätyttyä. Paliskuntain yhdistykselle on vuokrattu työmaa-asunnon sijoituspaikka Roavveoaivilta 31.12.2012 asti. Mikäli paliskuntain yhdistyksellä on tarvetta jatkaa sopimusta sitä voidaan jatkaa nykyisen sopimuksen päätyttyä.

Nyt olemassa olevat sopimukset turvaavat poronhoidon harjoittamisen erämaa-alueella. Mikäli tulee tarvetta uusiin porotalouden rakennelmiin, tulee niiden hakijana olla paliskunta. Yksittäisten poromiesten kanssa ei tehdä sopimuksia, koskivatpa ne sitten rakennuksia tai muita porotalouden rakenteita.

4.10.1.2 Metsästys- ja kalastustukikohta-alueet

Pöyrisjärven erämaa-alueella on vuokralla kaksi kalastustukikohta-aluetta ja yksi kalastus- ja metsästystukikohta-alue. Mikäli vuokraajat harjoittavat ammatikseen kalastusta ja metsästystä vuokra-ajan loputtua, voidaan heille tehdä uusi vuokrasopimus. Mikäli kalastuksen ja metsästyksen luonne muuttuu kotitarvekäytöksi, voidaan heille tehdä käyttöoikeussopimus. Mikäli käyttötarkoitus on joku muu kuin kalastus, metsästys tai keräily tai he eivät asu paikkakunnalla, ei sopimusta tehdä.

4.10.1.3 Rajavartioston vuokra-alueet

Rajavartiostolla on neljä partiomajojen vuokrasopimusta. Vuokrasopimuksia voidaan jatkaa vuokra-ajan loputtua, mikäli käyttötarkoitus säilyy entisellään. Mikäli rajavartiosto luopuu tulevaisuudessa näistä partiomajoista, niistä voidaan tehdä Metsähallituksen varaus- tai vuokratupia.

4.10.1.4 Muut sopimukset

Vuontisjärven Metsäveikot ry:lle on annettu oikeus rakentaa hirvilavoja Neito-vaaran ja Pöyrisselän väliselle alueelle. Sopimus päättyi 31.12.1996. Sopimusajan jälkeen hirvilavat saavat jäädä erämaa-alueelle ja niitä voidaan kunnostaa tarpeen vaatiessa. Hirvilavat ovat kaikkien hirvenmetsästäjien käytössä. Mikäli on tarvetta tehdä uusia hirvilavoja, Metsähallitus osoittaa niiden sijainnin.

4.10.2 Uudet sopimukset

4.10.2.1 Luontaiselinkeinotukikohdat

Kalastusperusteisia luontaiselinkeinotukikohtia voidaan osoittaa pelkästään Pöyrisjärven eteläpuolelle. Pöyrisjärvi on alueen ainoa järvi, jossa voidaan kalastaa ammattimaisesti. Tukikohdat sijoitetaan Naapajärven länsipuolelle siten, että ne ovat Pöyrisjärvelle menevän maastouran länsipuolella. Tarkemmat paikat rakennuksille on katsottava yhdessä museoviraston kanssa, koska alueella on paljon muinaisjäännöksiä. Alueelle voidaan sijoittaa kolme tukikohtaa. Tukikohtien paikat neuvotellaan paliskunnan kanssa.

Muualle kuin Pöyrisjärvelle ei kalastus- tai keräilyperusteella voida luovuttaa uusien rakennusten käyttöoikeuksia. Metsähallitukselle jätetään mahdollisuus osoittaa mahdollisille tuleville riekon ammattipyytäjille kolme rakennuspaikkaa erämaa-alueelle. Näitä paikkoja on mahdotonta osoittaa tässä suunnitelmassa tarkasti, koska riekonpyyntitukikohdan sijoittamiseen vaikuttaa muiden pyytäjien tukikohtien sijainti.

4.10.2.2 Vanhojen rakennusten käyttöoikeussopimukset

Pöyrisjärven erämaa-alueella on vanhoja asumiskuntoisia metsästäystä, kalastusta ja marjastusta varten tehtyjä rakennuksia 27 kappaletta (Toimittajan huomio: tilanne vuonna 1998, ks. myös luvun 7.3.2.3 kuudes kappale sekä liite 1). Suurin osa rakennuksista on tehty vuosien 1950–1980 välisenä aikana. Rakennukset ovat olleet ja ovat vieläkin tärkeitä tukikohtia liikuttaessa tietämässä erämaassa. Näiden rakennusten osalta on vuosien saatossa tehty useita erilaisia katselmuksia, mitkä eivät ole kuitenkaan johtaneet lopullisiin toimenpiteisiin viranomaisten taholta. Viranomaiset ovat tavallaan hiljaisesti hyväksyneet rakennusten olemassaolon valtion mailla. Jotta rakennusten osalta päästäisiin luvalliseen tilaan, teh-

dään näille vanhoille rakennuksille käyttöoikeussopimukset, mikäli niiden kunto ja omistajat täyttävät jäljempänä mainitut kriteerit.

Vanhoille rakennuksille voidaan tehdä käyttöoikeussopimus seuraavin ehdoin:

1. Rakennus on rakennettu ennen 19.10.1993.
2. Rakennus on asumiskelpoinen.
3. Rakennuksen omistaja on kirjoilla paikkakunnalla.
4. Omistaja käyttää rakennusta metsästyksen, kalastuksen tai keräilyn tukikoh-
tana.
5. Käyttöoikeussopimus haetaan viimeistään kahden kuukauden kuluessa vesi-
oikeuden kalastusnautintoja koskevan päätöksen voimaantulosta. Metsähäl-
litus voi myös pidentää tätä haku-aikaa neuvottelemalla siitä Enontekiön neu-
vottelukunnan kanssa.

Käyttöoikeussopimus tehdään aluksi viideksi vuodeksi, jonka jälkeen seuraavat sopimukset voidaan tehdä kymmenen vuoden pituisina.

Niille omistajille, jotka saavat käyttöoikeussopimuksen, voidaan antaa lupa kor-
jata rakennusta muttei laajentaa sitä. Ennen korjausta omistajan on annettava
Metsähallitukselle selvitys korjaussuunnitelmasta.

Käyttöoikeussopimuksella ei ole vapaata siirto-oikeutta. Käyttöoikeussopimus
voidaan siirtää paikkakuntalaiselle henkilölle, joka käyttää rakennusta kotitarve-
kalastuksen, metsästyksen tai keräilyn tukikohtana. Perintönä tehtävä siirto
edellyttää sitä, että henkilö on paikkakuntalainen ja rakennuksen käyttötarkoitus
säilyy entisellään.

Ne rakennukset, jotka katsotaan asumiskelvottomiksi, jätetään luonnon hoidetta-
viksi. Mikäli joku alkaa korjata tällaista asumiskelvottomaksi luokiteltua raken-
nusta, on Metsähallituksen ryhdyttävä toimenpiteisiin rakennuksen poistamiseksi
erämaa-alueelta. Samoin menetellään kaikkien uusien rakennusten osalta, joita
erämaa-alueelle mahdollisesti rakennetaan.

Niiden asumiskelpoisten rakennusten osalta, joille ei löydy omistajaa tai omistaja
ei halua tehdä käyttöoikeussopimusta, Metsähallitus ryhtyy lainmukaisiin toi-
menpiteisiin rakennuksen poistamiseksi erämaa-alueelta.

Mikäli rakennuksen omistaja ei asu paikkakunnalla käyttöoikeussopimusta uu-
distettaessa ja rakennukselle ei ole muuta paikkakuntalaista kriteerit täyttävää
omistajaa, rakennus tulee purkaa.

4.11 Luonnonsuojelu

4.11.1 Erämaan sijainti eri tarkoituksiin varattujen alueiden suhteen

Pöyrisjärven erämaan koillisrajalla sijaitsee Norjan puolella oleva Övre Anarjokan kansallispuisto. Itäosastaan alue liittyy Puljun erämaahan, joka erottaa alueen Lemmenjoen kansallispuistosta. Eteläosastaan alue liittyy Saaravuoman-Kuoskisenvuoman soidensuojelualueeseen. Erämaan sisään jää Pöyrisvuoman soidensuojelualue, joka ei kuulu erämaa-alueeseen (kuva 1). Muilta osin aluetta ympäröivät Suomen puolella lakimetsät, joissa ei suoriteta uudistushakkuita.

Pöyrisjärven erämaa muodostaa yhdessä muiden suojelualueiden ja lakialueiden kanssa monipuolisen paljakoiden, tunturikoivikoiden, soiden, mäntymetsien ja latvavesien luonnontilaisen aluekokonaisuuden.

4.11.2 Luontoa muuttaneet tekijät

4.11.2.1 Metsäpalojen torjunta

Pöyrisjärven erämaassa on ollut vähän metsäpaloja. Tämä johtuu siitä, että alue on etupäässä paljakkaa ja tunturikoivikkoo lukuun ottamatta alueen eteläosassa kapealla alueella sijaitsevia mäntymetsiä.

Metsäpalojen torjunnan ei voida katsoa muuttaneen luonnontilaisuutta merkittävästi erämaa-alueella.

4.11.2.2 Pyynti

Erämaa-alueelta on metsästetty kaksi eläinlajia sukupuuttoon: metsäpeura ja euroopanmajava. Viimeiset metsäpeurat alueelta metsästettiin vuosisadan vaihteessa. Metsäpeuran palauttamiselle ei ole mahdollisuuksia, koska alue on poronhoitoaluetta. Euroopanmajava on alueelta metsästetty sukupuuttoon 1800-luvun loppupuolella.

Ennen metsästetty ja nykyisin rauhoitettu kiljuhanhi on ilmeisesti hävinnyt pessimälinnustosta mutta tavataan satunnaisesti alueelta. Tutkijat eivät ole vielä selvittäneet täysin, mikä merkitys metsästyksellä ja talvehtimisalueen olosuhteilla on lajin harvinaistumiseen.

Suurpedoista sutta tavataan alueella erittäin harvoin. Koska susi on ollut uhka porotaloudelle, susikanta ei ole koskaan ollut suuri metsästyksen vuoksi. Nykyisin täysin rauhoitettu ahma on vakiintunut erämaa-alueen vakinaiseksi asukkaaksi. Karhuja alueella on vähän, johtuen mäntymetsien vähäisyydestä. Alueelta on tehty kuitenkin karhun pesähavaintoja viime vuosina. Karhuja alueelta ei ole kaadettu 1960-luvun jälkeen.

Merkittävimmät metsästettävät lajit alueella ovat riekko ja hirvi. Muiden metsästettävien lajien osalta metsästys on satunnaista. Nykyisen metsästyksen vaikutusta kantoihin ei ole tutkittu, mutta riista-arviointien mukaan kannat ovat suhteellisen vahvat ja elinvoimaiset. Paikallisten metsästäjien sisäinen säätely tasapainottaa metsästystä riistakantojen mukaan. Huonoina riistavuosina metsästys ei "kannata", joten metsästyspaine pienenee automaattisesti taloudellisten seikkojen vuoksi. Nykymuotoinen metsästys ei ole uhka alueen riistakannoille.

Alueen vesistöistä suuri osa on kalastoltaan luonnontilaisia. Kalastuksella ei ole hävitetty kalakantoja alueelta. Kalakantojen runsauteen kalastuksella on luonnollisesti ollut vaikutuksensa.

4.11.2.3 Porotalous

Poronhoito alkoi kehittyä nykymuotoonsa erämaa-alueelle Norjan ja Suomen välisen rajasulun 1852 ja Suomen ja Ruotsin välisen rajasulun 1889 jälkeen. Luontaiselinkeinoista porotalous on nykyisin merkittävintä erämaa-alueella.

Poro on kehittynyt aikojen saatossa tunturipeurasta, joten poronhoitoa voidaan pitää luonnonmukaisena erämaan käyttömuotona, niin kauan kuin porojen lukumäärä ei ylitä ravinnontuotantoa.

Porotalouden ympäristövaikutuksia ovat tutkineet mm. Ilpo Kojola ja Timo Helle. Se, onko poromäärä sopiva talvilaidunten osalta alueella, vaatii vielä tutkimusta. Myös kesäaikaisen laidunnuksen merkitys tunturikoivun puurajan läheisyydessä vaatii tutkimusta koivun luontaiseen uudistumiseen vaikuttavien seikkojen selvittämiseksi.

4.11.2.4 Puunkäyttö

Puunkäyttö erämaa-alueella on ollut suhteellisen vähäistä. Varsinaisia kaupallisia hakkuuta ei ole ollut, vaan hakkuut ovat olleet etupäässä polttopuuhakkuuta.

Puunkäytön vaikutukset alueen luonnontilaisuuteen ovat koko alueen mittakaavassa vähäisiä. Nykyiset hakkuuohjeet ohjaavat hakkuut sellaisille alueille, ettei niistä ole kohtuutonta haittaa alueen luonnontilaisuudelle.

4.11.2.5 Maastoliikenne

Maastoliikenteestä etenkin kesäaikainen maastoliikenne aiheuttaa muutoksia alueen luonnontilaisuuteen. Kesäaikainen maastoliikenne aiheuttaa maaston kulumista ja häiritsee mm. lintujen pesimistä. Talviaikaisen maastoliikenteen suurimmat haitat aiheutuvat poronhoidolle porojen häirinnän kautta. Talviaikainen maastoliikenne ei aiheuta maaston kulumista.

4.11.2.6 Retkeily

Retkeilyn vaikutus alueen luonnontilaisuuteen on vähäinen, koska alueella on suhteellisen vähän retkeilijöitä. Kävelemällä ja kanootilla liikkuvan turistin jäljet näkyvät tavallisesti nuotiopaikkoina maastossa.

Maastopyöräily uutena liikkumismuotona on vasta löytämässä erämaa-alueen helppokulkuiset maastot. Metsähallituksen tulee ohjata maastopyörällä liikkuvat retkeilijät paikallisten käyttämille kesäaikaisille maastourille. Näin saadaan minimitua maaston kulumisen.

4.11.2.7 Muutokset ilman laadussa

Ilmanlaadussa ei ole tapahtunut erämaa-alueella sellaisia muutoksia, jotka olisivat mitattavissa tai silminnähtävissä. Alue on ilmanlaadun puolesta Suomen puhainta.

4.11.3 Luonnonsuojelun tavoitteet ja mahdollisuudet

”Erämaat on perustettu alueiden erämaaluonteen säilyttämiseksi, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamiseksi sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseksi.” (Erämaalaki 62/91)

Erämaalaki ei ole luonnonsuojelulaki, mutta sen tarkoitus pitää sisällään vahvan luonnonsuojelullisen osan. Erämaat on laissa haluttu säilyttää normaalin taloustoiminnan ulkopuolella, mutta niitä ei suojella niin vahvasti kuin luonnonsuojelulain (1096/96) mukaisia suojelualueita.

Lain muiden tarkoitusperien sovittaminen luonnonsuojelun tavoitteiden kanssa vaatii käytön osalta tiettyjä kompromisseja. Hoito- ja käyttösuunnitelmalla pyritään erämaa-alueen eri käyttäjäryhmien ja luonnonsuojelun tavoitteet sovittamaan keskenään siten, että muutokset alueen luonnontilaisuuteen olisivat mahdollisimman vähäiset.

4.11.4 Luonnonsuojelun keinot

Suuri osa luonnonsuojelun tavoitteista saavutetaan passiivisesti, ryhtymättä luontoa muuttaviin toimenpiteisiin.

Erämaalain mukaan alueelle ei saa rakentaa teitä eikä luovuttaa tai vuokrata maa-aluetta tai siihen kuuluvaa käyttöoikeutta ilman valtioneuvoston lupaa. Myös kaivospiirin määrittämiseen tarvitaan valtioneuvoston lupa.

Pöyrisjärven erämaassa ei suoriteta kaupallisia hakkuita, joten hakkuut eivät muuta alueen luonnontilaisuutta.

Alueen pohjoisosa on hoito- ja käyttösuunnitelmassa varattu ydinalueeksi, jonne Metsähallitus ei tee uusia retkeilyrakenteita (kuva 3). Mikäli ydinalueella tulee olemassa olevia rakennuksia Metsähallituksen hallintaan, niistä tehdään varaus- tai vuokratupia.

4.11.4.1 Maastoliikenteen ohjaus

Maastoliikenteen järjestelyillä on pyritty minimoimaan siitä aiheutuvat haitat. Erämaa-alueelle on suunniteltu maastoliikenneurat poromiesten, kalastajien ja marjastajien käyttöön. Urille on suunniteltu rakenteita, jotka ehkäisevät maaston kulumista ja ohjaavat kesäaikaisen maastoliikenteen siten, että siitä on luonnolle mahdollisimman vähän haittaa.

4.11.4.2 Siirtoistutukset

Erämaasta metsästäväällä sukupuuttoon tapetun euroopanmajavan Metsähallitus palauttaa alueelle. Majava lisää osaltaan alueen erämaisyyttä ja palauttaa alueelta mahdollisesti hävinneitä elinympäristöjä.

Erämaa-alueen pesimälinnustosta hävinneen kiljuhanhen siirtoistutuksia voidaan tehdä, mikäli ne katsotaan tarpeelliseksi. Mikäli siirtoistutuksen suorittaa joku muu kuin Metsähallitus, siitä on sovittava Metsähallituksen kanssa.

Mikäli jokin virallinen tai epävirallinen osapuoli suunnittelee eliölajien siirtämistä erämaa-alueelle, on siirtoon haettava Metsähallituksen lupa.

4.11.4.3 Elinympäristöjen suojele

Alueen elinympäristöjä ei ole nopeasti muuttamassa mikään paikallinen tekijä. Muutokset, jotka mahdollisesti muuttavat luontoa ovat globaalisia ja pitkän ajan kuluessa tapahtuvia. Tällaisia muutoksia ovat mahdollinen ilmaston lämpeneminen, otsonikato tai ilman mukana kulkeutuvat saasteet.

Ilmanlaadun puolesta erämaa-alue kuuluu Suomen puhtaimpaan alueeseen, eikä ole näkyvissä uhkaa, että tilanne muuttuisi lähitulevaisuudessa.

Koska alue kuuluu kasvillisuutensa puolesta pohjoisboreaaliseen, hemiarktiseen ja ala-arktiseen kasvillisuusvyöhykkeeseen, on kasveilla mahdollisuus hakeutua uusille alueille ilmaston mahdollisesti lämmetessä.

Alueen soita ei ole uhkaamassa mikään välitön ihmisestä johtuva tekijä. Mahdollisen ilmaston lämpenemisen johdosta osa alueen palsoista saattaa hävitä.

Vesistöjen tilaa ei ole muuttamassa mikään paikallinen tekijä. Erämaa-alue kuuluu suurimmalta osaltaan Ounasjoen latvavesiin, jotka on suojeltu Ounasjoki-

lailla vesistö rakentamiselta. Suurin osa vesistöistä on puskurikyvyltään heikkoa tai välttävää ja ei kestä näin ollen happamuutta lisääviä muutoksia.

4.11.4.4 Uhanalaisten ja harvinaisten lajien suojelu ja seuranta

Valtakunnallisesti uhanalaisista putkilokasveista erämaasta on löydetty Enontekiön Lapissa uhanalainen, vaarantunut lehtomatara ja silmälläpidettävä, taantunut ahonoidanlukko.

Nyt tiedossa oleviin ja myöhemmin tietoon tuleviin ympäristöstään poikkeaviin kasvillisuuskohteisiin ei anneta polttopuulupia eikä niille ohjata kesäaikaista maastoliikennettä.

Nisäkkäistä erittäin uhanalainen ahma on suurpedoista yleisin, ja se saattaa joskus lisääntyä alueella. Susi on alueella erittäin harvinainen vierailija. Karhukanta on heikko johtuen mäntymetsien vähäisestä osuudesta erämaa-alueella. Ilves on levinneisyytensä pohjoisrajoilla ja sen kanta ei voi koskaan nousta kuin korkeintaan muutamaksi yksilöksi. Nykyisen kannan määrästä ei ole tutkittua tietoa, mutta se on luultavasti 1–3 yksilöä.

Suurpedoistamme voidaan metsästyslain mukaan metsästää karhua, sutta ja ilvestä. Ilveksen ja karhun pyynti tapahtuu kiintiötynä. Suden pyyntiä ei ole kiintiöity, osan vuotta se on rauhoitettu. Ilveksiä alueelta ei ole koskaan ammuttu ja viimeisimmät karhun ja suden kaadot on tehty 1960-luvulla. Ahma on rauhoitettu koko maassa.

Elinympäristöjen muutokset ja laillinen metsästys eivät ole uhka nykyisille suurpetokannoille. Erämaalain tavoite ”erämaaluonteen säilyttäminen” edellyttää, että alueen eläinlajistoon kuuluvat myös suurpedot. Toinen erämaalain tavoite ”luontaiselinkeinojen turvaaminen” edellyttää, että porotalouden eduista tulee huolehtia. Jotta nämä kaksi tavoitetta voidaan sovittaa keskenään, on selvitettävä, mikä on siedettävä petomäärä, joka ei aiheuta porotaloudelle kohtuutonta haittaa. Petojen määrää on voitava säädellä tarvittaessa tehokkaasti.

Metsähallituksen tehtävänä on valvoa ahman rauhoitusta ja sitä, että muiden petoeläinten pyynti tapahtuu laillisesti. Metsähallituksen on, erämaan hoidosta ja käytöstä vastaavana viranomaisena, selvitettävä petoeläinkantojen suuruus ja rakenne. Tämän Metsähallitus voi tehdä yhdessä poromiesten, metsästäjien ja tutkijoiden kanssa. Tietoa kantojen suuruudesta ja kehityksestä tarvitaan petoeläinten suojeluun. Sitä tarvitaan myös poronhoidon tarpeisiin. Nykyään petokorvaukset maksetaan maastosta löydettyjen petojen tappamien porojen mukaan. Koska kaikkia petojen tappamia poroja ei maastosta löydetä, olisi ehkä järkevämpää ottaa petokorvauksien perusteeksi petokantojen suuruus. Tällöin kantojen suuruus ja rakenne olisi tiedettävä.

Pöyrisjärven erämaa on erittäin uhanalaisen naalin toiseksi paras esiintymisalue Suomessa. Naalikantojen suuruuteen vaikuttavat luonnonolosuhteet kuten esi-

merkiksi sopulikantojen suuruus. Yhtenä mahdollisena uhkana on, myrkkypyynnin kieltämisen jälkeen, voimakkaasti vahvistunut kettukanta. Käytännössä ainoa keino, jolla naalikantaa voidaan suojella, on kettukannan säätely. Metsähallituksen on yhdessä WWF:n ja paikallisen riistanhoitoyhdistyksen kanssa pyrittävä löytämään sellaiset keinot, joilla kettukantaa pystytään rajoittamaan ja naalikantaa suojelemaan. Nykyisen metsästyslain sallimat pyyntimenetelmät, kuten jalkanaru ja kettuloukku, eivät ole käyttökelpoisia pyyntimenetelmiä tunturialueella.

Vähälukuisena alueella esiintyvää saukkoa ei uhkaa mikään erityinen tekijä.

Uhanalaisista lintulajista erämaassa on tavattu kaakkuri, lapasotka, mustalintu pilkkasiipi, kiljuhanhi, merikotka, maakotka, tunturihaukka, muuttohaukka, tunturipöllö, lapinpöllö, punakuiri, pikkutikka, lapinkirvinen, lapinuunilintu, vuorihemppo ja tundraurpiainen. Ei tiedetä, pesivätkö kaikki kyseiset lajit alueella.

Uhanalaisia lintulajeja ei uhkaa mikään paikallinen tekijä.

Hyönteismaailmaa on tutkittu vähän. Lajistoa muuttavia alueellisia tekijöitä ei ole.

Pöyrisjärven erämaan luonnossa on vielä paljon tutkittavaa ja onkin odotettavissa, että alueelta löydetään vielä lisää harvinaisuuksia eläimistöä ja kasvistosta.

Metsähallitus kartoittaa uhanalaisten eliölajien esiintymistä, elinympäristöjä ja uhkatekijöitä. Ensimmäisenä tärkeysjärjestyksessä on uhanalaisten nisäkäs- ja lintukantojen selvittäminen ja seuranta.

Metsähallituksen tulee sopia eri tutkimuslaitosten kanssa yhteistyöstä, jonka avulla Metsähallitus saisi automaattisesti uusimmat uhanalaisia eliölajeja koskevat tutkimustiedot. Tämä on ensiarvoisen tärkeää, jotta alueen hoidosta ja käytöstä vastaavilla henkilöillä on suunnittelussa tarvittava perustieto käytettävissä.

4.11.4.5 Muinaismuistojen suojeleminen

Alueelta on tehty runsaasti muinaislöytöjä (ks. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja Sarja A: 96 ss. 75-90: Esihistoria). Muinaismuistoja ei ole uhkaamassa mikään alueen käyttömuoto.

4.11.4.6 Valvonta

Metsähallituksen, rajavartioston ja poliisin henkilökunta valvovat metsästystä, kalastusta, maastoliikennettä ja muuta ihmisten toimintaa erämaassa säädösten mukaisilla valtuuksillaan. Eritystarkkailussa ovat uhanalaiset suurpedot ja petolinnut. Naapajärven rannalla on Metsähallituksen huoltotupa, joka toimii pääasi-

assa huolto- ja valvontatoimenpiteiden tukikohtana. Tarvittaessa sitä voidaan käyttää erämaalain sallimissa puitteissa muuhunkin toimintaan.

5 ERÄMAAN TILA NYT JA TULEVAISUUDESSA – MUUTOSTEN TOTEAMINEN JA NIIHIN REAGOIMINEN

5.1 Erämaan tilan ja käytön seuranta

Metsähallituksen tulee alueen hoidosta ja käytöstä vastaavana viranomaisena seurata erämaan tilaa, siinä tapahtuvia muutoksia ja muutostekijöitä sekä tarvittaessa ohjata erämaan käyttöä. Metsähallituksen tulee myös informoida ihmisiä ja päättäviä tahoja erämaan tilassa tapahtuvista muutoksista.

Erämaan hoidon ja käytön kannalta on tärkeää kehittää sellaisia arviointimenetelmiä, joilla voidaan objektiivisesti selvittää erämaan tilassa tapahtuvat muutokset. Samoin on sovittava muutosrajat, joiden ylittäminen edellyttää toimenpiteitä viranomaisten taholta.

5.1.1 Seurantakohteet

Suomessa ei ole toistaiseksi yleisesti hyväksytyjä, erämaan tilaa mittaavia indikaattoreita. Koska erämaat ovat erilaisia, seurantakohteiden valinnassa ja painottamisessa tulee ottaa huomioon kunkin erämaan erikoispiirteet.

Pöyrisjärven erämaassa seurantakohteita ovat:

- maaston kuluminen
- uhanalaiset eläinlajit mm. naali, saukko, ahma, karhu, susi, maakotka, merikotka, kiljuhanhi, muuttohaukka ja euroopanmajava istutusten jälkeen
- metsästettävät lajit
- alueen taimen- ja rautukannat
- puusto
- porolaitumet
- käyttäjien väliset ristiriidat
- retkeilijämäärien kehitys

5.1.2 Seurantamenetelmät

Seurantamenetelmien tulisi olla mahdollisimman objektiivisia, yksinkertaisia ja halpoja toteuttaa.

Erämaa-alueelta on vääräväri-ilmakuvat mittakaavassa 1:20 000. Koska suurin osa alueesta on kuvattu 1992, antavat ilmakuvat objektiivisen kuvan alueen luonnosta tämän suunnitelman valmistumishetkeltä. Metsähallitus on toteutta-

nut vuosina 1996–2000 luonnonvarainventoinnin, joka koskee myös Pöyrisjärven erämaa-aluetta. Inventointituloksia voidaan käyttää seurannan pohjatietoina. Valtakunnan metsien inventoinnissa Metsäntutkimuslaitos on perustanut pysyviä koealoja, joiden avulla voidaan seurata luonnossa tapahtuvia muutoksia useiden vuosien ajalta. Mikäli tulevaisuudessa on huomattavissa joillakin alueilla muutoksia maaston kulumisessa tai puuston tilassa, voidaan kyseiselle alueelle tehdä ilmakuvaus, josta saadaan vertailukelpoista tietoa nykytilanteeseen.

Osalla uhanalaisista eläinlajeista seuranta on järjestetty. Petolintukantoja (kotka ja merikotka) seuraa kotkatyöryhmä suorittamalla vuosittain pesätarkastukset. Naali- ja kiljuhanhikantojen tilaa seuraa WWF vuosittain maastossa tehtävin arvioinnein. (Toimittajan huomio: Tilanne vuonna 2001 on, että ympäristöministeriön Metsähallitukselle vastuuttamien lajien seuranta on vuotuista ja tehdään Metsähallituksen toimesta. Vastuulajeja ovat maakotka, merikotka, tunturihaukka, muuttohaukka, kiljuhanhi ja naali.)

Muiden uhanalaisten lajien seurantaan on kehitettävä kullekin lajille sopiva arviointimenetelmä. Suurpetokantojen seurantaan on pyrittävä kehittämään tieteellisesti kaikkien osapuolten hyväksymä laskentamalli, jolla saadaan arvioitua kannan tiheys. Tieteellisesti on myös pyrittävä selvittämään, mitkä ovat siedettävät petotiheydet poronhoidon kannalta.

Metsästettävien lajien (riekko, kiiruna, metso) arvioimiseen käytetään riistakolmiolaskentoja. Hirvikantoja voidaan arvioida lentokoneesta tai metsästäjiltä saatavien arviointitietojen perusteella.

Kalakantoja, etenkin taimen- ja rautukantoja, voidaan seurata koekalastuksilla.

Vesien tilaa seuraa Ympäristökeskus vesikokeilla.

Porolaitumien seurantaan ovat METLA ja RKTL kehittämässä satelliittikuvatekniikkaan perustuvaa arviointijärjestelmää.

Käyttäjryhmien välisiä ristiriitatilanteita voidaan seurata Metsähallitukseen tulevien yhteydenottojen ja kyselytutkimusten perusteella.

5.1.3 Metsähallituksen vaikuttamismahdollisuudet

Tärkein vaikuttamismahdollisuus erämaan käytön ja seurannan kannalta on informoida erämaan eri käyttäjäryhmiä hoito- ja käyttösuunnitelman perusteista ja vaikutuksista eri käyttäjäryhmiin. Tehtyjen ratkaisujen perusteet on tuotava selvästi esiin ja selvitettävä niiden vaikutukset. Käyttäjien ymmärtäessä periaatteiden taustat heidän on helpompi hyväksyä ne.

Metsähallitus voi omalla lupien myönnöllään vaikuttaa lupametsästyksen, puunottoon, maastoliikenteeseen ja kalastukseen.

Mikäli riistakantojen arviointi osoittaa metsästettävien kantojen olevan heikkoja, tulee Metsähallituksen pienentää ulkopaikkakuntalaisille myytävien lupien määrää. Paikkakuntalaisten metsästystä säätelee riistanhoitopiiri tai riistanhoitoyhdistys.

Mikäli on havaittavissa, että erämaa-alueella tapahtuva puunotto ei tapahdu sovitujen sääntöjen puitteissa, on Metsähallituksen tarkennettava lupien myöntämistään ja tehostettava valvontaa. Erityisesti on seurattava vesistöjen varrella ja harvojen tunturikoivikoiden alueella olevia puustoja.

Maastoliikenteeseen erämaassa tulee, muilla kuin maastoliikennelain 4 §:ssä mainituilla henkilöillä, olla Metsähallituksen lupa. Metsähallitus voi tarkistaa lupien myöntöään ja tehostaa valvontaansa, mikäli siihen on tarvetta. Maastourille tehtävillä rakenteilla Metsähallitus pyrkii estämään maaston kulumista ja ohjaamaan liikennettä sovituille urille.

Kalastusta Metsähallitus säätelee lupien myönnöllään. Kalakantojen vaarantuesa kalastusta voidaan ohjata kalastusrajoituksin tai vahvistamalla kalakantoja istutuksin. Toimenpiteet, jotka suoritetaan kalastuksen osalta, on käsiteltävä Enontekiön kunnan kalatalousneuvottelukunnassa.

Muihin ympäristöä muuttaviin tekijöihin kuten vesistöjen mahdolliseen happamoitumiseen Metsähallitus ei voi suoranaisesti vaikuttaa. Metsähallituksen tulee informoida päättäjiä sellaisista erämaan tilaa muuttavista tekijöistä, joihin se ei voi omilla toimenpiteillään vaikuttaa.

6 SUUNNITELMAN TALOUDELLISIA VAIKUTUKSIA

6.1 Vaikutukset Metsähallitukseen

Metsähallitus ei menetä hakkuutuloja, koska erämaa-alueella ei ole tehty kaupallisia hakkuuta. Metsähallitus ei voi lisätä kovin paljon lupatuloja erämaa-alueella.

Metsähallitukselle aiheutuu erämaan hoidosta ja käytöstä kustannuksista, joista osa aiheutuu erämaalaista kuten maastoliikenteen rakenteet, seuranta ja opastus. Metsähallituksen tulee osoittaa budjettivarat erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman mukaisiin kustannuksiin.

6.1.1 Investoinnit

Erämaa-alueella tehtävä rakentaminen ja peruskorjaus ovat investointiluontoisia menoja. Taulukossa 1 esitettävät hankkeet tehdään seuraavan viiden vuoden kuluessa.

Taulukko 1. Seuraavan viiden vuoden aikana toteutettavat rakentamiseen ja peruskorjaukseen liittyvät investointiluonteiset menot.

Investoinnit	Kustannusarvio
Maastourille tehtävät mönkijätelotukset 600 m	150 000 mk
Maastourille tehtävät mönkijäsillat 2 kpl	70 000 mk
Kortteijan autiotuvan peruskorjaus	150 000 mk
Staalojärven, Lenkihaan ja Naltijärven autiotupien korjaus (tehty, toimittajan huomio)	250 000 mk
Yhteensä	620 000 mk

6.1.2 Huolto, valvonta ja seuranta

Metsähallitukselle aiheutuu vuosittain kustannuksia rakenteiden kunnossapidon, huollon, valvonnan ja seurannan osalta (taulukot 2 ja 3).

Taulukko 2. Metsähallituksen vuosittain käyttämä työpanos rakenteiden kunnossapitoon, huoltoon, valvontaan ja seurantaan.

Tehtävä	Työpanos
Rakenteiden huolto ja ylläpito	50 työpäivää
- 4 autiotupaa	
- 1 autio/varaustupa	
- noin 200 km maastouria	
Erävalvonta	30 työpäivää
Opastustoiminnan suunnittelu	30 työpäivää
Seuranta	30 työpäivää
Yhteensä	140 työpäivää

Taulukko 3. Metsähallituksen vuotuiset työ- ja materiaalikustannukset rakenteiden kunnossapidosta, huollosta, valvonnasta ja seurannasta.

Kustannusten aiheuttaja	Kustannus
Palkat 0,6 työvuotta, palkat ja matkakustannukset (sis. sotun ja eläkevakuutusmaksut, à 190 000)	114 000 mk
Töissä tarvittava kalusto ja materiaali, käyttö ja ylläpito	35 000 mk
Yhteensä	149 000 mk

6.2 Vaikutukset yksityisiin käyttäjiin

Paikallisten polttopuunottoon erämaalaki ei aiheuta muutoksia.

Hoito- ja käyttösuunnitelma tukee erämaa-alueen perinteistä ja retkeilykäyttöä. Tuen taloudellista arvoa ei ole pystytty laskemaan.

6.3 Vaikutukset paikalliseen työllisyyteen

Suunnitelma merkitsee Metsähallitukselle vuosittaista noin 4 kuukauden työpanosta rakenteiden huoltoon ja valvontaan sekä noin 3 kuukauden työpanosta erämaan tilan seurantaan ja opastustoimintaan. Investointivaihe vuosina 1998–2000 tarjoaa työtä noin kahdeksi–kolmeksi henkilötyövuodeksi.

Luontaiselinkeinojen työllisyysvaikutusta on vaikea arvioida, mutta sen paikallinen merkitys on suuri. Suunnitelma tukee luontaiselinkeinonharjoittajia ja turvaa luontaiselinkeinojen harjoittamisen erämaassa.

Suunnitelman vaikutuksia muuhun työllisyyteen on vaikea arvioida. Suunnitelma parantaa erämaan tunnettavuutta ja voi tätä kautta tuoda uusia matkailijoita paikkakunnalle ja luoda uusia työpaikkoja matkailuyrityksiin.

6.4 Verotulot

Suunnitelmasta ei aiheudu verotulojen menetyksiä kunnalle eikä valtiolle. Kunta voi saada lisää verotuloja matkailusta.

6.5 Kansantaloudelliset vaikutukset

Kansantaloudellisia vaikutuksia on hankala arvioida. Voidaan kuitenkin olettaa, että erämaille on huomattava välillinen vaikutus Suomen kansantaloudelle.

Suomen metsätalous voi käyttää erämaita vihreänä korttina markkinoidessaan tuotteita maailmalla. Samoin Suomen kansainvälisten suojeluvuotteiden toteuttamisessa erämailla on tärkeä osansa niiden laaja-alaisuuden vuoksi.

Erämaalain voimaantulo on pienentänyt malminetsinnän panostuksia erämaa-alueilla. Yhtiöille on ollut riski sijoittaa varoja malmien etsintään, koska ei ole ollut varmuutta oikeudesta kaivostoimintaan. Tällä on voinut olla huomattava kansantaloudellinen merkitys mahdollisten löytämättömien malmivarojen jäätyä hyödyntymättä.

7 YMPÄRISTÖVAIKUTUSTEN ARVIOINTI

7.1 Johdanto

Erämaiden hoito- ja käyttösuunnitelmien laatiminen ei kuulu niihin hankkeisiin, joista ns. YVA-lain (laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä, 468/94) perusteella tulee laatia ympäristövaikutusten arviointi. Lain viidennessä luvussa, joka käsittelee ”yleistä selvitysvelvollisuutta”, todetaan kuitenkin, että: *”Ympäristövaikutukset on selvitettävä ja arvioitava riittävässä määrin viranomaisen valmistellessa sellaisia suunnitelmia ja ohjelmia, joiden toteuttamisella saattaa olla merkittäviä ympäristövaikutuksia, mutta joihin ei sovelleta 2 luvun säännöksiä arviointimenettelystä.”*

Arvioinnin laatiminen perustuu edellä olevaan lain 24 §:ään ja ympäristöministeriön pyyntöön. Huomattava on, että pyyntö tuli sen jälkeen, kun suunnitelma oli viimeistelty kirjallisen lausuntokierroksen sekä Saamelaiskäräjiltä ja Metsähallituksen Enontekiön neuvottelukunnalta saadun palautteen pohjalta, käsitelty Metsähallituksen johtoryhmässä ja lähetetty ministeriöön vahvistettavaksi.

Ympäristöministeriö ei pyytänyt vastaavaa arviointia vahvistaessaan Hammas-tunturin ja Kemihaaran erämaiden hoito- ja käyttösuunnitelmia. Pöyrisjärven erämaasuunnitelmasta ministeriö pyysi arviointia keväällä 1999. Ministeriö pyysi selvittämään, ”kuinka Pöyrisjärven erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma ja sen toimeenpano vaikuttaisi ympäristöön sekä saamelaisten asemaan ja mahdollisuuksiin harjoittaa kulttuuriinsa liittyvää poronhoitoa.” Samassa yhteydessä ympäristöministeriö esitti, että vastaava arviointi tulisi laatia ja liittää myös Käsi-varren ja Vätsärin erämaiden hoito- ja käyttösuunnitelmiin.

Kyse on siis ennen kaikkea suunnitelman kulttuurivaikutusten ja sosiaalisten sekä taloudellisten vaikutusten arvioimisesta ”riittävässä määrin”, kuten laki edellyttää. Arviointi perustuu kirjallisuuteen, mm. Metsähallituksen vuonna 1999 (luonnonsuojelun sarjassa A No 96) julkaisemaan ”Pöyrisjärven erämaa-alueen sekä Pöyrisvuoman ja Saaravuoman-Kuoskisenvuoman soidensuojelualueiden luonto ja käyttö” –perusselvitykseen, suunnitelmasta annettuihin lausuntoihin, Lydia Heikkilän toimeksiantoon ja hänen tekemiinsä saamelaistahojen haastatteluihin, Metsähallituksen Enontekiöllä toimistolla työskentelevien henkilöiden näkemyksiin ja alueelta dokumentoituihin tietoihin.

7.2 Ympäristövaikutusten arviointi erämaasuunnittelussa

7.2.1 Arvioinnin lähtökohdat

Koska suunnitelman toimeksianto – erämaalaki – edellytti lopputuloksena vain yhden vaihtoehdon esittämistä, tässä esitetään ympäristöministeriön ohjeen mukaisesti (Ohjeet suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista. Ympäristöministeriö 1998), mihin suunnitelman esitykset perustuvat ja tuodaan esiin niiden hyödyt ja haitat. Huomattava on, että työn alkaessa oli useita vaihtoehtoja. Niistä suunnitelman esitykset ovat vähitellen valikoituneet, muotoutuneet ja tarkentuneet erämaan käyttäjien kanssa käydyissä keskusteluissa.

Yleisenä arvioinnin lähtökohtana on se, että ympäristövaikutuksia syntyy yleensä ainoastaan suunnitelman esityksistä ja suosituksista eli asioista, joita suunnitelma muuttaa suunnittelua edeltäneestä tilanteesta. Siten, jos jostakin erämaan käyttötavasta ei ole esitystä, ei suunnitelmalla ole siihen myöskään ympäristövaikutusta. Samoin, jos erämaan käyttö on muuttumassa suunnitelmasta ja Metsähallituksesta riippumatta, ei muutoksen ympäristövaikutusta arvioida.

Suunnitelmilta odotetaan yleensä konkreettisia hankkeita kuten rakentamista, kaivamista, luonnonvarojen käytön hyödyntämistä tms. Erämaasuunnittelussa ei yleensä ole näin, vaan monesti tilanne on juuri päinvastoin. Eli mitä vähemmän Metsähallitus rakentaa, toimii ja kehittää, sitä paremmin erämaalain tarkoitukset toteutuvat. Tämä puoli – että ei ”kehitetä” – on saattanut jäädä lausunnonantajilta huomaamatta, sillä hylätyt hankkeet eivät näy suunnitelman esityksissä. Esimerkiksi Saamelaiskäräjät valittivat launnossaan saamelaiskulttuuria turvaavien toimien puutetta. Saamelaistahoilta on kuitenkin jäänyt huomaamatta, että turvaamistoimia on runsaasti. Ne eivät kuitenkaan näy suoraan esimerkiksi saamelaisiin poromiehiin ja kalastajiin kohdistuvina esityksinä, vaan ne näkyvät välillisesti rajoituksina saamelaisten maankäytön kanssa kilpaileville maankäyttömuodoille.

Suunnitelmalla voi joskus olla ympäristövaikutus ilman esitystäkin. Suunnitelma voi esimerkiksi tuoda esiin erämaasta uutta ja olennaista tietoa, joka vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen ja ohjaa siten päätöksentekijöitä.

YVA-luvussa esiintyy toistoa alalukujen ”Saamelaiskulttuuriin turvaaminen” ja ”Luontaiselinkeinojen turvaaminen” kesken, koska ne on haluttu esittää kokonaisvaltaisesti suunnitelman muista tavoiteltavista ympäristövaikutuksista poiketen.

Tavoiteltavat ympäristövaikutukset on mainittu erämaalaisissa. Ne ovat:

- alueen erämaaluonteen säilyttäminen
- saamelaiskulttuurin turvaaminen
- luontaiselinkeinojen turvaaminen
- alueen monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittäminen

Koska suunnitelma kuitenkin vaikuttaa laaja-alaisesti, erityisesti pitkällä aikavälillä, paikallisten ihmisten elämiseen ja alueiden hyödyntämiseen, on suunnitelman ympäristövaikutuksia pyritty tarkastelemaan moniulotteisesti, YVA-lain hengen mukaisesti. Lain "[t]avoitteena on edistää ympäristönäkökohtien huomiointamista [ja] ... lisäksi edistää kansalaisten, yhteisöjen ja viranomaisten mahdollisuuksia osallistua suunnitteluun sekä parantaa edellytyksiä sovittaa yhteen tavoitteita ja näkökantoja suunnitelmia ja ohjelmia valmisteltaessa" (YM 1998).

Lainsäädännön (mm. maastoliikennelain, poronhoito- ja luontaiselinkeinolain, metsästyslain, kalastuslain, jne.), sosiaalipolitiikan, markkinoiden ja valvonnan muutokset vaikuttavat merkittävästi eri elinkeinojen kannattavaan harjoittamiseen ja sitä kautta myös erämaiden käyttöön. Mutta koska näihin seikkoihin ei suunnitelmalla voida vaikuttaa, niin on katsottu, ettei ole mielekasta suorittaa seikkaperäisiä tai laajaa taloudellisten vaikutusten vaikutusanalyysiä. Esimerkiksi porotalouden osalta vuotta 1999 on osuvasti kutsuttu "porotalouden supervuodeksi" johtuen useista ajankohtaan sattuvista lainsäädännöllisistä uudistuksista, joilla on merkittävät taloudelliset ja sosiaaliset vaikutukset porotalouden harjoittamiseen. Metsähallitusta koskevat välittömät yhteiskunnalliset kustannusvaikutukset on esitelty suunnitelman luvussa 6.1 : "Vaikutukset Metsähallitukseen".

7.2.2 Ympäristövaikutusten jaottelu

7.2.2.1 Ekologiset vaikutukset

Hoito- ja käyttösuunnitelmalla pyritään sovittamaan yhteen erämaa-alueen eri käyttömuotojen tavoitteet ja toisaalta erämaalakiin sisältyvät luonnonsuojelun tavoitteet siten, että muutokset alueen luonnontilaisuuteen olisivat mahdollisimman vähäiset. Suunnitelmassa esitettyjen toimenpiteiden keskeisimmät ekologiset vaikutukset on esitetty luvussa 4.11: Luonnonsuojelu.

7.2.2.2 Sosiaaliset ja kulttuuriset vaikutukset

Kaikilla ympäristövaikutuksilla on sosiaalinen ulottuvuus. Usein luontoon ja rakennettuun ympäristöön kohdistuvat vaikutukset ilmenevät välillisesti sosiaalisina vaikutuksina. Sosiaalisia vaikutuksia arvioidaan, jotta voitaisiin selventää ja ennakoida alueen ihmisten elämän laadulle ja alueen kehitykselle aiheutuvia muutoksia, arvioida ja ennustaa yhteisön ja alueen kykyä sopeutua muuttuviin olosuhteisiin, arvioida muutosten merkitystä eri osapuolten kannalta, ottaa huomioon ja sovitella hankkeesta aiheutuvia ristiriitoja ja suunnitella haittojen vähentämistä ajoissa ja tietoisesti. Sosiaalisia vaikutuksia tarkasteltaessa on tärkeää selvittää myös sitä, keihin vaikutukset kohdistuvat.

7.2.2.3 Taloudelliset vaikutukset

Suomen erämailla on suuri kansantaloudellinen imagomerkitys. Kansainvälisten suojeluvuotteiden toteuttamisessa erämailla on tärkeä osansa niiden laaja-alaisuuden vuoksi. Suunnitelman taloudellisten vaikutusten tarkastelu lähtee kuitenkin aluetalouden näkökulmasta. Koko maan talouteen suunnitelmalla ei suoranaisesti ole kovin suurta merkitystä, sillä koko maan kannalta tärkeät ratkaisut kuten kaivostoiminnan ohjaus on sisällytetty jo erämaalakiin.

Suunnitelma perustuu kestävän kehityksen periaatteisiin pyrkien sovittamaan yhteen taloudellisia, sosiaalisia, kulttuurisia ja luonnonarvoja. Se, miten tämä yhteensovittaminen on tehty, vaikuttaa käytännössä suunnitelman taloudellisiin vaikutuksiin. Taloudelliseen kestävyYTEEN pyrittäessä keinoiksi esitetään luontomatkailun rakenteiden ja opastuksen ylläpitoa ja kehittämistä, ympäristöä säästävään opastustoimintaan panostamista sekä luontaiselinkeinojen edellytysten turvaamista.

7.2.3 Suunnitteluprosessin merkitys ympäristövaikutusten arvioinnin näkökulmasta

Pöyrisjärven erämaan suunnittelussa osallistava suunnittelu, paikallisten ihmisten ja sidosryhmien kuuleminen, on ollut olennainen osa suunnittelua ja sen sosiaalista kestävyyttä. Pöyrisjärven erämaasuunnittelua on ohjannut alusta lähtien Metsähallituksen asettama Enontekiön neuvottelukunta, johon kuuluu kaksi Saamelaiskäräjien ja kolme Enontekiön kunnan asettamaa edustajaa. Suunnitelmasta on lisäksi neuvoteltu erikseen mm. Saamelaiskäräjien, Enontekiön kalatalousneuvottelukunnan ja Näkkälän paliskunnan kanssa useaan otteeseen, tiedotettu avoimesti sekä pidetty kaikille avoimia yleisötilaisuuksia Näkkälässä, Lepäjärvellä, Hetassa, Vuontisjärvellä, Peltovuomassa ja Nunnasessa. Kaikki saatu palaute on kirjattu ylös ja otettu suunnittelussa huomioon. Ks. tarkemmin luku 2: ”Paikallisen väestön ja kansalliset toiveet”.

Metsähallitukselle esitettiin suunnitelman laatimisen eri vaiheissa erilaisia toivomuksia. Osa niistä voitiin hyväksyä, osa ei. Se osa, joka hyväksyttiin, näkyy suunnitelman esityksissä. Se osa, jota ei hyväksytty, ei sen sijaan yleensä näy missään. Hylätyt esitykset ovat kuitenkin olennainen osa suunnitelman laatimisprosessia, ja ne kuvaavat osaltaan, miten mihinkin suunnitelman esitykseen on päädytty. Hylättyjen esitysten käsittely on ollut yhtä olennainen osa suunnitelman laatimista kuin varsinaiset suunnitelmaan päätyneet esityksetkin.

Metsähallitus pyysi suunnitelmavedoksesta kirjallisia lausuntoja 43 taholta ja sai niitä 24 pyydettyltä ja kahdelta muulta taholta. Lausunnoissa esitettyjen muutosten ja korjausesitysten pohjalta Metsähallitus koosti yhteenvedon sekä laati listan korjaus- ja muutosehdotuksista. Niiden perusteella suunnitelmaa muokattiin ja sen esitystapaa hiottiin Enontekiön neuvottelukunnassa käydyissä seikkaperäisissä neuvotteluissa. Tämän jälkeen suunnitelma käytiin perusteellisesti läpi ja siihen tehtiin täsmennyksiä Metsähallituksen ja Saamelaiskäräjien välisessä neu-

vottelussa. Metsähallituksen johtoryhmä hyväksyi suunnitelman sellaisenaan ja lähetti sen edelleen ympäristöministeriöön vahvistettavaksi 1.4.1998.

7.3 Suunnitelman ympäristövaikutukset

Suunnitelman ekologisia, sosiaalisia ja kulttuurisia sekä taloudellisia ympäristövaikutuksia tarkastellaan tässä erämaalain neljän päätavoitteen mukaisesti jaoteltuna. Jokainen tavoitteen saavuttamiseksi tehty suunnitelman esitys sisältää puolestaan joko välillisesti tai välittömästi sekä ekologisia, sosiaalisia, kulttuurisia että taloudellisia vaikutuksia. Suunnitelman vaikutukset saamelaiskulttuuriin on kuitenkin esitetty tästä poiketen, asiateemoittain.

7.3.1 Alueen erämaaluonteen säilyttäminen

Alueen erämaaluonne käsittää luonnontilaisuuden, mutta myös sen käytön luonteen, vanhat rakenteet ja rakennelmat kulttuurimaisemineen sekä kulkukeinot eli -reitit. Lähtökohtana on erämaiden tila ja luonne erämaalain astuessa vuonna 1991.

7.3.1.1 Sosiaaliset ja kulttuuriset vaikutukset

Pöyrisjärven erämaa on korostetusti paikallisten ihmisten erämaa, jossa korostuvat saamelaiskulttuurin sekä poronhoidon ja muiden luontaiselinkeinojen harjoittamisen edellytysten turvaaminen monikäyttöisten näkökohtien jäädessä taka-alalle. Pöyrisjärven erämaa on suunnitelmassa jaettu retkeilyn ohjaamisen suhteen perus- ja ydinosaan. Tämä jako säätelee virkistyskäytön rakenteita siten, että alueen pohjoisosan tunturivyöhykkeellä sijaitsevalle ydinalueelle niitä ei tehdä. Näillä esityksillä turvataan Pöyrisjärven erämaa-alueen perusluonteen säilyminen myös tulevaisuudessa.

7.3.1.2 Ekologiset vaikutukset

Motorisoitu liikkuminen erämaassa 1960-luvulta lähtien ja sen yleistyminen mönkijöiden yleistymisen myötä 1980-luvulla on aiheuttanut paikoitellen rumiakin jälkiä, erityisesti soilla ja runsaskivisillä maapohjilla. Maastoliikenteen aiheuttama kuluminen ei sinällään vaikuta merkittävästi erämaan ekosysteemin toimintaan vaan haittaa motorisoituja kulkijoitaan itseään ja on esteettinen erämaisuuutta alentava tekijä. Paikallisen väestön kesäaikainen maastoliikenne erityisesti urien ulkopuolella aiheuttaa lähinnä maaston kulumista ja häiritsee mm. lintujen pesimisrauhaa. Maastoliikenne häiritsee jossain määrin myös porojen laidunnusta.

Erämaan luonnontilaisuuden säilymisen osalta suunnitelmassa kuvatut mönkijäreitit ja niille esitetyt pitkospuut sekä kesäaikaisen mönkijällä kulun ohjaaminen näille yhdessä kyläläisten ja poronhoitajien kanssa sovituille, jo suunnittelun al-

kaessa muodostuneille urille on keino vähentää kesäaikaisen maastoliikenteen ympäristövaikutuksia. Urat ovat muodostuneet alueelle ja niiden käyttö vakiintunut ennen maastoliikennelain voimaantumista. Suunnitelman kuvan 4 mukaiset urat edustavat noin 95 % vuosina 1994–1997 topografikunnan uudelleen kartoittamista urista alueella. Kesäaikaisen moottoroidun liikkumisen ohjaaminen suunnitelmassa esitetyille suo- ja jänkäosuuksilla sekä purojen ylitys kohdissa kunnostetuille urille parantaa myös muiden erämaalain mukaisten tavoitteiden toteutumista. Moottoroidusti alueella sulan maan aikaan liikkuvat poromiesten lisäksi rajavartiosto ja vähäisessä määrin muut luontaiselinkeinon harjoittajat, kalastajat sekä hilla-aikaan hillanpoimijat. Kävijälaskentaa heidän osaltaan ei ole suoritettu. Motorisoitu liikkuminen alueella on kuitenkin vähentynyt viime vuosina selvästi 1980-luvun huippuvuosista. Tällä suunnitelman esityksen toteuttamisella edistetään erämaan luonnontilaisuutta (mm. ehkäistään maaston tarpeetonta kulumista) ja varmistetaan luonnonsuojelullisten tavoitteiden toteutuminen.

7.3.2 Luontaiselinkeinojen turvaaminen

7.3.2.1 Lähtökohdat

Linkola kiteytti vuonna 1965 kaksi piirrettä, jotka leimaavat Pöyrisjärven erämaa-alueen käyttöä historiallisella ajalla: alueen tärkeys paikallisten ihmisten toimeentulolle ja alueella pitkään vaikuttaneet kaksi kulttuuria. Sekä suomalaiset talolliset että saamelaiset täyspaimentolaiset poronhoitajat ja näiden keskinäiset jälkeläiset ovat käyttäneet aluetta vuosisatoja toimeentulonsa hankkimiseen.

Suomen perustuslaissa turvataan kaikille suomalaisille elinkeinonharjoittamisen vapaus, josta säädetään tarkemmin elinkeinolaissa sekä maankäyttölaeissa (kuten laissa ja asetuksessa Metsähallituksesta, maastoliikennelaissa, poronhoitolaisissa, metsästyslaissa ja kalastuslaissa). Erämaalain yleisperusteluissa todetaan, että " Erämaa-alueilla ei ole tarkoitus rajoittaa nykyisiä nautintaoikeuksia" (HE 42 / 95) Metsähallituksen on näin ollen erämaasuunnittelussa otettava huomioon kaikkien paikallisten ihmisten lakisääteiset oikeudet porotalouden ja muiden luontaiselinkeinojen harjoittamiseen. Metsähallitus ei siten voi rajoittaa alueiden käyttöä etnisin perustein. Näistä seikoista johtuen Metsähallitus kohtelee kaikkia luontaiselinkeinojen harjoittajia tasavertaisesti eikä esimerkiksi esitä porotalouden harjoittamisedellytysten parantamista siten, että se olennaisesti hankaloittaisi muiden luontaiselinkeinojen harjoittamista.

7.3.2.2 Porotalous

Porotalouden käytännön järjestelyt Pöyrisjärven erämaa-alueella ovat porotalouslain mukaisesti Näkkälän paliskunnan tehtävä. Metsähallitus ei siten ohjaa eikä voi ohjata sitä, kuka saa harjoittaa porotaloutta alueella. Metsähallitus sopii käytännön asioiden toteuttamisesta, mm. porotaloustukikohtien perustamisesta ja sijoittamisesta suunnitelman esitysten mukaan aina paliskunnan, ei yksittäisten henkilöiden, kanssa. Muiden uusien luontaiselinkeinotukikohtien osalta Met-

sähallitus kuulee aina paliskuntaa ja Enontekiön kuntakohtaista neuvottelukuntaa sekä tarvittaessa Enontekiön kalatalousneuvottelukuntaa ja riistanhoitoyhdistystä.

Kulttuuriset ja sosiaaliset vaikutukset

Suunnitelma turvaa porotalouden harjoittamisen edellytykset vähintäänkin samalla tasolla kuin suunnittelun käynnistyessä maastoliikennettä ja maankäyttöä ohjaamalla. Uusia rakennuksia, reittejä tai teitä ei tehdä, alueella kulkua ohjataan ja kesäaikana ainoastaan paikkakuntalaiset voivat liikkua alueella moottoroidusti sovituin ehdoin. Porotalouden näkökulma on suunnitelmassa otettu huomioon pitkälti läpäisyperiaatteella. Porotalouden edellytyksiä ei kuitenkaan suunnitelmalla pyritä parantamaan siten, että nämä parannukset toisivat merkittäviä rajoituksia muille erämaan paikallisesti hyväksytyille, vakiintuneille ja lakisäateille käyttömuodoille.

Metsähallitus ja Näkkälän paliskunta sopivat vuosittain porotalouden rakenteiden sijoittamisesta alueelle. Lisäksi kesäaikaisen moottoroidun liikkumisen ohjaamisella tietyille urille, tiukalla lupapolitiikalla ja vähäisellä virkistyskäytön infrastruktuurilla (reiteillä, rakenteilla ja asianmukaisella opastuksella) ohjataan suurin osa ulkopaikkakuntalaisista virkistyskäyttäjistä muille alueille. Alue soveltuu ainoastaan vaativaan eräretkeilyyn, sillä maasto on suurelta osin hankalakuista ja merkittviä uria ei ole eikä niitä suunnitelman mukaan tehdä.

Polttopuunottoon ja luontaiselinkeinojen harjoittamiseen myönnetään mönkijälupia sekä vähäisessä määrin maastoajoneuvolupia 3–5 paikkakuntalaiselle matkailuyrittäjille Pöyrisjärvelle ja Naltijärvelle vieville tieurille. Suurin sulanmaanaikainen erämaan käyttäjäryhmä maastoajoneuvoajokelpoisilla tie- ja mönkijäurilla kuitenkin ovat Näkkälän paliskunnan poromiehet ja rajapartiot, jotka eivät tarvitse Metsähallitukselta maastoliikennelupia.

Nykyisten myönnettävien lupamäärien kehityksen perusteella suunnitelman mukainen kesäaikainen maastoliikenne on hallinnassa. Kesäaikainen maastoliikenne on alueella vähentynyt kirjoitettujen maksuttomien maastoliikennelupien perusteella vuodesta 1992 vuoteen 1998 noin 50 %. Vuonna 1992 kesäaikaisia mönkijälupia kirjoitettiin 347 henkilölle ja vuonna 1998 91 kappaletta, joista 74 paikkakuntalaiselle perheelle (keskimäärin noin kahdelle yli 15-vuotiaalle henkilölle/lupa) eli yhteensä noin 167 henkilölle. Ulkopaikkakuntalaisille lupia ei pääsääntöisesti myönnetä; lupia on myönnetty lähinnä tutkimuskäyttöön liittyen. Kesämaastoliikenne suunnitelmassa sovittujen urien ulkopuolella – erityisesti soilla ja herkillä tunturialueilla - aiheuttaa maaston kulumista. Ongelmana on lähinnä luvaton maastoliikenne.

Maastoliikennelupien myöntäminen paikkakuntalaisille perustuu maastoliikennelakiin. Suunnitelmassa on esitetty maastoliikenteen ohjaamista tietyille, yhdessä sovituille mönkijäurille. Näiden urien soistuneimpiin paikkoihin tarvitaan mönkijäpitkospuuta, jotta urat eivät leviäisi ja rikkoisi pintamaata laajalta alalta. Pitkospuut ovat lyhyitä, ainoastaan muutaman kymmenen metrin mittaisia pät-

kiä ja niitä on suunniteltu sijoitettavaksi yhteensä kymmeneen vetisimpään kohtaan. Pitkospuut pitävät maastoliikenteen suurelta osin muutamalla pääuralla eikä alueen luontaiselinkeinonharjoittajilla ole siten tarvetta siirtyä pehmeissä paikoissa urien ulkopuolelle. Tämä turvaa alueen luonnontilaisena säilymistä ja vähentää jäkälikköjen kulumista.

Kesäaikainen paikkakuntalaisten maastoliikenne – erityisesti tunturialueella urien ulkopuolella - aiheuttaa jossain määrin haittaa porotaloudelle mm. pienentämällä laidunnettavaa aluetta ja häiritsemällä laiduntavia poroja. Suunnitelman esitykset ja niiden toimeenpano eivät kuitenkaan huononna tilannetta suunnittelun lähtökohdasta, päinvastoin. Muiden kuin poromiesten kesäaikaista maastoliikennettä Metsähallitus on suunnitelman esitysten mukaisesti rajoittanut antamalla kesäaikaisia maastoliikennelupia vuodesta 1993 lähtien vain tietyille kulku-urille ja ainoastaan elinkeinollisin perustein. Suurin osa näistä luvista on kirjoitettu hillankeruuta ja kalastusta varten. Poromiesten lisäksi muut paikalliset luontaiselinkeinojen harjoittajat hyötyvät maastoliikenteen keskittämisestä olemassa oleville urille. Suunnitelman esitysten toteuttaminen – mm. lyhyiden mönkijäpitkospuiden osalta – varmistaa nykyisen, suunnittelun kuluessa omaksuman ohjatun käytännön jatkumisen, mikä puolestaan turvaa porotalouden harjoittamismahdollisuudet vähentämällä laidunten kulumista ja porojen häirintää.

Taloudelliset vaikutukset

Pöyrisjärven erämaa-alueella laiduntaa nykyisin arviolta 3 000–4 000 lukuporoa ja teuraiden määrä on viime vuosina vaihdellut 800–1 000 yksilön, liharvoltaan 600 000–1 200 000 markkaan. Suunnitelmassa korostetaan porotalouden ja luontaiselinkeinojen harjoittamisen merkitystä enontekiöläisille, jotka myös saavat merkittävän osan perheidensä elannosta harjoittamistaan luontaiselinkeinoista. Porotalous on erämaassa ainoa luontaiselinkeino, josta sen harjoittaja voi saada merkittävän osan toimeentulostaan Pöyrisjärven ammattikalastuksen lisäksi. Maastoliikenne häiritsee jossain määrin porotaloutta, mistä koituu kustannuksia porotaloudelle. Suunnitelma ei kuitenkaan heikennä porotalouden harjoittamisen edellytyksiä.

Varomaton virkistysmoottorikelkkailu, etenkin loppukeväällä, haittaa jossain määrin porotaloutta hajottamalla tokkia ja laukottamalla kantavia vaatimia. Rakenteiden niukkuus vähentää virkistyskäyttäjien liikkumista alueella, mikä myös tukee porotaloutta. Rajavartioloitokselta Metsähallituksen hallintaan mahdollisesti siirtyvien kämppien käyttötarkoituksen muuttaminen varaus- tai vuokra-kämpiksi eikä kaikille avoimiksi autiotuviksi tai kämppien poisto tukee myös osaltaan porotaloutta. Paikkakuntalaiset käyttävät kelkkaillessaan etupäässä vanhoja järvien, soitten ja vuomien kautta kulkevia kulkureittejä ja ansapolkuja.

Vanhat/luvattomat kämpät haittaavat myös jossain määrin porotalouden harjoittamista erämaa-alueella. Haittaa koituu lähinnä motorisoidusta kulkemisesta näille kämpille porotokkien mahdollisen hajaantumisen ja sen aiheuttaman lisääntyneen kokoamistyömäärän muodossa sekä mahdollisesti jossain määrin kantavien vaatimien kevättalvisten keskenmenojen seurauksena. Tämän tyypp-

pisten haittojen suuruudesta ei kuitenkaan ole esittänyt lukuja. Ainoastaan ne luovuttomat kämpät, jotka täyttävät suunnittelun ohjausryhmänä toimineessa Enontekiön neuvottelukunnassa sovitut kriteerit ovat oikeutettuja kämppien käyttöoikeussopimuksiin. Kun lisäksi kaikkien kriteerit täyttävien kämppien omistajat eivät käytä enää kämppiä, muuttavat kunnasta pois tai eivätkä hae käyttöoikeutta tukikohdalleen, vähenee ajan myötä kämppien käyttö ja siten myös maastoliikenne ja oleilu maastossa.

Ekologiset vaikutukset

Porotaloutta voidaan pitää luonnonmukaisena erämaan käyttömuotona niin kauan kun porojen lukumäärä ei ylitä laidunten kantokykyä. Vaarana kuitenkin on, että tunturikoivumetsänraja alenee Pöyrisjärvellä tunturikoivun pohjoisilla esiintymisalueilla kesäaikaisen laidunnuspaineen johdosta, mikäli poroluvut ylittävät tunturiluonnon kantokyvyn, eli alueen alhaisen tuottopotentiaalinsa ja maaston herkän kulutuskestävyyden. Vaikka poronlaidunnus lisääkin kesäaikaista vaihtuvaa taimiainetta, niin taimet eivät pääse vakiintumaan, jos alueella on voimakasta ja jatkuvaa laidunnusta. Vuodesta 1995 lähtien Näkkälän paliskunnan poroluvut ovat kuitenkin olleet selvästi alle maa- ja metsätalousministeriön hyväksymän suurimman sallitun (vuoteen 1999 10 000 ja vuodesta 2000 9 000) lukuporon ylärajan. Suunnitelmassa ei oteta kantaa suurimman kestävän poromäärän suhteen.

7.3.2.3 Muut luontaiselinkeinot

Lähtökohdat

Luontaiselinkeinojen harjoittamista on aina tarkasteltava elinkeinokokonaisuuden näkökulmasta sekä mikro- että makrotasolla. Yksittäisten luontaiselinkeinoharjoittajien talous koostuu eri vuodenaikoina ja yksittäisinä vuosina vaihtelevilla painotuksilla useiden eri elinkeinojen harjoittamisesta saadusta toimeentulosta. Luontaiselinkeinoista saatavilla tuloilla on erityisesti Enontekiöllä myös tärkeä sivuansiollinen merkitys.

Pöyrisjärven erämaa-alueen ja siihen liittyvien laajojen soidensuojelualueiden käytössä porotaloudella sekä muista luontaiselinkeinoista erityisesti hillankeuruulla ja kotitarvekalastuksella on edelleen tärkeä merkitys enontekiöläisten kotitalouksien toimeentulossa ja elämässä. Riekon ansapyynnillä on näiden lisäksi suuri merkitys paikallisten ihmisten virkistyskäytössä ja kulttuurissa – nykyisin vähäisemmässä määrin enää toimeentulossa. Pöyrisjärven erämaa-alueelta pyydetään vuosittain noin 6 000–12 000 riekkoa ja kiirunaa, ansapyyntäjiä alueella on 30–40, joskaan ei ainuttakaan päätoimista enää viime vuosina. Lisäksi metsästys-oikeutta alueella käyttää noin 200 paikallista metsästäjää.

Paikallisten ihmisten polttopuunsaannin turvaaminen, jonka järjestäminen Ylä-Lapissa on Metsähallituksen tehtävä, on tärkeä osa enontekiöläisten maastossa

liikkumista luontaiselinkeinojen ja paikallisen väestön harjoittaman virkistyskäytön lisäksi.

Paikallisten ihmisten aikanaan – etupäässä 1960-luvulla – alueelle rakentamat kämpät ja kammit ovat nykyisin tärkeitä hillankeruun, kotitarvekalastuksen ja riekon pyynnin tukikohtia. Näiden tukikohtien mahdollistamaksi vuotuiseksi tuotoksi voidaan arvioida 6 000 riekkoa a' 40 mk, mikä merkitsisi ansapyytäjille 240 000 mk (brutto). Vastaavasti hillankeruun osalta, jos tukikohtien arvioidaan mahdollistavan keskimäärin hillojen keruun 500 kg / kämppä / v, yhteensä 10 000 kg a' 50 mk merkitsee se 500 000 mk (brutto). Em. laskelmat eivät perustu tarkempiin selvityksiin.

Metsähallitus ei suunnitelmassa puhu laittomista vaan luvattomista tai vanhoista kämpistä, sillä kyseessä olevat varsin vaatimattomat kämpät ja kammit ovat paikallisten ihmisten suurimmaksi osaksi ennen erämaalain voimaantuloa rakentamia tukikohtia luontaiselinkeinojen harjoittamiseen. Kämpät on rakennettu keskimäärin 1960-luvulla. Osa niistä sijaitsee usean sukupolven tarkoitukseen käytämällä paikalla. Kämppeä käyttää moni suvun jäsen ja kullakin metsästäjällä on oma eränkäyntialueensa, jolle muut pyytäjät eivät ansojaan viritä.

Metsähallitus on paikantanut, tarkastanut ja selvittänyt kunkin Enontekiön erämaa-alueilla sijaitsevan tietoonsa saaman vanhan/luvattoman käyttökelpoisen kämpän sijainnin, tyytin, kunnon, rakentamisen ajankohdan, omistajan ja käyttötarkoituksen. Suurin osa kämpistä on lisäksi valokuvattu. Kaikille kämppien omistajille on lähetetty kehoitus laatia käyttöoikeussopimus kämpästään. Suunnitelmassa on esitetty kriteerit, joiden mukaan kaiken kaikkiaan noin 30 luontaiselinkeinojen tukikohtana olevan kämpän tai kammin osalta voidaan tehdä käyttöoikeussopimus. Tuvat ovat olleet asuinkelpoisia selvitystä tehdessä. Vanhoja, sortuneita ja käyttökeltottomia tukikohtia ei ole joukkoon hyväksytty. Saamelaiskäräjien Enontekiön neuvottelukuntaan nimeämät edustajat ovat olleet mukana kaikissa niissä seitsemässä neuvottelukunnan palaverissa, joissa on yksimielisesti päädytty kriteereihin, joilla käyttöoikeussopimuksia erämaassa sijaitsevien vanhojen kämppien osalta voidaan tehdä. Käyttöoikeussopimuksia on näiden kriteerien (ks. suunnitelman luku 4.10.2.2) perusteella tehty 15.8.1999 mennessä 12 kappaletta.

Kulttuuriset ja sosiaaliset vaikutukset

Metsähallitus katsoo, että käyttöoikeussopimusten tekeminen suunnitelmassa neuvoteltujen kriteerien mukaan selkeyttää käytäntöä ja vähentää maastoliikennettä. Kämppien purkamisella olisi suuri negatiivinen muutos paikallisten ihmisten elämään ja toimeentuloon. Sillä olisi merkittäviä sosiaalisia, alueellisia, taloudellisia ja ympäristönsuojelullisia seurannaisvaikutuksia. On syytä tiedostaa, että enontekiöläisten muut kuin luonnon välilliseen tai välittömään käyttöön ja luonnossa liikkumiseen liittyvät vapaa-ajanvietto- ja virkistäytymismahdollisuudet ovat huomattavan rajoitetut verrattuna suurimpaan osaan suomalaisista. Kun lisäksi ottaa huomioon kunnan Suomen ennätystasolla jatkuvasti pysyvän työttömyystilanteen, alueiden pitkän käyttö- ja asutushistorian, kunnan suuren

suojelualueprosentin (>75 %) sekä sen, että erämaa on paikallisille ihmisille pitkään ollut sekä virkistystymisen että toimeentulonlähde, lienee kohtuutonta rajoittaa paikallista virkistyskäyttöä nykyisestä. Polttoaineen hinnan nousu ja kotitalouksien käytettävissä olevien tulojen laskeminen vähentää motorisoitua maastossa liikkumista huomattavasti tehokkaammin. Tämä on jo nähtävissä mm. myönnettyjen lupamäärien huomattavana laskuna 1990-luvulla.

Taloudelliset vaikutukset

Kesäaikaisten mönkijälupien myöntäminen on luontaiselinkeinonharjoittajille lähes välttämätön edellytys kalastuksen ja hillankeruun harjoittamiselle. Riekon ansapyynti ja talvikalastus puolestaan edellyttävät moottorikelkan käyttöä. Suunnitelma turvaa siten luontaiselinkeinojen harjoittamismahdollisuudet.

Ekologiset vaikutukset

Maastoliikenteen ekologisia vaikutuksia käsiteltiin jo alueen erämaaluonteen säilyttämisen yhteydessä.

7.3.3 Luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittäminen

7.3.3.1 Lähtökohdat

Alueen autiotuvat sijaitsevat erämaan keski- ja eteläosissa Pöyrisjärven luoteisrannalla sijaitsevaa auto- ja varaustupaa lukuun ottamatta. Uusia kämppejä alueelle ei ole tarkoitus rakentaa.

Nykyisin matkailu on tärkein yksityissektorin työllistäjä ja toimeentulonantaja kunnassa ja matkailun – erityisesti luonto- ja kulttuurimatkailun – työllistävän ja taloudellisen merkityksen ennustetaan kasvavan elinkeinoista voimakkaimmin. Enontekiön luonto- ja elämysmatkailustrategiassa matkailun on arvioitu vuonna 1998 työllistävän enontekiöläisiä 280 henkilötyövuoden verran, mikä on 36 % kaikista kunnan työpaikoista.

Tästä huolimatta Metsähallitus on ollut hyvin varovainen ja noudattanut erityisen pidättäytyvää linjaa mm. Pöyrisjärven erämaan monipuolisen käytön edellytysten kehittämisessä, erityisesti matkailun ja ulkopaikkakuntalaisten virkistytymisen osalta. Pöyrisjärven erämaa on jo lähtökohtaisesti 'paikallisten ihmisten erämaa'. Pöyrisjärven erämaa edustaa vaativan ja kokeneen eräretkeilijän vähän rakennettua ja vähäisen käytön kohdetta, jonka palveluvarustus on niukka.

Hoito- ja käyttösuunnitelman mukaan ulkopaikkakuntalaisten virkistys- ja retkeilykäyttö alueella on ollut toistaiseksi verrattain vähäistä mutta sen ennakoidaan kasvavan. Virkistyskäytön huiput ovat ajoittuneet maaliskuuhun ja huhtikuulle ja

heinä-syyskuulle. Paikkakuntalaisten virkistyskäyttö on suurinta maaliskuuhuhtikuussa. Alueella ei ole tehty kävijätutkimusta, mutta Metsähallituksen Pöyrisjärven erämaa-alueen tupakirjoihin kertyi vuonna 1999 1858 nimeä. Koska kaikki kävijät eivät kuitenkaan käytä autiotupia (kalastajat, metsästäjät, melojat ja osa paikkakuntalaisista) voidaan karkeasti arvioida virkistyskäyttäjää liikkuvan alueella 1,5– 2 kertaa tämä määrä eli noin 3 000. Olettaen, että yhden virkistyskäynnin kesto eli viipymä on keskimäärin 2–3 vuorokautta, päästään vuonna 1999 4 500–6 000 virkistyskävijävuorokauteen Pöyrisjärven erämaa-alueella. Tähän lukuun ei siis sisälly elinkeinollinen toiminta.

Rajavartioston tupien käyttötarkoituksen mahdollinen muuttaminen varaus- tai vuokrakämpiksi niiden tulevaisuudessa siirtyessä Metsähallituksen hallintaan lienee merkittävin ohjattua luontomatkailua tukeva toimenpide. Tämä on Näkkälän paliskunnan kannan mukainen esitys. Paliskunta on esittänyt kämppien käyttämistä tähän tarkoitukseen sen sijaan että niistä tehtäisiin kaikille avoimia autiotupia, jolloin ne lisäisivät paikallisten ihmisten talviaikaista virkistyskäyttöä ja moottorikelkkailua alueella.

7.3.3.2 Kulttuuriset ja sosiaaliset vaikutukset

Suunnitelmassa esitetään muun muassa, että alueelle ei tehdä merkittäviä reittejä (moottorikelkka- ja vaellusreittejä) eikä uusia virkistyskäytön rakenteita toisin kuin Tunturi-Lapin seutukaavassa. Alueella sijaitsee kuusi autiotupaa ja yksi varaustupa. Suunnitelman esitysten toteutuminen merkitsee, että erämaan virkistyskäyttö ei ainakaan lähiaikoina oleellisesti lisäänty. Liialliset kävijämäärät eivät siten pilaa alueella virkistystyviin erämaakokemuksia ja erämaa säilyy erämaisena myös virkistyskäytön sosiaalisessa mielessä.

Ulkopaikkakuntalaisille ei myönnetä pääsääntöisesti kesäaikaisia maastoliikennelupia. Ainoastaan tutkimuslupia ja muita vastaavia lupia myönnetään tapauskohtaisesti ja harkinnanvaraisesti. Kaikki maksullinen matkailutoiminta on erittäin kontrolloitua, pienimuotoista ja luvanvaraista. Lupapolitiikkaa lisäksi kiristetään suunnitelman esitysten mukaisesti tarvittaessa. Matkailuyrittäjiltä, jotka eivät noudata annettuja ohjeita voidaan lupa perua kesken matkailukautta ja olla myöntämättä sitä lainkaan seuraavalle kaudelle.

Koiravaljakkotoimintaan, joka on liiketoimintaa, Metsähallitus ei ole myöntänyt Pöyrisjärvelle lupia. Sen sijaan omatoimiseen koiravaljakkotoimintaan Metsähallitus ei nykyisellään voi puuttua, sillä se luetaan jokamiehenoikeudeksi. Samoin on asia omatoimisen maastopyöräilyn kohdalla. Näitä kulkutapoja pyritään kuitenkin opastuksen ja valistuksen keinoin ohjaamaan olemassa oleville kelkka-, mönkijä- ja maastourille. Vesitasolentoihin erämaajärville Metsähallitus ei nykyisin voi puuttua, sillä Ilmailulain mukaan laskeutuminen avoimelle vesialueelle tilapäisesti on sallittua. Tilapäistä on kaikki liikenne, jota ei ole julkisesti aikataulutettu.

7.3.3.3 Taloudelliset vaikutukset

Pöyrisjärven erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma ei merkittävästi lisää alueen luontomatkailun kehittämis- ja työllistämismahdollisuuksia, koska se rajoittaa tehokkaasti mm. ulkopaikkakuntalaisten moottorikelkkailua sekä niukalla palveluvarustuksella tavallisten retkeilijöiden liikkumista alueella. Rajavartiolaitokselta Metsähallituksen hallintaan mahdollisesti siirtyvien kämppien käytötarkoituksen muuttaminen varaus- tai vuokrakämpiksi tukee kuitenkin Metsähallituksen / Villin Pohjolan ohjatun, pienimuotoisen luontomatkailun harjoittamisen edellytyksiä alueella. Tämä tietää toimeentulomahdollisuuksia paikallisille yrittäjille alihankkijoina. Metsähallituksen Villi Pohjola järjestää alueelle ohjattuja luontomatkoja pienille ryhmille tukeutuen Pöyrisjärven varaustupaan ja alueen ja olosuhteet hyvin tunteviin oppaisiin ja ohjelmapalveluyrittäjiin. Paikalliset, mm. Näkkälässä asuvat saamelaiset matkailuyrittäjät, tarjoavat lisäksi veneenkuljetusta, kanootin ja maastopyöränvuokrauspalveluita, maastoruokailuita sekä pilkkiretkiä ja ohjattua riekonmetsästystä. Suunnitelma mahdollistaa nämä toiminnot myös tulevaisuudessa.

7.3.3.4 Ekologiset vaikutukset

Se, että uusia virkistyskäytön rakenteita ja reittejä ei tehdä, rajoittaa alueella liikkumista, mikä osaltaan tukee alueen luonnontilaisuutta ja erämaaluonteen säilymistä. Samanlaiset vaikutukset on suunnitelman esityksillä maastoliikenteen ohjaamisesta ja rajoittamisesta.

7.3.4 Saamelaiskulttuurin turvaaminen

7.3.4.1 Yleiset lähtökohdat

Erämaalain yksi päätarkoitus on saamelaiskulttuurin turvaaminen. Saamelaiskulttuurin asemaa säätelevät tietyt kansainväliset sopimukset ja lainsäädäntö. Saamelaisilla on ollut vuodesta 1995 lähtien perustuslakiin perustuva oikeus harjoittaa kulttuuriaan kotiseutualueellaan. Kulttuurin harjoittamiseen lasketaan kuuluvaksi perinteiset elinkeinot kuten poronhoito, kalastus ja metsästys. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jota kohtaan Suomen valtiolla on erityisiä velvollisuuksia. Saamelaisten kulttuuri-itsehallintoa on toteuttanut Suomessa vuodesta 1996 lähtien Saamelaiskäräjät, jonka kanssa viranomaisilla on kuulemis- ja neuvotteluelvoite asioissa, jotka merkittävästi vaikuttavat saamelaisten asemaan.

Erämaasuunnittelussa on otettu lähtökohdaksi se, että Pöyrisjärven erämaa-alue siihen liittyvine soidensuojelualueineen on paikallisten ihmisten erämaata. Alue on tärkeä paikallisten ihmisten elinkeinotoiminnalle, elämäntavalle ja vapaa-ajan vietoille. Alueella ovat eläneet suomalaiset talolliset ja saamelaiset poronhoitajat rintarinnan jo vuosisatoja. Saamelaiskulttuurin edut ja tarpeet turvataan osana paikallista yhteisöä ja sen luonnonkäyttöä. Saamelaiskulttuurin erityistarpeita, jotka liittyvät saamelaiskulttuurin edistämiseen muiden erämaan tavoiteltavien

ympäristövaikutusten kustannuksella, ei suunnittelussa ole sen vuoksi toteutettu tai ne on sovitettu yhteen muun käyttäjäkunnan tarpeiden kanssa.

Saamelaiskulttuurin erityistarpeet liittyvät tällä alueella pääasiassa poronhoitoon ja muuhun maankäyttöön. Poronhoito on tärkein alueella harjoitetuista luontaiselinkeinoista taloudellisessa merkityksessä ja sen työllistämän väestömäärän perusteella. Se on myös tämän alueen saamelaiskulttuurin tärkein perusedellytys ja kulttuurinen perusta. Hoito- ja käyttösuunnitelmassa esitetyt luontaiselinkeinojen turvaamiseen liittyvät toimet tukevat saamelaiskulttuurin erityistarpeiden turvaamista. Hoito- ja käyttösuunnitelmassa mm. vahvistetaan perinteisten luonnonkäyttömuotojen jatkuminen.

Poronhoidolla ja muiden luontaiselinkeinojen harjoittamisella on keskenään ristiriitaisia etuja ja tarpeita. Muut luontaiselinkeinot kuten kalastus, metsästys ja marjastus ovat osa saamelaisten elinkeinokokonaisuutta ja kulttuuria, mutta myös osa paikallisen suomalaisen väestön toimeentuloa ja elämäntapaa. Ristiriidat syntyvät lähinnä maankäytöstä ja siihen liittyvistä näkemyksistä ja uskomuksista sekä maastoliikenteeseen, alueen käytön luonteeseen ja määrään, luonnon kulumiseen ja luonnon resurssien riittävyyteen liittyvistä (uhka)tekijöistä. Saamelaisnäkemysten mukaan muiden luontaiselinkeinojen harjoittamisedellytysten turvaaminen huonontaa osittain poronhoidon harjoittamisedellytysten turvaamisen toteutumista.

7.3.4.2 Saamelaiskulttuurin ja poronhoidon historiallinen tausta

Pöyrisjärven erämaa-alueen käyttäjäkunta on muodostunut historiallisen prosessin tuloksena, johon ovat vaikuttaneet uudisasutuksen lisäksi valtioiden väliset rajankäynnit. Rajasulkusopimukset Norjan ja Venäjän välillä vuonna 1852 ja Venäjän ja Ruotsin välillä vuonna 1889 katkaisivat perinteiset jutamareitit ja laidunaluejaot. Poronhoito ja saamelaiskulttuuri joutuivat sopeutumaan muuttuneisiin olosuhteisiin mm. lyhentämällä jutamismatkoja ja siirtymällä uusille alueille. 1950-luvulta lähtien hyvinvointivaltiokehitys on vaikuttanut myös saamelaiskulttuurin muutokseen. Kiinteät asumukset, koululaitos, elinkeinorakenteen muutos ja tekniset innovaatiot ovat vaikuttaneet porosaamelaiseen kulttuuriin. Muutoksista ja nykypäivän yhä lisääntyvistä muutospaineista huolimatta porosaamelainen kulttuuri on pystynyt säilyttämään meidän päiviimme asti olennaisia piirteitään, kuten yhteiset kesämerkitykset ja paimennustavan, joiden varaan omaleimainen kulttuuri rakentuu. Poronhoito on edelleen yksi keskeisin osa tämän alueen saamelaiskulttuuria ja -identiteettiä ja merkittävä kulttuuria ylläpitävä tekijä.

Saamelaiset hoitavat porojaan omissa suku- ja kyläyhteisöihin perustuvissa tokkakunnissaan erillään suomalaisesta poronhoidosta. Yhteensä noin 36 saamelaisperheen toimeentulo tulee merkittävässä määrin poronhoidosta tällä alueella. Poroja tarvitaan nykyisin noin 400–500, jotta perhe saa päätoimisen toimeentulonsa niistä. Saamelaisilla on noin puolet eli 5 000 paliskunnan lukuporoista. Paliskunnan suomalaiset poronhoitajat paimentavat porojaan erämaan eteläpuo-

lella. Pöyrisjärven erämaa-alueella ja siihen liittyvillä soidensuojelualueilla hoitavat porojaan käytännöllisesti katsoen vain Näkkälän, Vuontisjärven ja Nunnasen tokkakunnat eli paliskunnan saamelaiset poronhoitajat. Poronhoitoon suorasti tai epäsuorasti vaikuttavat toimenpiteet vaikuttavat samalla myös suoraan saamelaiskulttuuriin ja sen säilymis- ja kehittymismahdollisuuksiin. Myös monet muut tekijät vaikuttavat saamelaiskulttuuriin ja saamelaisten elinolosuhteisiin. Yhteiskunnan taloudelliset ja poliittiset paineet, markkinatalouden vaatimukset sekä lisääntyvä globalistuminen vaikuttavat osaltaan saamelaiskulttuuriin. Saamelaiskulttuurin aineellisen ja henkisen perustan turvaaminen poronhoitomahdollisuuksien turvaamisen kautta on yksi tärkeä kulmakivi saamelaiskulttuurin säilymiselle ja kehittymiselle.

7.3.4.3 Poronhoidon harjoittamismahdollisuuksien turvaaminen

Alueen käyttöä säätelee ja ohjaa erämaalain lisäksi myös koko joukko muita yleisiä lakeja kuten poronhoitolaki, metsästyslaki, kalastuslaki, maastoliikennelaki ja kaivoslaki. Hoito- ja käyttösuunnitelmassa olemassa oleva tilanne luonnon tilan ja käytön osalta on Metsähallituksen näkemyksen mukaan kohtuullisen hyvä, joskin kesä- ja talvilaitumet ovat Oulun yliopiston ja RKTL:n vuoden 1999 laiduntutkimuksen mukaan kuluneita. Alueen korkeimpia sallittuja poromääriä onkin maa- ja metsätalousministeriön toimesta pudotettu kahteen otteeseen viime vuosina. Vuonna 2000 suurin sallittu eloporoluku koko Näkkälän paliskunnan alueella on 9 000.

Olemassa olevat paikalliset luonnonkäyttömuodot ja käytännöt pyritään pääsääntöisesti vahvistamaan. Hoito- ja käyttösuunnitelmalla on pyritty turvaamaan poronhoitomahdollisuus maastonkäyttöön sekä maastoliikenteen ohjaamiseen ja rajoittamiseen vaikuttavin toimenpitein. Poronhoito-oikeus on turvattu perustuslaissa, elinkeinolaissa ja poronhoitolaissa. Porotalousjärjestelyt erämaa-alueella ovat Näkkälän paliskunnan tehtävä. Laidunkierrosta, poromääristä ja paimennusjärjestelyistä riippuu suurelta osin alueen laidunten riittävyys pitkällä tähtäimellä. Näihin asioihin ei suunnitelmassa yksityiskohtaisemmin puututa, sillä ne eivät kuulu Metsähallituksen päätettävissä oleviin asioihin. Saamelaisten lausunnonantajien mukaan poronhoidon harjoittamismahdollisuuksien turvaaminen edellyttäisi Metsähallitukselta pidemmälle meneviä toimenpiteitä kuin mihin hoito- ja käyttösuunnitelmassa on ryhdytty. Tämä puolestaan edellyttäisi mm. muiden luontaiselinkeinojen ja paikkakuntalaisten vapaan moottorikelkkailu-oikeuden rajoittamista, mikä ei voimassaolevan erityislainsäädännön mukaan ole mahdollista.

7.3.4.4 Kesäaikainen maastoliikenne

Kesämaastoliikenteen urille suunnitellut pitkospuut ovat joidenkin saamelaistahojen mukaan haitallisia porotaloudelle. He pelkäävät, että maastoliikenneurien paraneminen lisää maastoliikennettä alueella, mikä johtaa maaston kulumiseen. Alueen poromiesten mukaan pitkospuut vaikeuttavat ohuen lumen aikana poronhoitotöitä, koska he pelkäävät, että tokkia kuljetettaessa porot eivät mene nii-

den ylitse. Tästä seuraisi edelleen, että mainitut kohdat jouduttaisiin kiertämään metsäisten maiden kautta, jotka puolestaan ovat vaikeakulkuisempia ja vaikeutavat porojen koossapitämistä. Toisaalta, Käsivarren saamelaiset poromiehet suhtautuvat myönteisesti Saarikoskelta Raittijärvelle menevään tielaitoksen ylläpitämään polkutiehen mönkijäpitkospuineen. Pitkospuista on hyviä kokemuksia myös Näkkälästä Pöyrisjärvelle menevältä tieuralta.

Saamelaiskäräjien, Näkkälän paliskunnan ja Johti Sápmelaccat ry:n mukaan kesämaastoliikenne nykyisellä tasollaan aiheuttaa maaston jatkuvaa kulumista. Heidän mielestään kesämaastoliikenneurat niiltä myönnettävine poikkeamineen eivät rajoita maastoliikennettä riittävästi. Paliskunta on esittänyt kesämaastoliikenteen merkittävää rajoittamista alueella kaikkien käyttäjryhmien keskuudessa. Lisäksi he esittävät maastoautokäyttöisten maastoliikenneurien käyttöä kokonaan kiellettäviksi erämaa-alueella.

7.3.4.5 Talviaikainen maastoliikenne

Talviaikainen moottorikelkkailu oman kuntansa valtionmailla on ylälappilaisten lakisääteinen oikeus, johon Metsähallitus ei voi suunnitelmalla vaikuttaa. Ulko- paikkakuntalaisten talviaikainen motorisoitu liikkuminen erämaassa omatoimisesti on kielletty. He saavat liikkua alueella ainoastaan erityisluvalla paikkakuntalaisen tai alueen ja olosuhteet hyvin tuntevan oppaan matkassa. Suunnitelmas- sa ei esitetä alueelle perustettavaksi moottorikelkkauria tai -reittejä. Safarilupia esitetään myönnettäväksi ainoastaan rajatusti ja tapauskohtaisesti harkiten. Jokamiehenoikeuksiin, joihin luetaan kuuluvaksi mm. omatoiminen koiravaljakolla ajaminen, perustuvaa liikkumista alueella ei voida rajoittaa, vaan ainoastaan ohjata rakenteilla, reiteillä, opastuksella ja neuvonnalla. Nämä kaikki esitykset pa- rantavat saamelaiskulttuurin turvaamisen edellytyksiä.

Suunnitelmassa ei esitetä moottorikelkkailun rajoitusalueiden perustamista erä- maa-alueelle. Esityksen rajoitusalueista ja -ajankohdista voi tehdä kuka tahansa alueen käyttäjästä. Päätöksen asiassa tekee Lapin ympäristökeskus. Saamelaiset lausunnonantajat kannattavat talvimaastoliikenteen rajoituksia erämaa-alueella. Rajoitusesityksiä ei kuitenkaan ole tehty Metsähallitukselle, koska paliskunta ei ole ollut asiassa yksimielinen. Enontekiön kunta ei myöskään ole kannattanut talviliikenteen rajoituksia. Maastoliikenteen lupakäytännössä mainittu poron- hoidon huomioon ottamisen periaate ei ole kaikkien poronhoitajien mielestä to- teutunut riittävästi. Heidän mukaansa porotokat hajaantuvat porojen lähtiessä kulkemaan maastoon syntyneitä kelkanjälkiä pitkin ja pelästyessä moottorikelk- koja, jotka kulkevat liian läheltä tokkia tai tokkien halki. Saamelaiset poronhoi- tajat katsovat suomalaisten riekon ansapyytäjien kelkalla tapahtuvan ansapyy- nin olevan osasyyllisen porotokkien hajoamiseen. Riekonpyynti päättyy kuiten- kin maaliskuun loppuun mennessä. Saamelaiset poromiehet kaipaavat rajoituk- sia erityisesti maaliskuulle porojen kantama- ja vasoma-ajankohtaan, jol- loin erämaa-alueen lähikylien paikallisten asukkaiden moottorikelkkailu on vilk- kainta.

Luontaiselinkeinotukikohdat

Saamelaiset lausunnonantajat esittävät maankäytöllisin ja maastoliikenteen kasvua koskevin perustein, ettei alueella olevien luvattomien kämppien, korsujen ja kammien omistajien kanssa pitä tehdä käyttöoikeussopimuksia. Poronhoitokäytössä olevat kämpät sijaitsevat valtakunnan rajalla tai ovat keskittyneet Pöyrisjärven ja Kalkujärven ympäristöön. Tukikohtien perustelu luontaiselinkeinojen harjoittamisella on heidän mielestään usein hyvin tulkinnanvaraista. Saamelaislausunnon antajien mukaan kämpät lisäävät alueen maastoliikennettä ja johtavat reviirien valtaamiseen. Kämppien ”reviirin” valtaaminen porotaloudelta on kuitenkin kyseenalaista, sillä niissä asutaan etupäässä kesäisin ja syksyisin hillastuksen ja kalastuksen yhteydessä, jossain määrin talvella riekkoansojen kokemisen yhteydessä, mutta harvemmin kevättalvella. Kämppien käyttö painottuu siten ajalle, jolloin porot liikkuvat alueella hajallaan pieninä parttioina. Kämppiä ympäröivä alue on aidattu, joten kämppien ympäristöt ovat porojen vapaasti laidunnettavissa suurimman osan vuotta. Vanhojen kämppien käyttöoikeuksien vahvistaminen ei siten heikennä poronhoidon ja saamelaiskulttuuriin asemaa alueella tilanteesta ennen erämaalain säätämistä.

7.3.4.6 Virkistyskäyttö

Se, että erämaan pohjoisosien tunturialueelle esitetään ydinvyöhykettä, jonne ei tulevaisuudessakaan rakennettaisi retkeilyn rakenteita eikä perustettaisi reittejä, tukee saamelaiskulttuurin edellytysten säilyttämistä. Saamelaiset katsovat, että erämaan monikäytön kehittämiseen tähtäävät toimenpiteet ovat ristiriidassa saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamisen kanssa, mikäli ne johtavat alueen käyttäjien määrän kasvuun ja käyttömuotojen lisääntymiseen.

Saamelaisten lausunnonantajien mukaan retkeily- ja virkistyskäytöstä aiheutuva maastoliikenne yhdessä muiden luontaiselinkeinojen harjoittamisesta aiheutuvan maastoliikenteen kanssa häiritsee porojen laidunrauhaa talvella. Toinen saamelaisten poromiesten kokema uhkatekijä liittyy koiriin. Heidän mielestään koiravaljakkotoimintaa tulisi rajoittaa tai se tulisi kieltää kokonaan alueella. Saamelaiset lausunnonantajat haluavat lisäksi kiinnittää huomiota siihen, että lähitulevaisuudessa lisääntyvä matkailijoiden kiinnostus aluetta kohtaan on uhka luonnon kantokyvylle ja porotaloudelle.

7.4 Yhteenveto ja johtopäätökset

Metsähallituksella on erämaassa kolme roolia. Se voi olla 1) suoraan vaikuttava toimija, 2) käyttöä ohjaava luvanmyöntäjä tai 3) mielipidevaikuttaja, jolla ei ole päätösvaltaa. Suoraan vaikuttava toimija Metsähallitus on hakkuissa ja retkeilyn ja luontomatkailemisen rakenteiden tekijänä. Muita erämaan käyttäjiä Metsähallitus ohjaa muun muassa maastoliikenteessä, kalastuksessa ja metsästyksessä. Käytännössä tämä tarkoittaa lähinnä ulkopaikkakuntalaisille myönnettäviä lupia ja niiden saannin ohjeistamista. Mielipidevaikuttajana Metsähallitus on halutessaan esimerkiksi laidunkypsyksissä ja ilmailun ohjauksessa.

On tärkeää huomata, että hoito- ja käyttösuunnitelma säätelee suoraan vain Metsähallituksen toimintaa. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että Metsähallitus ei voi yleensä poiketa suunnitelman esityksistä ilman osiossa "suunnitelman seuranta" mainittua käsittelyä. Metsähallitus ei voi myöskään ryhtyä sellaisiin hankkeisiin, joilla olisi olennaisia ympäristövaikutuksia, jos niitä ei ole sisällytetty suunnitelmaan.

Metsähallitus noudattaa suunnittelussa kaikkia voimassa olevia lakeja ja asetuksia sekä pyrkii olemaan esityksissä tasapuolinen ja oikeudenmukainen. Erämaasuunnittelun lähtökohtana on erämaalaki ja sen mukainen määritelmä erämaista. Metsähallitus tunnustaa saamelaisten perustuslailliset oikeudet kulttuurinsa mukaisten elinkeinojen harjoittamiseen kotiseutualueellaan.

Pöyrisjärven erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma ei olennaisesti muuta tilannetta alueen käytön ja sen erämaaluonteeseen osalta nykyisestä vakiintuneesta käytännöstä, vaan selkiinnyttää ja pyrkii varmistamaan erämaalain tavoitteiden toteutumisen. Suunnitelma ei myöskään aiheuta muutoksia Enontekiön kulttuuriseen, sosiaaliseen ja terveydelliseen tilanteeseen. Erämaalla on tärkeä merkitys enontekiöläisten toimeentulossa, kulttuurissa ja virkistäytymisessä. Suunnitelma turvaa saamelaiskulttuurin perustana olevan porotalouden harjoittamisedellytykset, sillä se ohjaa varsin tiukasti kesäaikaista maastoliikennettä ja velvoittaa jo nykyisinkin hyvin maltillisen lupapolitiikan kiristämiseen tarvittaessa. Metsähallitus ei kuitenkaan voi turvata saamelaisille poronhoitajille eikä millekään muulle erämaan käyttäjäryhmälle sellaisia erityisvapauksia, jotka ovat perustuslain, erämaalain ja muun maankäyttölainsäädännön vastaisia. Metsähallitus ei ohjaa käytännön porotaloutta eikä rajoita paikallisten ihmisten harjoittamia perinteisiä elinkeinoja.

Suunnitelman esityksillä pyritään minimoimaan saamelaisten poronhoidolle aiheutuvat maastoliikennehaitat ja torjumaan ennustetusta luontomatkailun kasvusta koituva uhka saamelaiskulttuurille ja porotaloudelle. Alueen virkistyskäytön lisääntymistä keskeisempää on sen luonne –harjoitetut aktiviteetit, liikkumistapa, ryhmäkooko, retken kesto, jne. sekä virkistyskäytön ajallinen ja maantieteellinen kohdentuminen alueella. Moottoroitu liikkuminen alueella on vähentymään päin väestön ikääntyessä ja nuorten muuttaessa etelään. Omin voimin liikkuvien retkeilijöiden ja melojien määrän lisääntyminen alueella ei toisaalta merkittävästi haittaa luontaiselinkeinojen harjoittamista. Säilyttämällä erämaa suunnitelman esitysten mukaisesti "paikallisten ihmisten erämaana" ja aktiivisesti viestimällä eri yhteyksissä tästä asiasta sekä erämaasuunnittelun tavoitteista ja keinoista suurelle yleisölle ohjataan kokemattomimmat virkistyskäyttäjät muualle (rakennetuille reiteille) ja lisätään alueelle tulevien luontomatkailijoiden tietämystä alueen herkästi haavoittuvasta luonnosta, saamelaiskulttuurista ja luontaiselinkeinoista.

7.4.1 Seuranta ja valvonta

Hoito- ja käyttösuunnitelmassa asetetaan alueen hoidolle ja käytölle tavoitteet, periaatteet ja rajoitteet. Tärkeä osa suunnittelua on alueen nykytilan kartoittaminen, jota käyttäen voidaan paremmin arvioida tavoiteltavien ympäristövaikutusten toteutuminen. Lupakäytäntöä sekä ohjeistusta on tarpeen vuosittain arvioida ja tarvittaessa muuttaa, mm. alueen käyttäjäryhmiltä saadun palautteen perusteella. Metsähallituksen Enontekiön kuntakohtaisen neuvottelukunnan rooli on tässä asiassa keskeinen. On tärkeätä, että myös paikalliset asukkaat ja sidosryhmät voivat osallistua suunnitelman toteutumisen seurantaan ja että myös heillä on mahdollisuus vaikuttaa suunnitelman lisäksi sen toteuttamiseen. Osallistavan suunnittelun ja ympäristö- ja laatujärjestelmänsä periaatteita noudattaen Metsähallitus rekisteröi ja käy läpi ja dokumentoi kaiken saadun palautteen ja pyrkii aktiivisesti ja avoimesti tiedottamaan toiminnastaan.

Pelkkä suunnitelma on riittämätön keino alueen tavoiteltavien ympäristövaikutusten varmistamiseksi pitkällä tähtäimellä. Systemaattisella ja tehokkaalla valvonnalla ja seurannalla voidaan ajoissa puuttua tilanteisiin, jotka uhkaavat tavoiteltavien ympäristövaikutusten toteutumista. Tämä edellyttää pitkäjänteistä yhteistyötä ja luottamuksen rakentamista alueen eri tahojen kesken.

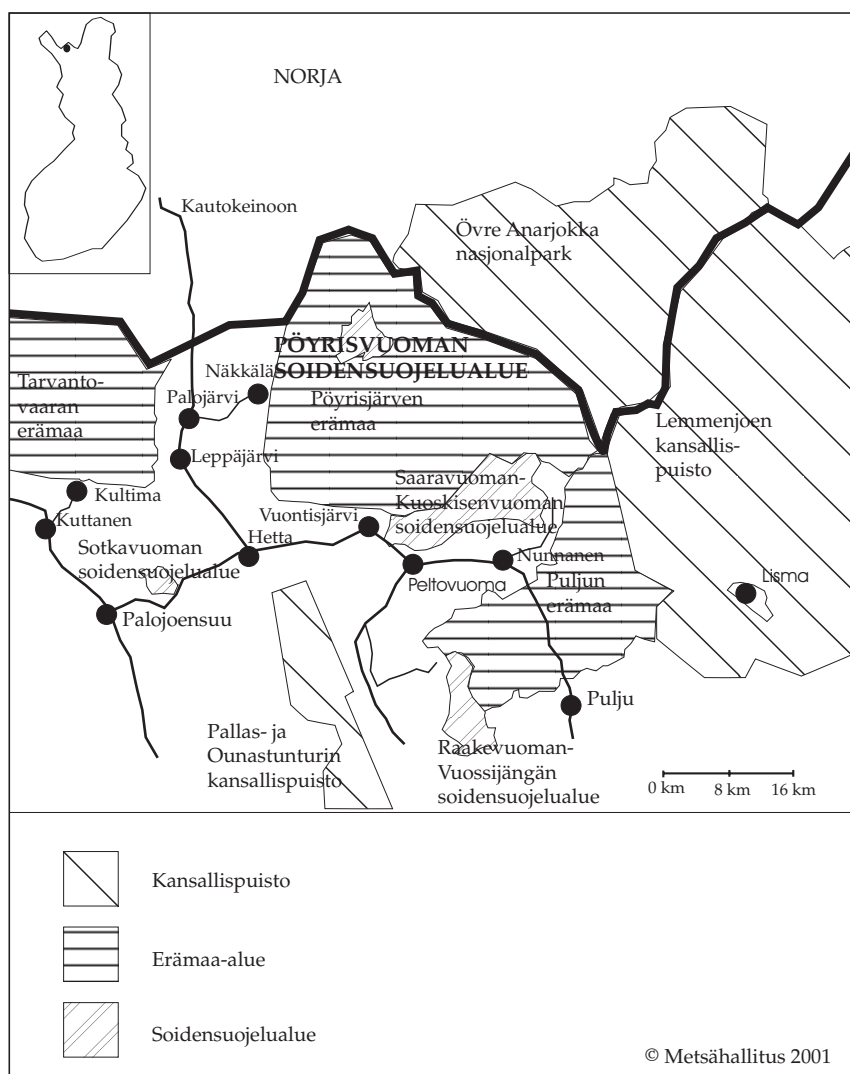
Suunnitelmaa on varovaisuusperiaatteen mukaisesti esitetty tarkistettavaksi 10–15 vuoden kuluessa sen vahvistamisesta, jotta ennakoimattomiin haitallisiin muutoksiin voitaisiin reagoida ajoissa ja siten varmistaa suunnitelman tavoiteltavien ympäristövaikutusten toteutuminen myös pitkällä tähtäimellä. Tällaisia muutoksia voivat aiheuttaa esimerkiksi luonnonkatastrofit, yhteiskunnalliset muutokset sekä tekniikan kehittyminen ja sen mahdollistamat uudet erämaiden käyttömuodot ja -tavat. Suunnitelmien tarkistamisen yhteydessä tulee myös ottaa huomioon lainsäädännössä, yhteiskunnassa ja eri käyttömuotojen suhteen tapahtuneet muutokset ja tarvittaessa tarkistaa alkuperäistä suunnitelmaa erämaalain "hengen" mukaiseksi. Suunnitelman tarkistamisen yhteydessä arvioidaan lisäksi kuinka suunnitelmassa esitetyt toimenpiteet ovat toteutuneet, ovatko niiden vaikutukset toivottuja ja jos eivät, niin mitä asian suhteen pitäisi tehdä.

PÖYRISVUOMAN SOIDENSUOJELUALUEEN HOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMA

1 JOHDANTO

Pöyrisvuoman soidensuojelualue sijaitsee Enontekiön kunnassa noin 33 km Enontekiön kirkonkylästä Hetasta koilliseen (kuva 1). Se oli mukana 26.3.1981 valtioneuvoston vahvistamassa Perä-Pohjolan ja Lapin soidensuojelun perusohjelmassa. Soidensuojelualue siitä perustettiin 30.9.1988 lailla 851/88. Alue on Metsähallituksen hallinnassa ja Ylä-Lapin luonnonhoitoalueen hoidossa.

Pöyrisvuoman soidensuojelualueen pinta-ala on Maanmittauslaitoksen kiinteistörekisterin mukaan 4 374 ha, josta vettä on 169 ha. Pinta-alasta on kivennäismaata noin 36 % Metsähallituksen Ylä-Lapin luontokartoituksen mukaan. Alue sijaitsee kokonaisuudessaan Pöyrisjärven erämaa-alueen sisällä.

Kuva 1. Pöyrisvuoman soidensuojelualueen sijainti.

Pöyrisvuoman soidensuojelualue kuuluu kokonaisuudessaan saamelaisten kotiseutualueeseen. Saamelaiskulttuurin turvaamiseen liittyviä säännöksiä on monissa säädöksissä, muun muassa 1.8.1995 voimaan tulleessa Suomen Hallitusmuodon 14 § 3 momentissa. Tämän perusoikeussäännöksen mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Kyseisen säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, ettei säännös rajoittuisi pelkästään vähemmistöjen kielellisten oikeuksien turvaamiseen, vaan ulottuisi laajemmin turvaamaan vähemmistöjen kulttuurimuotoja. Saamelaisten kulttuurimuotoon kuuluvat perusteluiden mukaan saamelaiset perinteiset elinkeinot, kuten poronhoito, kalastus ja metsästys.

Lisäksi Suomen hallitusmuodossa on vuoden 1996 alusta turvattu saamelaisille alkuperäiskansana omaa kieltään ja kulttuuriaan koskeva kulttuuri-itsehallinto saamelaisten kotiseutualueella sen mukaan kuin siitä laissa säädetään (HM 51 a §). Kulttuuri-itsehallintoa toteuttaa Saamelaiskäräjälaissa (L 974/95) tarkoitettu Saamelaiskäräjät. Saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat mainitun lain mukaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä Sodankylässä sijaitsevan Lapin paliskunnan alue. Laki saamelaiskäräjistä velvoittaa viranomaisia ja Metsähallitusta neuvottelemaan Saamelaiskäräjien kanssa aina kun käsiteltävänä on laajakantoinen ja merkittävä toimenpide, joka voi välittömästi ja erityisellä tavalla vaikuttaa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana. Tällaisiksi luetaan mm. toimenpiteet koskien valtionmaan, suojelualueiden ja erämaa-alueiden hoitoa, käyttöä, vuokrausta ja luovutusta tai saamen kieleen ja kulttuuriin vaikuttavaa asiaa saamelaisten kotiseutualueella.

2 LUONNONSUOJELUN TAVOITTEET

Suojelun tavoitteena on säilyttää suoalueen vesitalous ja siitä riippuvainen eliölajisto nykyisellään. Alueen erittäin monipuolisen ja runsaan linnuston sekä palsasoitten säilyttäminen ovat tärkeimpiä suojelutavoitteita.

3 TEHTÄVÄ SUOJELUALUEVERKOSSA

Pöyrisvuoman soidensuojelualue on erittäin merkittävä tunturisoiden edustaja. Pöyrisvuoma on Lätäsenon-Hietajoen soidensuojelualueen rinnalla arvokkaimpia palsasoita Suomessa. Alue on merkittävä osa suojelualueverkkoa sekä linnustonsa että palsojensa vuoksi. Alueen säilyttämiseksi mahdollisimman luonnontilaisena sinne ei ole syytä ohjata kävijöitä.

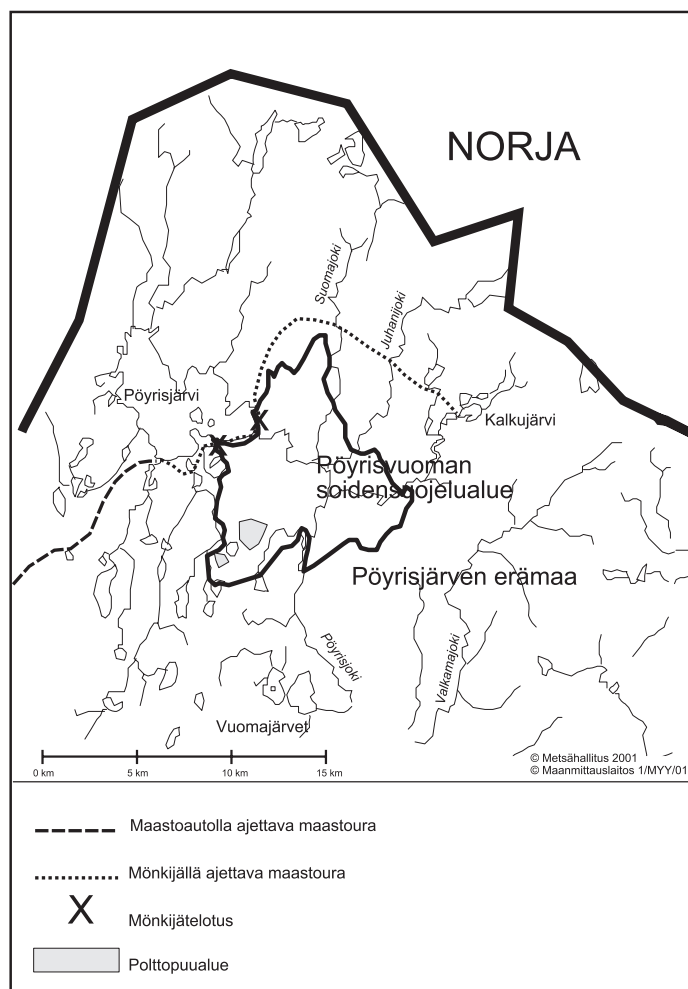
4 MAANKÄYTÖN VYÖHYKKEET

Koko Pöyrisvuoman soidensuojelualue on syrjäosaa.

5 LIIKKUMIS- JA RETKEILYVYÖHYKKEET

Alue on kokonaisuudessaan erämaaosaa. Liikkuminen alueella keskittyy alueen länsiosaan, josta menee maastoura Pöyrisjärveltä Kalkujärvelle (kuva 2). Alueen vaikeakulkuisuuden vuoksi alueella on vähän retkeilijöitä.

Maastoliikenne on luvanvaraista lukuun ottamatta maastoliikennelain (1710/95) 2 luvun 4 §:n mukaista oikeutta maastoliikenteeseen ilman maanomistajan lupaa. Kesäaikainen maastoliikenne on sallittua paikkakuntalaisille ainoastaan Pöyrisjärveltä Kalkujärvelle kulkevalla uralla (kuva 2). Muussa osassa soidensuojelu- aluetta kesäaikainen maastoliikenne on kiellettyä. Talviaikainen maastoliikenne on sallittua samoin periaattein kuin muuallakin Enontekiön valtion mailla.

Kuva 2. Pöyrisvuoman soidensuojelualueen kesäaikaiset maastoliikenneurat ja polttopuunottoalueet.

5.1 Kesäaikaiset maastourat

Maaston kulumisen estämiseksi rakennetaan kesäaikaiselle maastouralle välille Pöyrisjärvi-Kalkujärvi mönkijätelotukset Rossijärven pohjoispuolelle ja Pöyrisjokiluusuan pohjoispuolelle (kuva 2). Mönkijätelotuksia tarvitaan noin 400 metriä.

6 LUONNONKOHTEIDEN SEKÄ ELÄIMISTÖN JA KASVILLISUUDEN SUOJELU

Pöyrisvuoman soidensuojelualue on luonnonsuojelullisten ja maisemallisten arvojen takia kokonaan luonnonvaraista aluetta.

7 PALVELUVARUSTUS

Alueelle ei rakenneta opastus- eikä palveluvarustusta.

8 LUONNON HYÖDYNTÄMINEN

8.1 Keräily

Pöyrisvuoman soidensuojelualue on erittäin tärkeä paikkakuntalaisten hillaankeruualue. Keräily voi jatkua nykyisen käytännön mukaan.

8.2 Kalastus

Kalastus voi jatkua nykyisen käytännön mukaisesti soidensuojelualueella. Kalastusta koskevat ratkaisut käsitellään aina Enontekiön kalatalousneuvottelukunnassa.

8.3 Metsästys

Pöyrisvuoman soidensuojelualue sijaitsee metsästyslain (615/93) 2 luvun 8 §:n mukaisella vapaan metsästysoikeuden alueella. Tärkein riistolaji on riekko. Nykyinen metsästyskäytäntö ei ole uhkana alueen riistakannoille.

Mikäli metsästyskäytäntöä muutetaan, neuvotellaan siitä Enontekiön riistanhoitoyhdistyksen kanssa.

8.4 Porotalous

Soidensuojelualue kuuluu Näkkälän paliskuntaan. Porotaloudellisesti alue on etupäässä kesälaidunaluetta, mutta sen jokivarsikoivikoiden jäkälällä ja lupolla on tärkeä merkitys etenkin talvella vaikeiden kaivuolosuhteiden aikana.

Soidensuojelualan halki kulkee Näkkälän paliskunnan poroaita. Muita porotalouden rakennelmia alueella ei ole. Uusista rakenteista sovitaan tapauskohtaisesti.

8.5 Polttopuunotto

Polttopuunottolupia voidaan antaa kivennäismaille Nallamarastoon (kuva 2). Muille alueille ei polttopuunottolupia anneta.

9 ULKOPUOLISTEN TOIMINTOJEN VAIKUTUS

Soidensuojelualue sijaitsee Pöyrisjärven erämaan sisällä eikä sen sisäpuolella ole yksityismaita. Ulkopuolisten toiminnoilla ei ole siten välitöntä vaikutusta soidensuojelualueella.

10 SOPIMUKSET

10.1 Vanhat sopimukset

Näkkälän paliskunnalle on tehty käyttöoikeussopimus 12 kilometrin pituisesta porojen kesäaikaisesti syöttöaidasta. Poroaita kulkee Pöyrisvuoman soidensuojelualan halki.

Alueella on yksi metsästys-, kalastus- ja keräilytukikohtakämpä. Käyttöoikeussopimusta voidaan jatkaa sopimusajan päätyttyä, mikäli vuokraajat tarvitsevat aluetta edelleen metsästyksen, kalastuksen ja keräilyn tukikohtaksi.

10.2 Uudet sopimukset

Suomajokivarressa on yksi vanha turvekammi. Rakennuksella on ikää kymmeniä vuosia ja sitä on käytetty kalastuksen, metsästyksen ja keräilyn tukikohtina. Tälle rakennukselle voidaan tehdä käyttöoikeussopimus joko kalastus-, keräily tai metsästysperusteella. Käyttöoikeussopimusten hakijoiden tulee täyttää Metsähallituksen ja Enontekiön neuvottelukunnan 19.10.1993 sopimat ehdot.

11 TUTKIMUS

11.1 Perusselvitykset

Alueelta on tehty laajat perusselvitykset Pöyrisjärven erämaasuunnittelun yhteydessä (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisu Sarja A: 96). Lisäksi Metsähallituksen vuosina 1996–2000 toteuttamassa luontokartoituksessa kerättiin perustiedot alueen luonnosta. Perusselvitykset ovat riittävät alueen hoidon ja käytön kannalta.

12 HALLINTO JA HENKILÖKUNTA

Hallinto kuuluu Metsähallituksen Ylä-Lapin luonnonhoitoalueelle. Alueella mahdollisesti tehtävät työt tekee Metsähallituksen Enontekiön alueella toimiva henkilökunta. Valvonta hoidetaan yhdessä muiden viranomaisten kanssa.

13 KUSTANNUKSET

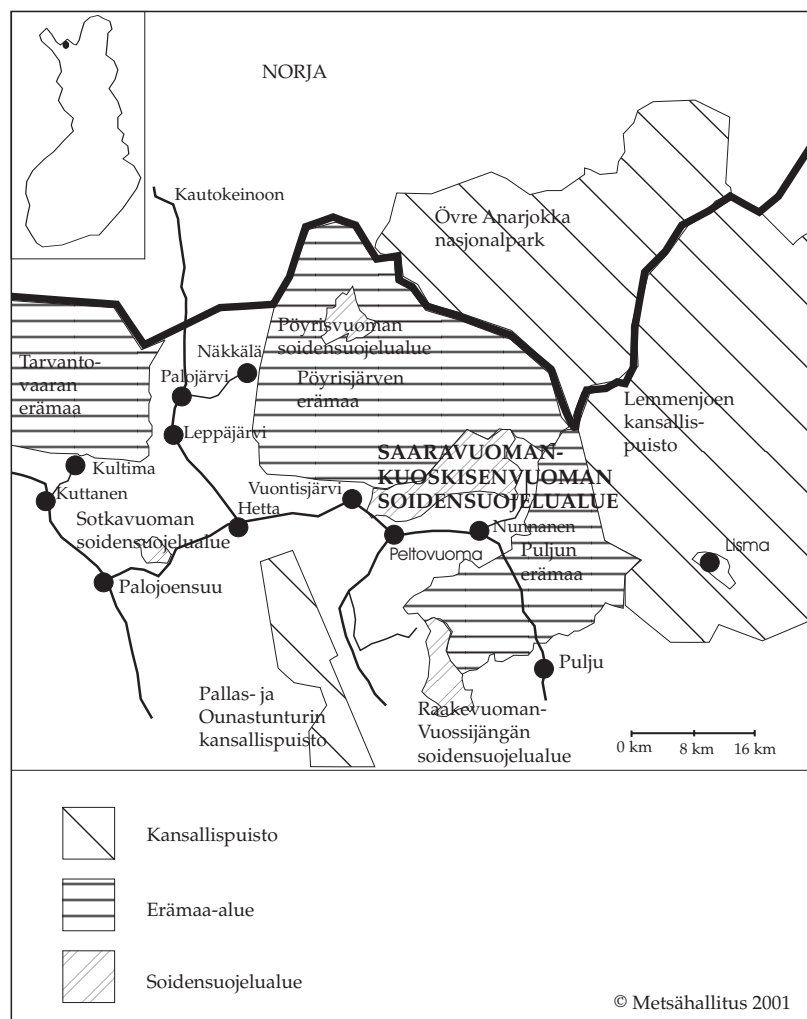
Suunnitelmassa esitettyjen toimenpiteiden kustannukset ovat noin 90 000 mk sisältäen suunnittelun ja toteutuksen.

SAARAVUOMAN-KUOSKISENVUOMAN SOIDENSUOJELUALUEEN HOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMA

1 JOHDANTO

Saaravuoman-Kuoskisenvuoman soidensuojelualue sijaitsee Enontekiön kunnassa Hetta-Nunnanen tien pohjoispuolella, rajoittuen Talvatuksen kohdalla kyseiseen tiehen (kuva 1). Se oli mukana 26.3.1981 valtioneuvoston vahvistamassa Perä-Pohjolan ja Lapin soidensuojelun perusohjelmassa. Soidensuojelualue siitä perustettiin 30.9.1988 lailla 851/88.

Saaravuoman-Kuoskisenvuoman soidensuojelualueen pinta-ala on Maanmittauslaitoksen kiinteistörekisterin mukaan 12 779 ha, josta vettä on 444 ha. Pinta-alasta noin 47 % on kivennäismaata Metsähallituksen Ylä-Lapin luontokartoituksen mukaan.

Kuva 1. Saaravuoman-Kuoskisenvuoman soidensuojelualueen sijainti.

Saaravuoman-Kuoskisenvuoman soidensuojelualue kuuluu kokonaisuudessaan saamelaisten kotiseutualueeseen. Saamelaiskulttuurin turvaamiseen liittyviä säännöksiä on monissa säädöksissä, muun muassa 1.8.1995 voimaan tulleessa Suomen Hallitusmuodon 14 § 3 momentissa. Tämän perusoikeussäännöksen mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Kyseisen säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, ettei säännös rajoittuisi pelkästään vähemmistöjen kielellisten oikeuksien turvaamiseen, vaan ulottuisi laajemmin turvaamaan vähemmistöjen kulttuurimuotoja. Saamelaisten kulttuurimuotoon kuuluvat perusteluiden mukaan saamelaiset perinteiset elinkeinot, kuten poronhoito, kalastus ja metsästys.

Lisäksi Suomen hallitusmuodossa on vuoden 1996 alusta turvattu saamelaisille alkuperäiskansana omaa kieltään ja kulttuuriaan koskeva kulttuuri-itsehallinto saamelaisten kotiseutualueella sen mukaan kuin siitä laissa säädetään (HM 51 a §). Kulttuuri-itsehallintoa toteuttaa Saamelaiskäräjälaissa (L 974/95) tarkoitettu Saamelaiskäräjät. Saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat mainitun lain mukaan Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä Sodankylässä sijaitsevan Lapin paliskunnan alue. Laki saamelaiskäräjistä velvoittaa viranomaisia ja Metsähallitusta neuvottelemaan Saamelaiskäräjien kanssa aina kun käsiteltävänä on laajakantoinen ja merkittävä toimenpide, joka voi välittömästi ja erityisellä tavalla vaikuttaa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana. Tällaisiksi luetaan mm. toimenpiteet koskien valtionmaan, suojelualueiden ja erämaa-alueiden hoitoa, käyttöä, vuokrausta ja luovutusta tai saamen kieleen ja kulttuuriin vaikuttavaa asiaa saamelaisten kotiseutualueella.

2 LUONNONSUOJELUN TAVOITTEET

Suojelun tavoitteena on säilyttää suoalueen vesitalous ja siitä riippuvainen eliölajisto nykyisellään. Alueen monipuolisen ja runsaan linnuston säilyttäminen on tärkein suojelutavoite.

3 TEHTÄVÄ SUOJELUALUEVERKOSSA

Lintulajiston monipuolisuuden takia Saaravuoman-Kuoskisenvuoman soidensuojelualue on ennen kaikkea linnustonsuojelualue. Alueen eteläisempi osa Saaravuoma on selvästi Metsä-Lapin aapasuo ja pohjoisosan Kuoskisenvuomassa ovat selvät Tunturi-Lapin palsasuon ominaisuudet. Vaihettumisvyöhykkeessä olevana suojelualueena Saaravuoman-Kuoskisenvuoman soidensuojelualueella on merkittävä osa suojelualueverkossa.

4 MAANKÄYTÖN VYÖHYKKEET

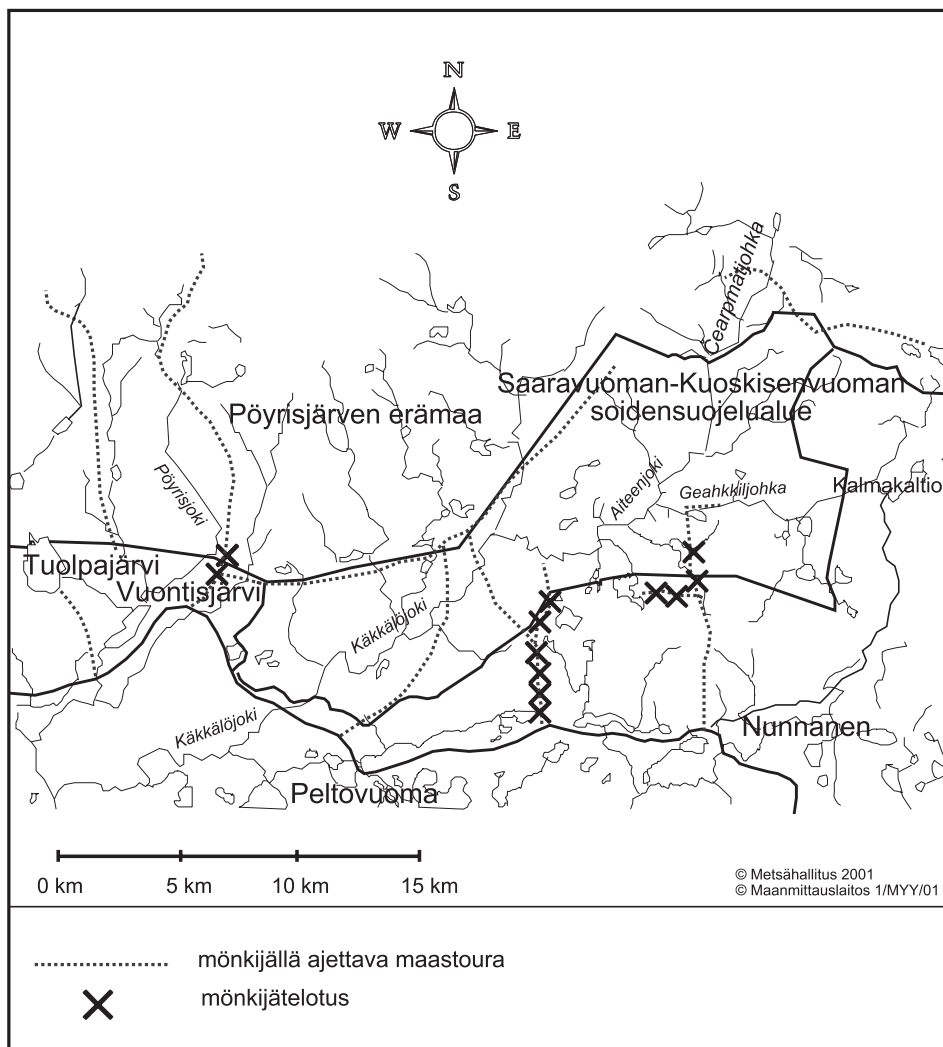
Koko Saaravuoman-Kuoskisenvuoman soidensuojelualue on syrjäosaa.

5 LIIKKUMIS- JA RETKEILYVYÖHYKKEET

Alue on kokonaisuudessaan erämaaosaa. Suurin osa alueesta on vaikeakulkuista kesäaikaan ja tämän vuoksi liikkuminen alueella keskittyy Käkkeläjokivarteen.

5.1 Maastoliikenne

Maastoliikenne on luvanvaraista lukuun ottamatta maastoliikennelain (1710/95) 2 luvun 4 §:n mukaista oikeutta maastoliikenteeseen ilman maanomistajan lupaa. Kesäaikainen maastoliikenne on sallittua paikkakuntalaisille ainoastaan kuvassa 2 kulkevilla urilla. Muussa osassa soidensuojelualuetta kesäaikainen maastoliikenne on kiellettyä. Talviaikainen maastoliikenne on sallittua samoin periaattein kuin muuallakin Enontekiön valtion mailla.

Kuva 2. Saarakuono-Kuoskisenvuoman soidensuojelualueen kesäaikaiset maastoliikenneurat ja -rakenteet.

Kesäaikainen maastoliikenne on olennainen osa paikkakuntalaisten luonnon käyttöä. Suunnitelmassa on sovittu paikkakuntalaisten kanssa ne maastoliikenneurat, jotka ovat välttämättömiä kalastuksen, keräilyn ja poronhoidon tarpeisiin.

Kyseiset maastourat ohjaavat myös kulun soidensuojelualueen sisällä oleville yksityismaaille. Yksityismaapalstoja alueen sisällä on 72 ja niiden yhteispinta-ala on noin 1 000 ha.

Maastourille tehdään kuvassa 2 oleviin kohtiin mönkijätelotukset, joilla estetään maaston kulumista. Telotuksia tulee yhteensä noin 400 metriä.

Jotta soidensuojelualueen sisällä olevien yksityismaiden polttopuunotto mahdollistetaan, voi Metsähallitus osoittaa tarvittaessa talvitientekopaikan sitä tarvitsevalle.

6 LUONNONKOHTEIDEN SEKÄ ELÄIMISTÖN JA KASVILLISUUDEN SUOJELU

Saaravuoman-Kuoskisenvuoman soidensuojelualue on luonnonsuojellisten ja maisemallisten arvojen takia kokonaan luonnonvaraista aluetta. Paikallisten polttopuunotto ei vähennä alueen luonnonarvoja.

7 OPASTUS JA PALVELUVARUSTUS

Alueella on olemassa yksi Metsähallituksen autiotupa (Nallatupa). Alueelle ei rakenneta muuta opastus- eikä palveluvarustusta.

8 LUONNON HYÖDYNTÄMINEN

8.1 Keräily

Saaravuoman-Kuoskisenvuoman soidensuojelualue on erittäin tärkeä paikkakuntalaisten hiihtokoruealue. Keräily voi jatkua nykyisen käytännön mukaan.

8.2 Kalastus

Kalastus voi jatkua nykyisen käytännön mukaisesti soidensuojelualueella. Kalastusta koskevat ratkaisut käsitellään aina Enontekiön kalatalousneuvottelukunnassa.

8.3 Metsästys

Saaravuoman-Kuoskisenvuoman soidensuojelualue sijaitsee metsästyslain (615/93) 2 luvun 8 §:n mukaisella vapaan metsästysoikeuden alueella. Tärkeimmät riistalajit ovat riekko ja hirvi. Nykyinen metsästyskäytäntö ei ole uhkana alueen riistakannoille.

Mikäli metsästyskäytäntöä muutetaan, neuvotellaan siitä Enontekiön riistanhoitoyhdistyksen kanssa.

8.4 Porotalous

Soidensuojelualue kuuluu Näkkälän paliskuntaan. Porotaloudellisesti alue on kesä- ja talvilaidunalueita.

Talvatuksessa paliskunnalla on poroerotuspaikka. Muita porotalouden rakennelmia alueella ei ole. Uusista rakenteista sovitaan tapauskohtaisesti.

8.5 Polttopuunotto

Polttopuunottolupia voidaan antaa alueen kivennäismaille. Nykyistä hoitoalueen käytäntöä voidaan jatkaa lupien myöntämisessä.

9 ULKOPUOLISTEN TOIMINTOJEN VAIKUTUS

Soidensuojelualueen sisällä on 65 rekisteritilaa, joissa on 72 eri palstaa. Useimmilla palstoilla on tai niille ollaan rakentamassa kesämökki. Yksityismaat (noin 1 000 ha) eivät kuulu soidensuojelualueeseen ja siten tämä suunnitelma ei koske yksityismaiden käyttöä.

Yksityismaille kulkeminen aiheuttaa maaston kulumista, jota pyritään suunnitelman kohdan 5.1 ratkaisulla minimoimaan. Useilla tilallisilla on isonjaon aikaiset kulkurasitteet palstoillensa.

Vaikutukset luonnontilaisuuteen keskittyvät etupäässä Näkkälöjokivarteen. Muu alue on kutakuinkin luonnontilaista.

10 SOPIMUKSET

10.1 Vanhat sopimukset

Alueella on Talvatuksen kohdalla vuokrattu poroitapaikka Näkkälän paliskunnalle. Sopimusta voidaan jatkaa tarvittaessa.

Vuotsujärven rantaan on annettu yksi LUL-etuus.

10.2 Uudet sopimukset

Talvatuksen kohdalle jätetään suunnitelmassa mahdollisuus viedä moottorikelkkareitti läpi soidensuojelualueen, mikäli reitin vienti ei muualta onnistu.

11 TUTKIMUS

11.1 Perusselvitykset

Alueelta on tehty laajat perusselvitykset Pöyrisjärven erämaasuunnittelun yhteydessä (Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja Sarja A: 96). Lisäksi Metsähallituksen vuosina 1996-2000 toteuttamassa luontokartoituksessa kerättiin perustiedot alueen luonnosta. Perusselvitykset ovat riittävät alueen hoidon ja käytön kannalta.

12 HALLINTO JA HENKILÖKUNTA

Hallinto kuuluu Metsähallituksen Ylä-Lapin luonnonhoitoalueelle. Alueella mahdollisesti tehtävät työt tekee Metsähallituksen Enontekiön alueella toimiva henkilökunta. Valvonta hoidetaan yhdessä muiden viranomaisten kanssa.

13 KUSTANNUKSET

Suunnitelmassa esitettyjen toimenpiteiden kustannukset ovat noin 100 000 mk sisältäen suunnittelun ja toteutuksen.

L Ks

YMPÄRISTÖMINISTERIÖ
MILJÖMINISTERIET

Päiväys
Datum

Dnro
Dnr

22.1.2001

15/5714/98

Metsähallitus

METSÄHALLITUS

LS 06.02.2001

Ad 1884/410/99

Ville
Hänvisning Metsähallituksen kirje ympäristöministeriölle 8.4.1998

Asia
Ärende PÖYRISJÄRVEN ERÄMAA-ALUEEN SEKÄ PÖYRISVUOMAN JA SAARAVUOMAN-KUOS-
KISENVUOMAN HOITO- JA KÄYTTÖSUUNNITELMIEN VAHVISTAMINEN

Asian valmistelu

Metsähallitus on lähettänyt ympäristöministeriölle Pöyrisjärven erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman vahvistettavaksi erämaalain (62/1991) 7 §:n nojalla. Samalla Metsähallitus on alistanut ministeriön vahvistettavaksi Pöyrisjärven erämaa-alueen sisällä olevan Pöyrisvuoman soidensuojelualueen ja erämaa-alueeseen liittyvän Saaravuoman-Kuoskisen-vuoman soidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelmat. Ministeriö on erämaalakia koskevan hallituksen esityksen perustelut huomioon ottaen pyytänyt Pöyrisjärven erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmasta eri ministeriöiden ja keskusvirastojen sekä Paliskuntain yhdistyksen ja Saamelaiskäräjien lausunnot. Saaduissa lausunnoissa suunnitelmaa pidetään pääsääntöisesti hyvänä lähtökohtana Pöyrisjärven erämaa-alueen hoidolle. Ministeriö lähettää saamansa lausunnot Metsähallitukselle tiedoksi ja soveltuvin osin huomioon otettavaksi erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmaa toteutettaessa.

Saamelaiskäräjät suhtautuu lausunnossaan kuitenkin kriittisesti Pöyrisjärven erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmaan. Käräjät ehdottaa, että ministeriö ei vahvistaisi hoito- ja käyttösuunnitelmaa, koska se Saamelaiskäräjien mukaan heikentää saamelaisväestön asemaa kulttuuriinsa kuuluvien elinkeinojen harjoittajana perusoikeuksien, ihmisoikeuksien ja erämaalain tarkoituksen vastaisesti. Lisäksi Saamelaiskäräjät kiinnittää huomiota siihen, että suunnitelmassa ei ole selvitetty muiden toimintojen taloudellisia tai muita vaikutuksia saamelaisten peronhoidon harjoittamiselle.

Ympäristöministeriö järjesti 3.3.1999 neuvottelun Saamelaiskäräjien ja Metsähallituksen edustajien kanssa. Lisäksi ministeriön pyynnöstä Metsähallitus täydensi kirjeellään 10.5.1999 erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmaa ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetun lain (267/1999) 24 §:n edellyttämällä arviolla suunnitelmien vaikutuksista ympäristöön ja ihmisten elinoloihin sekä esitti sen liittämistä hoito- ja käyttösuunnitelman 7. luvuksi.

Suunnittelun keskeiset tavoitteet

Metsähallitus on laatinut Pöyrisjärven erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman kuullen kaikkia paikallisia ja alueellisia intressiryhmiä sekä alueen käyttäjiä. Paikallisten ihmisten, poronhoitajien ja luontaistalouden harjoittajien oikeuksia ja heidän toimintojensa periaatteita on myös tarkasteltu.

Erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmassa tehdään keskeiset hoidon ja käytön linjaukset ja sovitaan yleiset toimintaperiaatteet. Suunnitelmassa ei pääsääntöisesti päätetä käytännön operatiivisista toimista; esimerkiksi toimintojen ajoittamisesta, yksittäisten käyttöoikeussopimusten tekemisestä, rakennelmien tarkasta sijainnista ja lupien määristä jne. Monet toimenpiteet vaativat tapauskohtaista harkintaa ja yksityiskohtaisempaa suunnittelua sekä niiden pohjalta tehtäviä päätöksiä.

Suunnitelman lähtökohtana on ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä tilanteen säilyttäminen tai parantaminen niiltä osin kuin erämaalaki antaa siihen mahdollisuuksia. Metsähallitus ei voi kuitenkaan turvata esimerkiksi saamelaisille poronhoitajille sellaisia erityisvapauksia, jotka ovat nykyisen lainsäädännön taikka kansalaisten tasavertaisen kohtelun vastaisia ja jotka siten vaikeuttaisivat erämaalain muiden tavoitteiden toteutumista.

Pöyrisjärven erämaa-aluetta käyttävät nykyisin lukuisat luontaiselinkeinotilalliset ja porotilalliset. Erämaa-aluetta käyttää myös joukko luontaiselinkeinoja perinteisesti harjoittaneita enontekiöläisiä, jotka eivät ole hakeneet tai saaneet luontaiselinkeino- tai porotilaa. Lisäksi erämaa-alue tarjoaa marjastus-, kalastus- ja metsästysmahdollisuuksia sekä sitä kautta lisätoimeentuloa muiden ammattien harjoittajille. Monimuotoinen luontaiselinkeinojen harjoittaminen on kokonaisuutena osa paikallista kulttuuria.

Erityisesti matkailun ja ulkopaikkakuntalaisten virkistyskäytön osalta Metsähallitus on noudattanut pidättäytyvää linjaa. Suunnitelmassa ei esitetä muun muassa merkittäviä moottorikelkka- ja vaellusreittejä eikä uusia virkistyskäytön rakenteita tehdä erämaan tunturialueella olevalle ydinvyöhykkeelle. Ulkopaikkakuntalaisille ei myöskään ilman erityistä syytä myönnetä kesäaikaisia maastoliikennelupia. Kaikki maksullinen toiminta on pienimuotoista ja luvanvaraista. Lupapolitiikka voidaan myös tiukentaa tarpeen mukaan.

Tämänhetkessä laajuudessaan maastoliikenne kuitenkin vaurioittaa erämaa-alueen luontoa ja haittaa luontaiselinkeinojen harjoittamista. Kesäaikaisen maastoliikenteen ohjaaminen yhdessä kyläläisten ja poronhoitajien kanssa sovituille urille on kuitenkin parannus aiempaan. Keskittämällä motorisoitu liikkuminen tietyille reiteille turvataan saamelaiskulttuuriin olennaisena kuuluvan poronhoidon edellytyksiä ja vaalitaan erämaisyyttä yhteisvastuullisesti käyttäjien kesken.

Paikalliset ihmiset ovat rakentaneet erämaa-alueella olevat luvattomat kämpät tai kammit suurimmaksi osaksi ennen erämaalain voimaantuloa. Ne ovat vaatimattomia tukikohtia luontaiselinkeinojen harjoittamista varten. Osa näistä kämpistä sijaitsee usean sukupolven tarkoitukseen käyttämällä paikalla. Jokaisen kämpän haltijan tulee kuitenkin olla kunnassa asuva henkilö, ja hänen on tehtävä kämpän käytöstä käyttöoikeussopimus Metsähallituksen kanssa Enontekiön kuntakohtaisessa neuvottelukunnassa sovittujen periaatteiden mukaisesti. Kyseisten kämppien käyttöoikeussopimuksilla ei ole vapaata siirto-oikeutta, vaan rakennusten käyttötarkoituksen on säilyttävä ennallaan, eivätkä rakennukset periydy ulkopaikkakuntalaisille. Kämppien määrä tulee todennäköisesti pieneneväksi tulevaisuudessa.

Hallinnollis-juridiset perusteet

Ympäristöministeriö katsoo, että erämaalain kaikista tavoitteista; alueiden erämaaluonteen säilyttämisestä, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamisesta sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytyksen kehittämisestä on huolehdittava erämaa-alueen hoidosta ja käytöstä päätettäessä. Ns. yleiskäytön edut on siten myös otettava huomioon ja yleiskäyttäjii on kuultava käyttöä suunniteltaessa, kuten Metsähallitus on tehnyt.

Erämaalain eduskuntakäsittelyn yhteydessä perustuslakivaliokunta lausui hoito- ja käyttösuunnitelmasta, ettei siinä olisi alueen käyttäjiä koskevia määräyksiä, vaan se koskisi pelkästään suunniteltuja viranomaistoimia. Valiokunta katsoi, että suunnitelma ei estä paikallista väestöä harjoittamasta metsästystä, kalastusta ja poronhoitoa eikä muutakaan niihin rinnastettavaa perinteistä alueen käyttömuotoa (PeVL 6/1990 vp s.1).

Pöyrisjärven erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmaa laadittaessa ja sen vahvistamista valmisteltaessa on kuultu lukuisia kertoja saamelaiskäräjiä sekä arvioitu suunnitelman vaikutusta saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytyksiin tilanteessa ennen suunnitelmaa ja sen jälkeen. Ministeriön näkemyksen mukaan ei ole tullut esille sellaista, mikä olisi erämaalain säännösten ja tavoitteiden vastaista, tai että suunnitelman laatimisessa ja tavoitteissa olisi ristiriitaisuuksia suhteessa saamelaisten oikeuksien turvaamiseen.

Kokonaisuutena ympäristöministeriö katsoo, että Pöyrisjärven erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma selvitysosineen on monipuolinen asiakirja, ja se antaa hyvän perustan erämaa-alueen hoidon ja käytön järjestämiselle.

Suunnittelu osana Natura 2000 -verkoston toteuttamista

Pöyrisjärven erämaa-alue sekä Pöyrisvuoman soidensuojelualue ja Saaravuoman-Kuoskisenvuoman soidensuojelualue kuuluvat yhtenä kokonaisuutena Natura 2000 -verkoston Suomen ehdotukseen, josta valtioneuvosto teki päätöksen 20.8.1998. Pöyrisjärven erämaa-alueen nimellä olevaa Natura-aluetta koskevassa tietolomakkeessa on ilmoitettu luontodirektiivin (92/43/ETY) liitteen I mukaisia luontotyyppisiä 19 kappaletta, joista yleisimmät peittävyydeltään ovat: tunturikoivikot (23 %), aapasuot (15 %), tunturikankaat (15 %), vaihtumissuot ja rantasuot (10 %), palsasuot (7 %), puustoiset suot (5 %), tunturipajukot (5 %) ja muiden luontotyyppien osuus on alle viisi prosenttia alueen kokonaispinta-alasta. Liitteen II lajeista alueella esiintyvät naali, ahma ja saukko. Pöyrisjärven erämaa-alue on ehdotettu otettavaksi Natura 2000-verkoston SCI-alueena sen sisältämien luontodirektiivin liitteiden I ja II määrittämien suojeltavien luontotyyppien ja lajien perusteella sekä lintudirektiivin (79/409/ETY) mukaisena SPA-alueena, koska se on linnustoltaan arvokas alue. Alueella esiintyy lintudirektiivin liitteen I lajeja 25, joista seitsemän on uhanalaista.

Valtioneuvoston päätös Suomen Natura 2000 -verkostoehdotuksen hyväksymisestä merkitsee, että luonnonsuojelulain (1096/1996) 65 ja 66 §:ssä säädetty oikeusvaikutukset ovat tulleet alueilla noudatettaviksi. Joten mikäli tietty hanke tai suunnitelma joko yksistään taikka tarkasteltuna yhdessä muiden hankkeiden tai suunnitelmien kanssa todennäköisesti merkityksellisesti heikentää Natura-alueen luonnonarvoja, on hankkeen toteuttajan arvioitava vaikutukset (LsL 65 §). Viranomaisen ei saa myöntää lupaa eikä hyväksyä suunnitelmaa, jos vaikutusten arviointi- ja lausunnot osoittavat, että hanke tai suunnitelma merkityksellisesti heikentää Natura-alueen luonnonarvoja (LsL 66 §). Em. luonnonsuojelulain tarkoittama merkittävän heikentämisen kynnys ja sen kohdistaminen nimenomaan alueen Natura-verkoston liittämisen pohjana oleviin luonnonarvoihin mahdollistaa yleensä alueen tavanomaisen käyttämisen, ellei esimerkiksi luonnonsuojelulakiin perustuvasta toteuttamisesta yksittäistapauksessa muuta johdu. Nyt vahvistettavana oleva alueen toteuttamiskeinona on pääalueen eli erämaa-alueen osalta erämaalaki. Erämaalaisissa on

määritelty tavoitteita, jotka ohjaavat alueen käyttöä eikä Natura-päätös tuo tähän asiaan käytännössä mitään erityistä muutosta. Tämä on todettu myös em. valtioneuvoston päätöksessä. esim. kalastuksen, metsästyksen ja muiden luontaiselinkeinojen osalta.

Metsähallitus on liittänyt Pöyrisjärven erämaa-alueen ja siihen liittyvien soidensuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelmiin myös yksityiskohtaisemman ympäristövaikutusten arvioinnin. Sen perusteella ympäristöministeriö katsoo, että hoito- ja käyttösuunnitelmat eivät aiheuta sellaisia vaikutuksia, jotka merkityksellisesti heikentäisivät Pöyrisjärven Natura-alueen luonnonarvoja. Suunnitelmien voidaan arvioida edistävän luonnonarvojen säilymistä ja ne ovat myös tärkeä osa Natura 2000 -verkoston toteuttamista.

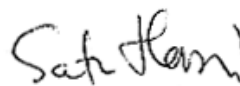
Vahvistaminen ja jatkotoimet

Ympäristöministeriö vahvistaa Pöyrisjärven erämaa-alueen sekä Pöyrisvuoman ja Saaravuoman-Kuoskisenvuoman soidensuojelualueiden hoito- ja käyttösuunnitelmat sellaisina kuin ne ovat Metsähallituksen viitekirjeen liitteinä.

Ministeriö kuitenkin painottaa erämaasuunnittelun jatkuvuutta muutosten arvioinnin, päätöksenteon ja päätösten toimeenpanon osalta suunnitelmassa mahdollisesti havaittavien puutteiden tai epäkohtien korjaamiseksi. Riittävä valvonta ja seuranta luovat edellytyksiä puuttua ajoissa tilanteisiin, jotka uhkaavat alueiden hoidon ja käytön tavoitteita sekä esimerkiksi saamelaiskulttuurin turvaamisen edellytyksiä. Hoito- ja käyttösuunnitelman tarkistaminen 10-15 vuoden välein jo sinänsä vahvistaa muun muassa näiden kulttuuristen oikeuksien toteutumisen seurantaa.

Ympäristöministeriö voi lisäksi perustellusta syystä hyväksyä mahdolliset erämaalain tarkoitusta edistävät hoito- ja käyttösuunnitelman muutosesitykset myös lyhyemmällä aikavälillä, jos lainsäädännölliset tai alueiden hallintaan ja käyttöön liittyvät perusteet muuttuvat muista kuin erämaalaista johtuvista syistä, taikka tapahtunut kehitys muutoin edellä selostetuista syistä antaa aihetta suunnitelman tarkistamiseen.

Ympäristöministeri

Satu Hassi

Luonnonsuojeluvalvoja

Pekka Salminen

LIITTEENÄ lausunnot

ISSN 1235-8983
ISBN 952-446-314-8 (nidottu)
ISBN 952-446-315-6 (www.metsa.fi/julkaisut/pdf/luo/b59.pdf)

Julkaisuja voi tilata osoitteella:

Metsähallitus
Asiakaspalvelut
PL 36, 99801 IVALO
www.metsa.fi/luo/tuotteet
natureinfo@metsa.fi

Puhelintiedustelut: 0205 64 7702

Hinta 10 euroa

250 kpl
Oy Edita Ab
Helsinki 2001